

SLAVEN RADOVANOVIĆ – KREMANSKA RUŽA

Haldejski Bunar

"Gilgameš mu reče: Ur-Šanabi, ova biljka čuvena je; pomoću nje čovek stiče svoj životni dah. Ime joj je: Starac se u mladost vraća".

(iz epa o Gilgamešu, XI Ploča)

Zvao sam se Mesrop Hrand[1] - a sad sam ovde sam i ne znam što sam sam? Ovde, kao da sam na dnu nekadašnjeg mora, ispisujem sudbinu mog novog, Drugog Imena. Na dnu sam bunara, u vlažnom grobištu, među brdima u straćari koja kao da nema senku.

Na početku svega o meni - moram te dobronamerne čitaoče zapitati: Da li ćeš poverovati u okolnosti koje su me dognale dovde? I u moje Slovo samoće iz Spisa koji je moj, čiji su redovi bolni i toliko zagonetni? Odgovoriću ti onako kako su meni govorila dva neobična jahača koja su videla ono što ja nisam video, koja su čula ono što ja nisam čuo. Samo, pitam se, da li ćeš mi poverovati? Kako ćeš verovati onome koji treba i sam da poveruje?

Ima li veće snage od smrti? I veće zagonetke od onoga što će biti posle naše smrti? Meni rekoše: "Četiri puta si bio, imao si četiri života i treba da ih se setiš, zlatnog Lanca karike da povežeš i Ruža će ti procvetati. Time ćeš steći svoju Istoriju". Ja sam čovek koji je doveden u tamu i koji bi da iz nje izađe. Imam Spis koji treba da se pretvori u uže za Rađanje u Dan. Spis će dobiti svoj smisao ako njegove Kaže (delove) rasporedim tako da se na kraju pojavi Ruža. Ta Ruža, s pravilnim rasporedom Kaža, biće srce istine o četiri života koje je vodio čovek po imenu Teofilo Kumbaradži! Jedino sada, u samotnome času, taj Teofilo Kumbaradži ne može ničega da se seti iz tih života! Našao se u svom četvrtom životu ovde u mraku beležeći svoja Slova tom Spisu, koji je svojevremeno tajanstveno doplovio jedrenjakom bez senke u Kufu.[2]

Ja sam čovek koji je (tako su mi rekli) prolazio kroz smrti jašući svoja četiri konja iz Sidona! U Haldeji sam prolazio kroz četiri ogledala kao što običan smrtnik šeta na sve četiri strane ove zemlje! Potom plovih obalama Talijskim u jedrenjaku koji nije imao senku! - No, evo me sada gde drhturim nad svojom zagonetkom, pitajući se: hoće li se ovaj Spis pretvoriti u Ružu? Kao da sam pod nečijom nevidljivom rukom: neshvatljivo mije mirenje s ništavilom, slepoća i strah pred smrću - i ja moram da tragam. Moram!

Sve u ovom Spisu moram tako tolkovati da se na kraju pojavi Ruža, jedini moj smisao ovde. Moje uže koje će mi, kao da je bačeno odozgo, pomoći da izađem iz ovog Haldejskog Bunara. Dno je ovo sveta i tmica i hlad groba i vlaga - ali valjalo bi biti hrabar, treba, kao Kumbaradži, biti dvaput lav. Tražiti svetilo i biti na dva mesta odjednom: ovde u dnu samoće i u svemu što je ispisano u golemom Spisu kraj mene na stolu. Moram naći svoj put kroz mračnu sumu bez kraja, izvor nazvan životom Teofila Kumbaradžia i tajnom Vertabidovog

prstena. Bdim nad Spisom. Ako to nešto znači - postao je moj još od onoga jutra kad sam napustio kuću-Hrand, bio je moj u plovidbi morem, za dugog puta u volujskim kolima po drumovima Rumelije i Vlaške, sve do Fisona (valjda je ovo ovde oblast Fisona?). Odavno ga izvadih iz slame s kola, odavno i ja siđoh s tih kola u pratnji Seva i Đermaka. Sada je to knjiga moje samoće i čami u svojim pitanjima isto kao i moj život ovde. Kako da je najbolji način protumačim? Šta ako u njoj nikada ne nađem istinu o svom poreklu? (zašto nema otkrića u njoj, bilo kakvog traga svetlosti toliko sam nedelja nad njom?)

"Drugi put ćeš se roditi tamo, u bunaru, ali kad Spis procveta" - rekoše mi čim stupih na prag ove proklete kućerine među brdima.

Bilo je časaka kad sam osećao kako nešto otiče, čini mi se kroz oko, iz mene i razliva se okolo. Onih momenata kad jedem za stolom ili se okrenem da vidim vatru u ognjištu ili se sagnem da s utabane zemlje podignem testiju s vodom - i tad osetim kao da nešto promakne, prhne, nešto svetlo i tiravo kao lelujava sen. I ja tu snagu nevidljivu, koja mi se tako iskazuje, pitam ja tu senku: kako je tamo s one strane svetlog zida, iz kojih je daljina, iza kog je neba? Ničim je ne nudim što predstavlja ovaj svet jer njoj zemlja ne treba. Pa kažem glasno, za sebe: "U ovom vremenu ja sam usamljeni gost. Jedan od retkih koji nije zaspao. A godina je zaboravljena i nezadrživo dolazi jesen".

2.

Evo, od mene su tražili da budem na vatri u keliji koju su izabrali, ukraj nepoznate brze reke visoko u planini. Ali, pitam se, čemu svako sećanje, kad su mi oči svikle na večernje duge i teške magle, a uho na buk reke i krik ptice na nebesima? Gde vodi sećanje ako i dalje ostajem na dnu? Da li me neko, dok se ja prisećam, vodi za ruku kroz tminu? Zavaravam li se ja ili nešto nazirem? Znam, kad bunardžija završi svoj posao: bunar ne postaje mesto uživanja jer majstor želi da izađe na svetlost dana. Tako bih želeo da izađem napolje odavde! Svi koje sam poznavao gde ste sada? Naučili ste me: Enki[3] je dobio Tilmun al' na Tilmunu ničeg nema. Nema ni vremena pa kako onda bilo šta da se odvija? Pitam se, kako ću ja ovu svoju kulu izdržati, mesto samotno i bunar ispunjen mrakom? Mogu li biti snažan kao onaj hohami iz Toleda kome su ruže ispadale preko usana dok je pričao Karneri o Čistoj Svetlosti? Ovde kao da sam najmlađi i najomraženiji brat koga su starija braća ostavila na dnu bunara odnevši uže, pošto im je poverovao i spustio se na dno po blago. Može li ovaj Spis, u ovčijem povezu, biti uže pa da se uspnem iz bunara u Dan?

Jednoga dana među danima, jedne noći među noćima: uhvatih sebe, beležeći svoje Slovo, kako posumnjah u to da ceo Spis govori o Teofilu Kumbaradžiu. Množina mi događaja izgledahu bezumno:

U mračnom delu Carigrada do samih zidina, u blizini Hana mrtvih, na mestu za koje se pričalo da je omamljujuće i puno utvara - za sparne avgustovske noći (pisalo je u izveštaju carigradskog muselima) godine 1777, noćna gradska straža je pronašla telo iskasapljenog čoveka s probijenom čeonom kosti iznad desnog oka, bačeno pored ogromne raskomadane zmije. E, taj čovek (bolje reći taj leš) po ovom Spisu ustaje iz mrvih i živi kao vlasnik haldejskog cirkusa

i zove se Ankel Arivafi Rozefira. Potom je u Toledu kao znalac hebrejike i aramejskog - tu mu je ime Isak Ben Farhi i stvara zapis "Svadba u velikoj Švajcarskoj Cipeli", u kome otkriva buduću sudbinu Evrope. U daljem životopisu Kumbaradžia, dok čitam, imam osećaj kao da sam u životinjskom krznu a ne pri svetlosti uma! Posle Carigrada, Haldeje, Toleda - Kumbaradžia će goniti, ovoga puta kao Bazolia a on će im izmicati kao čudesni vlasnik jedrenjaka bez senke. Biće među onima koji ga gone, pojaviće se skriven svojim vremenom, a susret s njim (neverovatan i sličan snu) ispričaće Solomon Levi Merkadić, carski službenik u ime Vijene frangistanske, u ime Beča evropskoga kako govore na Istoku. "Ja tražim Ružu. Vraćaću se sve dok se Ona ne pojavi." Stoji zabeleženo u "Kaži o Carigradskom Slučaju iz 1777."

Lice Spisa izgleda ovako: ono ima svoje Kaže, svaka govori o jednom novom životu Kumbaradžia. Samo naoko ti životi izgledaju nepovezani i odigravaju se na međusobno udaljenim stranama sveta. Vremena događaja imaju i nemaju svoj uzajamni tok, slične olujama koje su drevni moreplovci uhvatili i zatvorili u veliku ružu vetrova. Tu su i događaji koji tek treba da se dogode - oni su prepušteni budućnosti sveta. Isto tako, Spis ima svoju opsenu: izgleda kao da ga je stvaralo više lica kojima je stalo da, po svaku cenu, rasvetle nečiju važnu sudbinu: odjednom i tako naglo (po njima) kao da nije samo o Kumbaradžiu reč!? Zašto je to tako? Čemu to skrivanje iza imena Teofila Kumbaradžia, Sidonskog ribara? Da se kaže kako je Sve kao Jedno i Jedno kao Sve? A jedno ako je samo jedno, pa makar i najdublje, ništa je, vejka, prah i mrtvilo?

Ja nisam siguran, jer da sam siguran ne bih bio ovde - neka sve to proveriti onaj kome ovo dopadne ruku i pogleda.

Imam osećaj kao da treba svojim životom da uđem u ovaj Spis i time postanem ulov u sveopštoj mreži! Gde su pisari ovih Kaža da mi vide čelo znojno i mornu desnicu koja pero jedva pridržava, drešeći čvorove na velikoj mreži događaja, pun neizvesnosti pred sutrašnjim danom?

Ko je u Kažama glavni lik pošto se Teofilo Kumbaradži stalno menja? Vidim u Kažama dva su lika stalno prisutna: Tobija, grnčar od obala Antiohije svetlog lika kao u anđela i Gonzago satanski mrak i skot i bankar, tama i mržnja - i oni se bore za ono što je između njih, a što liči na telo i duh čovečanstva!

Postupiću kao mudar pisar koji zna: sam Srce onoga što i stvori ostaje i liči na Ružu, jer je ruka što je ispisala trošna i otići će u prah i ništa.

Da li neko zna kako izgleda Jedno Veliko Sveta? Možda zna Čamajev; videh ga i slušah u maloj ribarskoj luci na prilazu Svetoj Gori, dok sam s pratnjom išao ovamo k Bunaru. Poznavao je Seva i Đermaka, kad smo ga sreli pričao nam je o tri lica velike Jedinice Vaseljene. Ima li tragova toga što je Čamajev pričao u mojoj Knjizi Samoće? Ako pronađem te tragove, blede od najbleđih, hoće li mi preobraćaj Sidonca (prikriven u mom liku) biti shvatljiviji?

Čije me to oči gledaju iz mraka, kao iz nekog drugog vremena, ko to hoće da mi kaže kako postoji i druga vrsta tišine? Ko to želi da mi kaže kako je najveća java san? Sva ta pitanja vidim u ovome što radim i zbog čega sam ovde. Kao da neko ispisuje želje i namere preko mog pera i desnice. Čiji ja to nalog izvršavam? Kakva mi se to senka prikrada iza leda onda kad pomislim da sam pred rešenjem svoje tajne? Dokle ću Spis da listam iznova i iznova - od njegovog izora do uvira, sve u traganju za smislom? On je moja mutna neprosvetljena sudbina! Moj prokleti Spis s dna ovog groba.

Rekli su mi: ima jedna biljka s kojom se sve može, Kremanska Ruža joj je ime. Nju moram naći za svoj Haldejski Bunar!

3. Promena

Od nekog svog životnog početka i s nekim redosledom stvari i događaja treba da krenem i da dođem do ovoga ovde kako bih rešio tajnu. Mada, iskreno rečeno, nisam siguran u to, ali čovek mora od nečeg da počne.

Posle toliko godina mislio sam da znam ko sam i odakle sam, no ljudi iz kuće-Hrand baciše me u zbunjujuće života. Promena je bila nagla - dadoše mi ovaj Sidončev Spis i burmuntiju u kojoj je pisalo moje novo, drugo ime!? Ispalo je da se više ne zovem Mesrop Hrand, niti je sigurno da sam Gregorijanac i kako sad shvatam: to nisu ni ostali koji ostadoše na Kufi. Na put sam krenuo kao Mesrop Kumbaradži. Rekli su mi da sam nekada bio Teofilo Kumbaradži ribar iz Sidona, i da ću to opet biti kad se pojavi Kremanska Ruža.

I pored svog znanja o Veštini Vrha - ne mogu da dokučim šta bi sve to značilo oko mog novog imena?

Gospode, samo da nađem neku nit u svemu ovome! Srce moje majke koje nemam, koju ne znam, koju sam izgubio - ja, njen sin a stariji od nje, kao Visina (koju malopre spomenuh) i koja se ne vidi iz Tel-el-Kedaha severno od Genezaretskog jezera ili Amarne kako je još zovu. Samo, Gospode, da dođem do svog znaka kao svi ti tajanstveni posetioци kuće-Hrand. Prosto rečeno, kao ti neobični posetioци koji su postavljali tela, ruke i šake u položaje posle kojih su dugo do kasno u noć pričali razmenjujući iskustva sa sve četiri strane sveta.

Odlazem pero jer sam nemoćan: sve je zaogruto tajnom. Raščinja se, plovi i leluja sve vidljivo oko mene. Sumrak s planine prodire unutra i sve je mračnije a slaba svetlost iz ognjišta baca svetlu nit, tanku i jedinu, kao što je moja nada da ću sve ovo što mi se desilo, jednog dana među danima, rešiti. Ponekad, kao što to činim sada, ulažem napor da mislim na nešto i o nečemu. Avaj! sem fijuka vetra s planine i odsjaja poleglog plama u zenicama - ničega drugog nema, ni najmanje misli da iskrсне! Ipak, predosećam, biće onako kako je znao da kaže stari učitelj iz Španije, iz Toleda grada svetlosti iznad kog je Gospod zaustavio sunce: "Ne postoji Ništa, Nigde i Niko jer čim kažeš to - to je već Nešto!"

Beležim samo za svoju slabu senku na trošnom ćerpičnom zidu iza mene, za senku povijenih mi leda koja je slična nekadašnjoj senci znalca iz Toleda usred

mržnje i zla. Kao da je sve ono prošlo u mome životu bila samo opsena, varka, odbegla i daleka slika nečijeg života, san nekog tuđinca koji se obistinio u mojoj javi i u mome telu?

Kuća-Hrand

Vreme dolazi svemu - pa da pomenem život među Hrandovima i ono što znam o njihovoj kući. Na početku, ako je moguće objasnio bih (pre svega samome sebi) ko su bili njihovi gosti i zašto su susreti s njima bili praćeni malim sobnim pozorištima? Šta su to Nosači Budućih Vremena: da li su to obični ljudi? Možda je Šaen-Hrand našao svoju braću - ili ja prisustvovah tajanstvenim skupovima ljudi koji su tražili ljubav među svetovima, ono veliko i toliko svetlo a što je Čovečanstvo izgubilo pre Potopa?

Sve u svemu, ti Hrandovi bili su, na neki način, zanimljivi ljudi. Naročito Halmerija ćutljiva kao riba, za koju sam bio ubeđen da mi je bila majka. U Šaen Der-Hrand koji jedne noći u svojoj kući ubi čoveka iz trgovačke kuće Vade. Ubijeni se zvao Sonasi Anahidor i pre nego što se od smrtne rane srušio tvrdio je da je Gregorijanac. U kući-Hrand su ustvrdili (pre nego što je došao kod njih) da je pripadao Nevidljivoj Crkvi. Dolazio je, pričali su, iz šuma Dodone gde su zmije rasle umesto grana, a ptice imale dečije glave. Anahidor je hteo da zloupotrebi zaumne tekstove u cilju crnog obvladavanja materijom i vascelim sirovim i grubim kamenom. Umesto da dobije te zaumne tekstove - što ih je Šaen nazvao svojim "SPISIMA IZ KUFE" - stranac je dobio nož u leđa; nož koji je te noći sijao ljubičastom svetlošću. Nepoznati je u gluvo doba noći doplovio u Kufu na lađi čiji je bio jedini putnik. Bio je pregrnut crnom mornarskom pelerinom i da na glavi nije nosio crni šešir širokog oboda ličio bi na alžirskog gusara. U trenutku kad se sručio pored vrata nož je ispuštao zuj iz njegovih leđa; imao je dršku ukrašenu amnetistom kupljenim u Tiflisu. Amnetist je menjao boju u zavisnosti od astrološkog znaka u koji ulazi, od meseca do meseca, njegov vlasnik. Dokučio sam, nekim glasom koji mi je došao u snu i koji je ličio na Dihranov, da u smrti vlasnika amnetist na nožu dobija crnu ili belu boju, zavisno do toga kakav je život vodio onaj koji ga je nosio - a morao je da ga nosi na nožu. Šaenov nož (evo gde ga pominjem kao u tajnopisu, drhtavom rukom kao o živom stvoru), s drškom od kornjačine kosti i tim amnetistom leteo bi kroz vazduh tamo ovamo, dok bi iz zidova dopirao glas opomene: "Prvo slovo iz reči moć promeni bliskim i dobićeš noć, suštinu moći! U istom stanju su i oni koji rade protiv Gospodara Vasiona. Tu izmakni dva slova i otkrićeš ih!"

Te noći, Šaen je stajao iznad leša u čizmama od samurovine i s ogrtačem od kamilje dlake kupljenim u Erzerumu, dok je iz zidova dopirao strašan glas: "Još jedan zeleni gušter manje! Ala je gorko srce mržnje!" - Potom su ćuteći prišli Astik i Dihran odvlačeći leš, a Halmerijariba otirala je mokrom krpom tragove ubistva. I tada uistinu čuh Šaena da reče ono o čemu mi je Dihran pričao: polako je skidao ogrtač od kamilovine, pominjući sporu, kao kornjača, ali pravednu osvetu zelenoj potkovici koja čuva fes u Konstantinopolju. - Tako je drška noža od kornjačine kosti dobila svoj krvavi smisao, a tajnom mi je ostala smrt Anahidora iz Dodone i potreba Hrandovih da odaju počast Šaenovom ogrtaču od kamilovine?

Nedeljama kasnije, kad htjedoh taj događaj glasno da ponovim bejah prekinut, a ono što izrekoh nazvaše mojim ružnim snom!? Ništa više nije jasno (pomislio sam tada) onome koji pristaje da shvata. Razumni čovek treba rečima sve manje da veruje i sve više da ne veruje.

Kad pomislim na podnošljivost života u kući iz Kufe, u toj mojoj Odaji Rođenja, ja podrazumevam blede lik čudesno dobrog Dihrana sa svojom noćnom navikom da piše duga pisma meni nepoznatim ljudima svuda po svetu i vilinske osmehe ćutljive Halmerije-ribe koja je bila sestra Sirarpe Melikijan stogodišnje starice koja se poštapala štapom koji je noću svetleo.

Pre nego što bi počeo sa svojim noćnim pismima, kao da su bila tajna tako je izgledalo, Dihran bi me dugo milovao po glavi i pričao o kraljevstvu Urarta: o njegovom princu koji je imao tar iz koga bi uvek dok je prolazio pored vode jezera Vana ispadale ruže. O tom kraljevstvu Urarta koje se celo preselilo na Nebo pred hordama koje su upale u njega - Dihran je znao o njemu bolje da priča nego Mojsije Herenski. Nebeska Kraljica u belom, u znaku zvezde Aldebaran, kad se sve suprotnosti pomire - u krugu koji znači početak i kraj Svega - zavladaće u sveopštoj harmoniji Vaseljene: sve će se znati, neće više biti smrti, zavladaće ljubav, nestaće mržnje i podele. Tako mi pričaše Dihran, čovek za koga nisam znao u kakvim je rodbinskim vezama s ostalima iz kuće-Hrand? Drhtao sam dok me je opominjao da slučajno ne otvorim jednu malu sobu u potkrovlju gde živi nekakav starac po imenu Asajan. Starac je u toj sobi samo telom (pričaše Dihran), dok mu duh luta prostranstvima. Kad se vrati (jednom kada se vratio) ispriča da će Manda-de-Hajje[4] spasti duše koje su zakopane u tami a koje misle da se nalaze u životu. Govorio je o tome kako je Nazarećanin bio prividno čovek; anđeli su ga nosili od Gospoda, kao Čistu Svetlost, kroz ogromna prostranstva i kako su se približavali zemlji materija se sve više i više lepila za Njega, tako da je na kraju svog kosmičkog puta a na početku svog zemaljskog života dobio oblik Marijinog ploda. Sve što se desilo s Njim dogodilo se odavno u budućnosti, mi smo to saznali u sadašnjosti, a kroz Sveto Pismo zabeleženo je u prošlosti. Sidon, Efes i Rim sodomski su i mnogogrešni gradovi - treba se čuvati broja i učenja koje ima znak triju šestica.

Pitam se, ovde u bunaru - da li je postojao taj Asajan ili je to ipak bio Vertabid sa svojim prstenom? Imao je prsten, taj Vertabid, u kome se sve ogledalo - i ono što čovek vidi i ono što ne vidi. Svakom u kući mogao je da skreše u brk, što je i činio: "Šta čekate? Ja sam se oslobodio krzna! A vi? Mislite na svoje kese, kesaroši jedni!"

Više se plaših pomena tog nevidljivog starca Asajana nego unakaženog lica Astikovog. Uredni, mrki popisivač i beležnik trgovačkih poslova kuće-Hrand s centralom u Alepu, poznavao je na stotine načina da se zaradi. Govorili su da mu je data spoznaja nekih vrsta robe koja tek treba da se pojavi među čovečanstvom. Biće to roba, rekoše mi, koja neće moći da istruli, menjaće samo oblik i čovek će gaziti po njoj kao po đubrištu koje je neuništivo. Astik je znao cene sedam hiljada roba na svetskim berzama. Sve je podređivao zaradi

Astik Hudijan, rođen negde na zapadu sveta. Ta ga je strast za poslom odvela u jedan haldejski cirkus gde je nameravao da obrne zaumno znanje mutavog roba iz Evrope. No, vlasnik cirkusa imaše dresiranog majmuna iz Misirije koji kako ga vide zaskoči i raskida mu meso s lica. Da vlasnik ne beše u blizini Astik bi teško ostao živ, zver beše obučena u ljudske haljine, što je Vertabid koristio da mu se podsmehne: "Da nisi poželeo s njim da sklopiš trgovačke poslove?" Hudijan je posramljen brzo navlačio strašnu masku od ljudske kože, dobavljenu iz Bengala, kako bi sakrio duboke ožiljke. Jedva da je bio visok četiti lakta a jeo je za šestoro ljudi. Dihran mi je šaputao da u Astikovim crevima prebiva demon materije kog valja nahraniti. A Sirarpa Melikijan je vazdan molila Gospoda za dve stvari: da je uzme na onaj svet jer ne može više da gleda zemlju i da Astiku poveće creva i da za svagde mu ugasi želju za hranom. I dođe vreme da se ispuni Šaenova tvrdnja: da je Hudijanu događaj s misirskim majmunom predočio groznu smrt zbog trgovine, a u ortakluku s nekim Jevrejinom iz Solunske kolonije - živ je odran negde u Karavlaškoj il' Karabogdanskoj. (Od tada, u kući- Hrand, postoji strašan časovnik na kome su kazaljke zaustavljene i on se nazivlje: Pre i Posle - Majmuna iz Misirije.) Po njemu se, u svome tajnopisu, upravljao čudesni Dihran u množini svojih beležaka.

Ako su svi u kući-Hrand mrzeli Astika Hudijana zašto su ga trpeli u svojoj blizini? "Zbog čeda Agarjanskih, zbog čeda prožderskih i obrtničkih koji rade na omrazi duše" - čujem glas Georga Vertabida, duboko iz mog ponora koji se naziva sećanje. I kako saznadoh: Astik Hudijan beše preko potreban kući-Hrand - vodio je njenu trgovinu i sve sile zemaljske poštovahu je (i nju i celu Kufu) i ne sanjajući da je ta trgovina samo njen plašt.

Nerazumna i nepresušna mržnja beše Astikova prema Dihranu. "Ti ćeš biti moj grobar a ja ti ništa ne mogu" siktio je kao zmija na Dihrana za vreme obeda. "Dosta!" - vrisnula bi Sirarpa, udarajući o pod štapom koji svetli. "Ne dozvoljavam takve reči za vreme harise!"

Nekako pred svoj nestanak s Kufe, Astik je ispisao svoje brojke preko Dihranovih tajnopisa. "Šta će ti ovo nevidljivo što će biti vidljivo iza ovog vremena. Sad je važniji moj posao" - kaza anđeoskom Dihranu i zapalaca račvastim jezikom.

"Ipak je moj važniji, nesrećniče. Samo ti nećeš to da priznaš" - odgovori mu blaženi Dihran.

A ja se nagnuh s trokrakim svećnjakom nad njegov tajnopis (kakva sreća te se udostojih toga!) pa spazih kako prokleti računari blede u svojoj sotijskoj nemoći, a Dihranov zapis perom ne gubi od svoje svežine!? I, gle! - pisalo je sledeće:

Trebalo bi preduhitriti ogromnog čoveka sa glavom među zvezdama i nogama duboko pod zemljom, zaljubljenog u svoje znanje. Čime tog nadutog kiklopa opomenuti? Biće to povešću o jednoj lepoj Devojci, zvanoj Istočnica koja je zalutala u mračnoj i vlažnoj močvari među akrepe i zmije. Dom će njen, posle njenog odlaska, biti rasturen a njene sestre razjurene po bespućima. A kad se

sestre nađošē u onoj močvari gde bejaše Najstarija - a to beše crvena močvara, crven vetar okolo i paklensko bilje. Sestre će biti spasene onde kad jedan hrabar ženik zupuca te pronađe onu najstariju Sestru pa s njom hop! iz one močvare napolje! Posle će se okruniti i oženiti s njome!

Odmah ispod tog zapisa gušćijim perom, beše ova rečenica:

Mislim da je kraj Sonasi Anahidora jedna od tih cena.

A ispod te, sledeći redovi:

Nesagledive su duhovne borbe koje izmiču ljudskom oku i koje postaju vidljive tek u granicama čovekovog vremena i prostora - onda kad dobiju oblik zemlje, a i tada su pristupačne samo odabranim. Ko bude znao da ispriča Istinu o pet živih carstava, četiri vida bića, i o Nedostižnom koje krije u sebi smisao svega - taj će pobediti i Dole i Gore!

Gde god da si Dihrane, blažen bio blažen i ostao, neka ti sila mnogookog Anđela Okstara otkloni svaku pogibao!

4. Prva pojava gospodina Gonzaga

Primetio sam da nešto pripremaju u kući-Hrand a što se ticalo moje dalje sudbine. To da treba da krenem na dug i neizvestan put, da mi se promeni ime i kaže kako više ne pripadam kući-Hrand - to zaista nisam, očekivao! I želim sada, dok pišem i sređujem Spis u mrklini, svega podrobno da se setim!

Nepoznati gosti su obedovali. Unutra, pored njih bili su Šaen, Sirarpa i Dihran. Halmerija-riba je posluživala. Čuteći su jela dva crna namrštena gosta. Rekli su da se zovu Sev i Đermak, crni i beli, kako kažu Jermeni. Ništa nisu govorili ni pre ni posle jela, samo su me pažljivo posmatrali. Kad obed završiše, pokloniše se Halmeriji i rekoše joj da je, u kući-Hrand, ona najbolja. A potom izađošē napolje. "Hodočasnici na sveta mesta iz svetih mesta, kao da su tvoja sudbina" - došapnu mi Dihran, posmatrajući me svojim toplim zenicama.

Odmah (nekako posle izlaska stranaca), valjda je bio dan, dan ili noć? Vrata se škripavo otvoriše, ona velika na gostinjskoj sobi. Unutra ulažošē nezvani gost, lagano kao zmija, sav u crnom. Smeškao se, a meni se od njegovog smeška ledila krv u žilama. Nikad do tada ne vidoh tog, niti sličnog gosta u našoj kući. Kapci mu behu otekli, kao da godinama nije spavao, a zenice podlivene krvlju. Glatka i blještava crna kosa beše mu zalizana unazad, toliko jako da mu je zatezala još više kožu oko njegovih kosih očiju. Imao je bele krupne zube i debele usne na kojima je lebdeo onaj strašan smešak. S njegovog bledog duguljastog lica, ispod povijenog nosa, visila je brada s uvrnutim okruglastim zadebljanjem na vrhu. Bledilo njegovog lica i prstiju prosto je isijavalo iz njegovih crnih haljina. Odmah je, još s vrata, rekao glasom kao da zvoni: "Gospodine Šaen, daću vam dve hiljade bečkih dukata za spis o Stricu i Sinovcu!" - To me je zgromilo; nisam znao o čemu je reč, a glas neznanca bio je tako drzak, kao da se s hajrikom poznaje hiljadu godina. "Ne prodajem, Mlečanine" - odgovori mu mirno hajrik.

"Tri hiljade, gospodine! Dugo sam putovao". "Ne prodajem!" - ponovi nervozno Šaen.

"Možda je cena mala?" - upita stranac, glasom koji je podrhtavao.

"Cena me ne interesuje. To nije za prodaju. Isto odgovorih i Anahidoru" - procedi muklo kroz zube Šaen Der-Hrand.

"A on?" - upita gost u crnom. "Koliko tražiš za njega?" - i pokaza belim prstom, kao smrt, na mene. "Priča se, tamo odakle ja dolazim, da ovde među vama postoji čovek koji se stalno rađa prateći svoj spis o budućnosti Sveta. Da to nije ovaj dečak koji je bio dečak?"

"Samo je Nazarećanin ustao. Ali vi u to više ne verujete" - kaza Dihran glasom smirenim i tihim.

"Da, samo pitam" - na to će suvo crni gost.

"Nemoj ni da pitaš. Sit sam vas". - Šaenov glas je izgledao kao da nije bio njegov; ličilo je to na lavlje mumljanje.

"Ovo mora da je neki nesporazum? Dolazim ispred Ciriških Patuljaka u vezi one nagodbe s vama, Šaene!" Za vas ništa nemam, Gonzago! Ne radim više s vama! Poslao sam tu poruku po Anahidoru!" riknu kao lav Šaen Der-Hrand. Zavladao je tajac. Strah sam osećao kao ogromnu stenu navaljenu na grudi, nisam mogao da dođem do daha. Unutra se naglo probila senka, kao da je prošla kroz zidove, stamnilo se. Nešto se presudno dešavalo - nisam znao šta? Gledali su se s mržnjom u očima, možda su nekada imali nekih zajedničkih računa? Šaen je s ramena stresao ogrtač od kamilje dlake, ostao je u tiflijskoj anteriji, oslonjen šakama o sto, spreman svakog trenutka da skoči na onog u crnom.

"Šaene, mogli bismo drukčije? Rečeno mi je da ponudim pet stotina dukata za desetak rečenica koje se odnose na sudbinu Evrope" - izreče crni gost ovo, posmatrajući ga ukočeno. Glas mu beše miran, monoton kao da nije čuo malopredajne odbijanje hajrikovo. Izgledao je đavolski uporan, stajao je pored vrata bez ijednog pokreta. Hajriku se pojavi grč na licu, zenice mu se suziše. Potom mu ugledah krivu kaniju iskićenu belim biserima i dršku noža s koga je ljubičasti amnetist sve jače i jače isijavao, otvarajući se kao ljudsko oko posle dubokog sna. Ali, o Gospode! pade noći Pade noć u našoj gostinskoj sobi! U kući koja je uvek bila svetla! U Kufi, na Istoku, pored tolikog plavog mora! "Ne dovlači mrak! Skloni mrak, sotono" - vrisnula je Sirarpa i podigla svoj štap, sjajan, ispunjen duginim bojama. A nož, s velikim ljubičastim okom, leteo je kroz mrak tražeći svoj cilj. Počelo je da zaudara na lešinu i đubrište. Nikada ne osetih toliki smrad odjednom!

"Kako da se bez znanja Strica i Sinovca vratim tamo gde ni ratovi ljudski ne mogu da uđu! Kako da se vratim među upravljače Sirovog Kamena!" - vrištao

je glas, ličeći na škripu cigli u zidovima koji se ruše. Onda su zidovi sobe stali da prskaju!?

"Zatvaraj krug odavde do Gethema! Pasiji sinovi!" - Nešto me snažno i iznenada ščepa i povuče, kao da sam upao u vodeni vrtlog - vrisnuo sam. "Dečak!" - povika Dihran, pritrčavši mi.

"Došao je u svom prvom obliku. Uхватili smo seme đavolje pred ulazom u kuću" - kaza stari Vertabid, stojeći na pragu u otvorenim vratima sobe.

Za tren - opet sve beše po starom: soba je bila svetla, Sirarpin štap kao uvek od drveta, a na ramenima Šaenovim beše ogrtač od kamilje dlake.

Svi izađosmo iz sobe za Vertabidom. Ja napolju videh: svi se poredali u krugu oko Seva i Đermaka koji se dodirivahu vrhovima prstiju, dok im se na licima ogledaše napor a po slepoočnicama nabrekle žile kucavice. U magličastom prostoru između njihovih ruku, kao u velikom svetljikavom krugu, topio se mali nakazni gubavi patuljak!? Visinom ne beše veći od lakta! Isto obučen, sav u crnom, kao onaj gost. Bivao je sve manji i manji taj patuljak iz ciriške štale. "Zna se kako je nestao Sonasi Anahidor! Zna se, Šaene!" - zakrešta patuljak, glasom kao ispod crne zemlje, pa se istopi. Sve što je ostalo iza njega beše smrad, kao posle borbe s Mlečaninom.

Ujutru, dok se budih, zalebde anđeoski lik Dihranov ponad mene. Tiho mi reče uz blaženi smešak: "Mesrope, da li si video Asmaela Gonzaga? Možda ćeš ga opet videti, samo tad neće ovako izgledati. Zapamti šta sam ti rekao. Možda neće biti ovakav, ali naum će mu biti uvek isti. Ne zaboravi, video si slugu đavoljeg."

"Kakav smrad. Da li je provetrena kuća?" - upitah ga, još nerasanjen, mamurne i otežale glave.

"Kako da ne! San ti je bio toliko ružan da je sve zaudaralo" - kaza i pomilova me po kosi.

"Dihrane, ja nisam sanjao!"

"Ružan san, anđele u ljudskom obliku, da i nije ličio na san. Tako ružan san. Odmori se. Putovaćeš" - reče dobri Dihran, pa izađe iz sobe.

Gde si sada Dihrane, ovde pored mene u mrklini, ako nisi u Kostanci zauzet poslovima? Ispričao bih d kako sam opet video Gonzaga, ali ovog puta se zvao Karakon! Ko bi mogao da kaže kako je on moj ružan san? Gde si dobri Dihrane, da mi opet ispričaš kako se samo na osmougaone kupole manastira, koje grade jermenski majstori, spuštaju anđeli na dan Gospodnjeg Uskrsnuća! Gde si? Da ti vidim svetli lik, da ti čujem glas!

Elem, priču da nastavim - ovako se dalje odvijalo sa mnom u Kufi, pred moj polazak.

Sutradan (posle onog s Gonzagom u obliku patuljka) ustadoh sav loman u kostima. Odmah povedoh razgovor o Mlečaninu. Pričao sam o svemu što sam osećao posmatrajući kako se grozni patuljak topi. Svi ćutahu. Lakše bi mi bilo da su nešto rekli ili to, kao Dihran, nazvali ružnim snom. Ovako, učini me se da pred njima buncam. Bi mi teško, hvatala me muka od pogleda Seva i Đermaka.

Sve se brzo, munjevito odigralo. U tome su glavni bili Sev i Đermak. Oni me izvedoše pred kuću. Nebesa behu užarena i plava. A more duboko i bezmerno u svojim daljinama.

"Prekrivamo te ćilimom iz vremena Edenskog Vrta. Po njemu je ispisan u obliku šara jezik od pre rasturanja Vavilona". - Rekoše mi to, Crni i Beli, kao da pevušiš reči, tiho kao uspavanku. Zadremao sam. Potom osetih omamljujuće mirise. Postadoh samome sebi neverovatno lagan. Naglo se podigoh u vis! Potom ćuh i razabrah da pevuše staru jermensku tužbalicu. Govorila je o tome kako se narodi smenjuju na Pozornici sveta: penju se na nju i nestaju s nje. Ubrzo joj dokućih skriveni smisao koji je ležao u himni neuništivom životu. Čudesna himna opevala je čovečanstvo, istoriju njegovu koju ne ispisuje pristrasna ruka pisareva već Nebo. Sudbina svih naroda zabeležena je tim jezikom tužbalice s ćilima iz Edenskog Vrta: i onih koji tek treba da se pojave, i onih koji su se pojavili, i onih pred ugasnućem. Sudbina zveri, biljaka i minerala, govorila je i opevala tužbalica, leži u večitom mraku. Po njenim rećima - smrt sam shvatio kao nužno kosmićko sito u kome, posle prosejavanja svega živog, zemlja traži zemlju, a nebeski astrali duh čovećji! U visinama, videvši one (u smrti) koji verovahu samo u zemlju - zahvati me beskrajna tuga: Gospode, pomislih, samo da ne odem sav u zemlju!

Nešto iznenada puće. U mojim ušima kao da se nasla sva voda ovoga sveta? Zatim osetih tlo pod nogama, pa vrelinu ćilima. Odviše me. Još dan beše svetao i blistav. U daljini videh kako treperi smokvin list. Neko od njih reće: "Treba saćekati noć i raditi s vatrom".

"Ne", - odreće Sev - "ovo je dovoljno. Mogli bi da zaplovimo".

"Znaći, spreman je za odlazak u tišinu Sveta" - tiho će Šaen.

"Nek' ponese Spis" - dodade Dihran.

"Da bi došao do Ruže" - glasnu se Sirarpa Melikijan, sestra Halmerijina. A Halmerija-riba vilinski se smešila.
Vertabidov Prsten

Iznenada, odnekud iskrсну Georg Vertabid koji najpre beše žitelj grada Kafe u Tartariji a potom Vijene u Frangistanu. Pride mi i podiže svoj suvi kvrgavi prst s crnim prstenom, velikim kao dukat i crnim kao noć, da se u njemu ogledam. Kad se u nj zagledah a ono prsten pobele kao mleko, zatim poče da žuti. Polako sam nazirao ljudsku priliku u njemu, dok mi stari Vertabid govoraše:

"Ovo je nekada bio prsten svetog Anjamena. Umeršeg neumeršeg. S providenjem je iskopan s dna Bunara gde kuca Srce Sveta. U mestu gde postoje planine koje ljudima govore i gde se raj od pakla odvaja. Odslikava sve ono iza uma, posle smrti, ili događaje s kraja i početka sveta. U njemu ako hoćeš, možeš videti predele Tamnog Vilajeta. Možeš razumeti kako izgleda Sve i kako izgleda Ništa. Jedino što u njemu ne možeš sagledati! - uzviknu starina, a ja pretrnuh - to su mali ljudi i male stvari kojih je pun ovaj svet! Zato ovaj prsten ne pokazujem hordama gluperdi, žderačima i otimačima tuđeg! Sinko moj, šta ti vidiš u njemu?" Ponovo se zagledah u prsten i videh: tamnolikog čoveka oštih crta lica, bradatog i uvijenog u belu grčku tuniku. Imao je uočljiv, beličast ožiljak iznad obrve desnog oka. I rekoh to što videh.

Jeste, to je Teofilo Kumbaradži. Čovek s četiri imena kroz svoje živote. Znali smo ga. Uvek ga mesto čeka na Atosu" - progovoriše dal lica iznad mojih ramena (jedno blede a drugo tamnije) a to behu lica Seva i Đermaka.

"E, ako je tako, naći ćeš ga. Putuj, putuj sinko moj, pa nađi pisara Dvostruke Kuće Života! On je upola čovek a upola soko, sinko moj! A bićeš siguran da si ga našao kad se ime vlasnika ovog prstena izokrene. Zapamti, kad se ime vlasnika iskaže" - zaklikta Georg Vertabid i odskakuta negde kroz svetli dan.

Bošča s najnužnijom preobukom o ramenu, burmutija s mojim novim imenom, pratnja dvojice ljudi koji nošahu uza se ogledalo za mene (kad mi ga predu, tkao mi je rečeno u polazu, to će biti znak da je kraj putovanju i da me ostavljaju samog) potom Spis među mojim rubinama - sve to beše znak da određeni Hrand napušta Kufu, mesto sjajno i svetlo, svoje rajsko naselje gde je i najnužnije ličilo na san!

Spuštismo se prema Kufinoj maloj ribarskoj luci na čijem se dnu, gledano odozgo, belasao jedrenjak beo kao krilo galebovo. Okrenuh se, poželeh da još jednom vidim kuću. Imadoh utisak da se oduvek odatle mogla videti ali ništa ne videh sem plavog neba. Dole, nad jedrenjakom u luci, lebdele su tri ptice raširenih i ukočenih krila.

Kuda otplovi jedrenjak iz Kufe?

Sad kad bolje porazmislim o celom putu ovamo morao sam sići ovamo na dno ovog prokletog Bunara, gde se upinjem iz petnih žila ne bi li došao do nekog prstena sličnog onom Vertabidovom. Nada me još uvek ne napušta jer je i njegov prsten nađen na dnu nekog bunara sličnog mome. Kazah i napisah - morao sam dospeti na ovo dno jer sam napustio kuću koja je bila u vrhu, visoko u stenju, kao iznad svakog zla, među svetlim nebesima. Uoči polaska na plovidbu, onaj prilazak luci Kufe nije bio ništa drugo do li moj prvi stepenik k dnu.

Ja i moja pratnja (ali i sudbina, Dihran beše u pravu) prolazismo kroz strašne predele i danima plovljasko onim jedrenjakom i plovljasko. Za tamnih noći iskakale su iz mora ribe svetlih očiju kao žar. Pred gladu i bolešću žvakao sam nekakve trave. Od vetrova i udara vode bejah skrit u nečemu što je ličilo na brodsku kabinu. Beše to košarica ispletana od suvog šimširovog pruća, iznutra

obložena bosikom. Kroz strašne bure prolazimo, ispod crnih niskih olujnih nebesa, iskidanih jedara u obliku krsta - ali jedrenjak ostaje gore, na vodi, povrh valova! Danima nikog ne vidah na palubi osim Seva i Đermaka. Jedrenjak kao da nemaše svoje posade? Putovasmo li godinama? u svakom slučaju meseci mi protekoše na vodi, u jedrenjakovoj košarici.

Kad god napuštasmo neko mesto, jedan od njih dvojice bi rekao: "Ovo nije to mesto. Moramo dalje, na zapad". - Ubijaše me ta rečenica kad god bi je ponovili, padala mi je na mozak kao vrelo gvožđe, ili mi se činilo da sam, dok je slušam, na kocu.

Sa suva ulazismo u neke od luka Antiohije ili Kilikije. "Tamo nas čeka naš jedrenjak" - rekli bi mi. I stvarno! opet bi ulazili u njega, preko jedne jedine daske koja predstavljaše most. Kako je jedrenjak dospeo tu dok mi stizasmo suvim? Ko njime upravljaše i kako za našeg odsustva s njega? To ne znadoh. O tome pitah. Nisu mi davali odgovore. Ustvari, i jesam, dobijao sam nekakve odgovore, no čudne upulovačene, neodređene: "Zar ne vidiš? Zar ne shvataš?" - odgovarali bi mi. Meni je takav odgovor više ličio na pitanje na koje nisam znao da odgovorim.

Velika bela luka na Kapadokijskoj obali, ili južnoj Antiohiji, Tir li to beše il' Sidon? - ne znam? Tu se iskrcasmo jednoga dana, pred sumrak. Dugo smo išli uskim lučkim ulicama te levantinske luke, kao da smo zalutali. Raspusne žene hvatahu za ruke i ramena Seva i Đermaka. Oni se otimahu, mrmrlajući tiho molitve. Tako nas je, u brzom koraku, zatekla noć. No tada, s dolaskom noći, kao da sve živo izmle na ulice. Kljasti prosjaci, žene poluraspadnutih tela, prodavci igara na sreću, bedni trgovci šarenih ptica oslepljenih i doučenih ljudskom glasom, gutača vatre i noževa, fakiri sa zmijama u ustima, čarobnjaci koji su vadili golubove iz fesova, odbegli robovi koji su se na "mim" za tri pijastre podavali odmah tu uza zid, trbuhozborci s jednim okom, prodavci četenovog semena za muškost, halve i vrelih čajeva koji donose gubu, prodavci maloletnog roblja, majke koje usled gladi i poroka nude decu, okuženi prosjaci s praporcima oko vrata sve se to slilo u jednu vrelu, strašno zagušljivu žitku masu koja kao da se lepila za nozdrve i oči i kroz koju se valjalo probiti do cilja.

U zlo doba, jedva nekako stadoše ispred jedne uske kapije. Nisu lupali. Gurnuše vrata koja ne behu završena. I mi uđosmo. Unutra, u avliji, beše zora, kao da je svanulo iznenada tako mi se učilo. Ne obratih pažnju na to: što iz mraka, ispred kapije, zakoračih unutra u zoru jer bejah umoran. Sev i Đermak behu dugo na bdenjima u jednom krilu velike kuće. Rekoše mi da ni slučajno ne izvirujem iz avlije, sa stranim da ne opštim, jer nas neko prati još od Kufe. "Ko?" - upitah začuđen. Nisu mi odgovorili. Bili su majstori u tome da zainteresuju čoveka za nešto a da mu ne daju odgovor. Tu u toj kući, jedno časa među danima, svatih da kad sam padao u san i budio se uvek je bila zora, uvek rumeni prasak zore! Upitah njih dvojicu, ali umesto odgovora, rekoše mi: "Putujemo. Napravićemo gubavca od tebe. tako će nas greh na putu do jedrenjaka mimoći. Ono mesto je daleko odavde. Moramo dalje, na zapad." - Staviše mi kukuljicu na glavu i vezaše kajiš s praporcima oko vrata. "A mi

ćemo biti prosjaci. Prosićemo na tebi. Nem si, ne govori!" - dorekoše, i mi izađosmo iz te neobične avlije.

Ispred nas, ljudi se sklanjahu u ćoškove, poneko bi bacio novčić. Pored tezgi - na pijaci do samog doka gde se ljuškao naš jedrenjak - Đermak istrese iz silava sve isprošeno među suve krastave noge starog ubožnika. I mi se, preko daske, popesmo na jedrenjak. "Bili smo u Nikeji. Kad se umoriš od života i grozne sudbine tad je poželiš i treba je videti" - to mi rekoše a da ih ne pitah. "Mora da je bila nekada mnogo lepša?" - upitah posle kraćeg ćutanja. "Kako da ne" - odgovoriše. "U onim vremenima kad su je anđeli izabrali da joj se Ime čuje među svetom".

Opet plovljasmo i plovljasmo. Koliko dana, koliko noći - ne znam? Jednoga jutra, s prvim svanućem, uplovljavali smo u ogromnu luku. Nikada do tada ne videh toliku luku. "Solun. Naša poslednja plovidba. Više nećemo biti na vodama" - rekli su. Pogledah s tugom na jedrenjak: prosto nisam mogao da verujem da više neću videti taj naš stari jedrenjak? Mali i neugledan, neshvatljivo izdržljiv među burama i pasijim vremenima, sada se tužno ljuškao među mnoštvom brodovlja i ribarskih čamaca. Viknuh podstaknut onim što videh. Tolike lade, jedrenjaci, sve to malo i veliko brodovlje unaokolo, s okolnim kućama koje se ogledahu u mirnoj vodi luke pod suncem - sve to imaše senku! Samo naš jedrenjak, samo on nije imao senku!? Čvrsto me uhvatiše za ramena, govoreći mi prigušeno kroz zube: "Mali, zar misliš da bi s jedrenjakom koji ima senku doplovili preko ovalikih mora? Sve od Kufe? Kako ne shvataš? Zar misliš da bi bez njega lako video Solun?" - To rekavši, odvukoše me u prvi sokak; a odatle, vrlo brzo, izbismo pred nisku krčmu u koju se ulazilo niz tri drvena basamka.

Krčma beše puna pijanih mornara, čađave tavanice s koje je visila paučina. Gurajući se, prođosmo uzduž kroz nju i uđosmo u malu prostoriju svu crnu od dima s otvorenim ognjištem, pored koga je sedeo čovek sav obrastao maljama oko pojasa pregrnut masnom keceljom. Posuda s velikom prženom ribom koja se pušila i bokal s vinom behu pred njim na ogromnom panju. Zatekosmo ga između dva zalogaja.

"Pomozi bog Nikolas!"

"Bog vam na pomoći! Kojim dobrom, Seve i Đermače?"

"Dovodimo teret za Rađanje u Dan. Ima li mesta kod tebe?" - Upita Sev.

"Večeras dajem poslednju predstavu. Kod mene nema mesta. Ali ću vam reći. Pokušajte na Severnu kapiju kroz Rumeliju. Samo, redovno prijavljujte Teret, najbolje kao priučenog trgovčića koji prodaje tuđe eksere. Pričuvajte se u Kosturu, u toj kasabi od sedam pisara Arbanaškog plemića samo su trojica hrišćani iz Elbasana. Neka vam je Gospod na pomoći, to nije Teret za mene. Bejah dosta u pustinjama i na korenju" - kaza onaj neobični domaćin, pa se dohvati one ribe i vina.

"Gladan sam" - rekoh, videvši slast krčmarovog zalogaja. Na to domaćin usta i ponudi nas jelom. Pre nego što postavi stolice oko panja, reče im: "Na priliku, kao da je moja slika iz rane mladosti. I mene ste tako vodili. Treba ga ostaviti u onim predelima gde se svet zanosi mišlju kako jednom ribom da prehrani telo, dok dušu zaboravlja".

"Valjda će na dnu izdržati vatru?" - beše odgovor, i pitanje Seva.

"A tvoji poslovi s cirkusom? Kako idu?" - upita Đermak.

"Sve je dobro. Prostota je zadovoljena mesinom i vinom, a predstavljanje Obrnutog Neba, iza paravana, prihvataju odabrani. Jedino, prošle godine, u peščanoj oluji između Karahisara i Konije, pobeže mi jedan grbavko. Onaj koji je kod Ankela bio čuvar dresiranog majmuna".

"Da li je znao nešto?"

"Koga ja to držim a da ne zna? Dosta toga je saznao. Dočuh da je nekakav carinik iz Ilirika ovde u Solunu ostavio priču iz svog života. U njoj se pominje nekakav grbavko iz Hana Mrtvih, trebalo bi da vidim da li je moj."

"Da li ćeš čuti priču? Mogu da je sakriju od tebe."

"Saznaću, zna je dobri starac, prepisivač Hagade, Hajim Behar Modrehaj. Nekadašnji rabin pri sinagogi Šalom."

"Ko li je grbavka nagovorio da te tajno napusti?"

"Ko bi drugi nego Mlečanin, onaj iz porodice Gonzago. A ovu - reče i pokaza na mene - senku Sidonskog Vlasnika nad četiri konja, čuvajte dobro sve do mesta za Rađanje u Dan."

5. Ponovo Bunar

Rame moje! Ej, ti rame senke vlasnika nad četiri konja iz Sidona! Hoćeš li izdržati ovo spodobno breme: moj život ovde dok ne stekne smisao, svoj porođaj u Dan!? Treće oko u ovoj tmini je Spis, tanušno uže, kao paukova nit, i moja nada da se uspužem uz njega gore u svetlost.

Gospode, kad bih ponovo pronašao Kufu! Gde li je onaj stari jedrenjak? (Bazoliev brod bez senke), pa da zaplovim njime - pronašao bi moju Kufu blistavu i svetlu kao gorje Livansko!

Tokom dugih noći u ovoj samštini snovi me kidaše i bacaše u muke. Smenjivahu se žestinom nevremena, onako kako samo mogu zemlja i nebo da budu kada se otvore s daždom. Budio sam se cepteći, sav u znoju, uvijen u tri gubera pored zažarenog ognjišta, piljeći u sivi duvar i slušajući huk ledenog vetra napolju. Zimnja vremena behu u ledenoj pustinji, u planini pokraj reke; a snovi pod sotijskom rukom, crnom i rutavom, teški kao sleđena zemlja. Dugo vremena ne mogoh da rešim značenje noćnih mora. Jednog jutra ustadoh

rešen da mučen snove beležim. Ko zna, pomislih, možda će mi se tokom beleženja otvoriti njihovo značenje?

Još za prvih meseci, po mom dolasku ovde, nekako u poznu jesen sanjao sam: kao ja gledam i vidim kako iz zidova, vrata, kraj ognjišta lebde dva krvavo crvena oka boje raspaljenog žara. Lebde u mrklini i posmatraju šta ja to radim ovde? A ja znam da ništa ne radim, niti mogu šta da uradim jer sam u noći u kojoj se ništa ne vidi, niti čuje, i ničeg nema osim zveri. I tako, uvek s tim očima počinjali bi, iz noći u noć, moji snovi.

Posle tih očiju - ja sam užasno gladan. Kao budim se da nešto pojedem. Kad li na mom stolu komad crnog hleba? Miriše, tako miriše da ja ludim od zadovoljstva što ću ga pojesti! Ustajem iz kreveta lagano, vrlo pažljivo mu se približavam kao živom stvoru koji hoće da umakne ispred mojih šaka. Moram da ga zgrabim, inače će pred mojim prstima nestati! Kad li! da ga skopam, a ono komad hleba se pretvorio u strašnog dlakavog ogromnog pauka, koji lagano mili po stolu i s njega, po niti prst debeloj, nestaje u budžaku iza ognjišta!? Kriknem od straha - i utom se probudim. Razmišljao sam šta li to treba da znači? Ovde sam, u nekom sam vilajetu koji deli dva sveta. Iako sam u divljini posećuju me ljudi, doduše retko, ali me posećuju. Vidim, to su po svom izgledu nekakvi trgovci iz daljina, no znaju Hrandove, Seva i Đermaka. S vremena na vreme obskrbljuju me hranom i novcem, ostave mi ponešto od svoje robe da im prodam. Granični parlatorij je tu preko reke i brda, nešto kao omanja đumrukana, bivši kontumak iz vremena kuge oni ne mogu da prenesu svu robu te ostave meni da prodam. Možeš prodati, vele mi, naiđu graničari, straže u službi, putnici namernici, guslari litalice pevači svoje izgubljene sreće, pa prodaji pošto bilo, nek ti se nađe u skudnom vremenu. A ja znam da oni znaju ono što i ja: desi se, svrati čovek priteran nevremenom, ljudska duša koja liči na zalutalu ovcu u divljini, ali to je toliko retko, u godini dana jedva jednom. A kad se namernik pojavi na vratima, glas mi njegov izgleda stran i neobičan kao da dolazi s drugog sveta. A taj koji je došao vidi odmah da ima posla s pustinjakom.

Elem, san je trebao da znači nešto, samo šta? Ponavljao se iz noći u noć uvek isti. Ipak, bilo je promena, male behu promene. Pauk nije uvek mileo i samo mileo, bilo je: okrene se, Gospode! pa me pogleda, a oči mu ogromne kao da su ljudske! No, hvala Svevišnjem! san se jedne noći izmeni. Ja krenuh k onom hlebu kad se začu glas:

"Što se toliko mučiš, Mesrope? Nasušni komad hleba nije za tvoja creva već za tvoju dušu. Spis treba sa stoji na astalu a ne komadi jela. Ako ne razmišljaš o njemu na pravi način bićeš u strašnoj mreži ogromnog pauka koji se naziva vreme!" - Trgnem se, skočim iz kreveta, podignem knjigu u ovčijem povezu i stavim je na sto.
Postoji li Kufa!

Od tada ne sklanjam Spis ispred sebe, uvek sam nad njim: sređujem ga, čitam i dopisujem. I evo, zapisah još jedan san, još jedan među snovima, samo da se ovaj više ne povрати - i ne povratio se!

Biće to još za prvih noći kada me je iznenada i tajno napustio Karakon, sedamnaesti sluga đavolji, s murom svoga gazde na pet zemalja severno od Carigrada, i kako to već ranije zapisah - ništa ne dobi od mene. Zavodio me pričom o zapisu blaga zakopanog na Kaluđerskim Vodama južno odavde i o tome kako nas dvojica treba da odemo tamo i da ga otkopamo.

"Zapis si dobio od hodžice, budući da si bio splavar u teškim vremenima, a starinu si predao muselimu koji ga je bacio u kulu među roblje. S Kufe su te proterali gnusobo!" - izrekoh mu, pun jeda na njegovo opako delo.

Al' Karakon beše uporan. Molio me i cvilio da izbacim iz Spisa sve o Bazoliu, onaj pomen na Sidonskog vlasnika četiri konja i o Kumbadžiu koji se obnavlja u vremenu.

Nazivao je sve to iz Kaža zaostalim, nazadnim i bolesnim stanjem ljudi kojima će, neka od državnih policija, dohakati kad-tad. "Ako je uopšte sve to istina!" - dodade. "Zar veruješ u te gluposti? Kufa? Pa to je čista laž!

Ona nikada nije postojala! Samo ono što vidiš, čuješ i možeš da opipaš, to postoji!"

"Znači, kao zver da budem?" - rekoh, našto on očuta smrknuta lica. Tako se noćima borih s tim Karakonom, naumom i detetom pakla, u mrak da ode i iz njega da ne izađe. A kad, jedne noći, glasno primetih (pozivajući se na Svetlost) da liči na žabu licem svojim, da je dlakav do očiju i da su mu zenice mutne i krvave - njega, tajno u cik zore, nestade.

Rođen sam u Kufi, u kući-Hrand, na visokom brdu punom svetlosti - a mrakonja mi reče: "Nema Kufe, ona je laž." - Po tome sudim da je moja sudbina i sve što se dešava samnom ovde važno, te moram isplivati iz ove tmice.

Stvorenje iz mog novog sna beše nalik čoveku s psećom glavom i ljudskim trupom na kokošijim nogama! Pojavljivao se (u snu) kroz širom otvorena vrata. Iza njegovih leđa vukla se crvenkasta rumena magla, slivala se i pušila svuda okolo. Prilazio je ognjištu, tu se gurio i cvileo od zime. Na svako moje odbijanje zloga plakao je krvavo crvenim suzama. U meni je nešto govorilo da taj nakazni uljez, ovde u mojoj izbi, proliva najveće lažne suze koje su moje oči ikada videle. Njegovi zahtevi behu slični Karakonovim.

Tražio je od mene da izađem odavde, da ostavim nerazumljive i zaumne Kaže jer je, veli, bilo i većih pisara od mene, Pisara faraonskih kuća i riznica koji su odavno u prahu i ništavilu i čemu onda njihova mudrost? Po tom čudujudu iz pakla trebao sam se odati trgovini ili nekoj drugoj zakonitoj hajdučiji i da se obogatim. Davao je svoju, do pola pseću a od pola samo nalik ljudskoj ruci, šapu do ramena da bih uspeo u službi kao učitelj: "Pa se oženiš ćerkom mekog kapetana a seljaci ti donose kapom i šakom. Svi se klanjaju kad se pojaviš. Ej! znaš li šta znači učitelj, njih na prste možeš izbrojati! A ne takav, ovde u

samoći. Vidi kakav si! Kao u Frangistanu, čoveče! Narod se od crkve odmetnuo! Kakav je tamo napredak! Svako selo ima voz, a kad će ovde doći u Kodžinoj Srbiji? Čitaj kad ti je dato! U tom Spisu lepo piše: sokoćala[5] će zavladata svetom i njihovi mrki, naduti kao žabe, naučenjaci! Pa će udariti između sebe - ko je bolji? ko je najbolji? a ljudi će goreti, pojaviće se velika, kao dve planije i veća, pečurka nad žutim narodom u kojoj će sve sagoreti!" govori mi to čudo redove, kao da ih čita, iz Spisa kojeg sam samo ja svo ovo vreme držao uzase!? Imam gadan osećaj da bi me negde odveo, u nekakav užasan predeo, čim bih izašao za njim napolje.

Posle mi stane pričati o sveopštoj propasti. Ta propast se odnosi (kao da se odnosi) na neku prelepu ženu, Bogorodicu ili anđela, ili na Kum, ali isto tako na sve ljude koje sam video, upoznao i zavoleo, na sve! I više od toga! Svatam da on misli na propast lepote i Istine!

"Neće doći do takve propasti!" - viknem, osećajući kako mi se grlo cepa a krv udara u glavu.

"Hoće!" - podvrisne on, a nešto huči kao da mu glas dolazi iz zemlje. "Neće! Pobediće Čista Svetlost! Mrakonjo!" - urlam ja, i osećam kao da sam na ivici otvorenog groba koji čeka na mene.

"Hoće! Nestaće čoveka! Sve će izgoreti! Doći će majstori za prosipanje ljudske krvi! Teći će u jednom danu više nego u stotinu bojeva nekada!" - dogovara on i skamuče, pa na vrata izleta kao furija.

U tom se ja budim, otvaram oči i pomislim: "Još jedan ovakav san i ja ću umreti ne dočekavši jutro".

Jedne noći, usred njegove gadne priče, pojavilo se lice Šaena Der-Hranda!? "Ne očajavaj, Mesrope! Reci mu - progovorilo je to sjajno lice iz Kufe - da ti ne bi dao mali, smrdljivi, neoprani prst iz njegovog opanka za petanest lakata dužine njihovih knjiga i sotijskih učenja i za sva njihova varačenja pod nebesima! Za sve njihove boljitke, laži i sokoćala! Za sve to što ljude vodi k ratovima, nestanku vode i šuma! Sve to njihovo ne bi menjao, reci mu slobodno, za prah Kremanskog opanka u kome je sahranjeno Miloševo stopalo, jer je Milošev opanak više znao od šesnaest njihovih knjiga!" - A ja stadoh da ponavljam Šaenove reči a suza mi suzu stiže. Plačem, ali ne zbog tih reči, niti od straha pred psolikim koji se uvija od bolova, koliko zbog čudovišnog osećanja, uznesenosti u tim rečima, radosti koja se mirotičivo izliva na mene! Bože, to osećanje! Ponavljam te reči i toplo mi! Tako sam radostan! Dok me suze guše ja grcam i ponavljam te Šaenove reči u kojima, osećam to kao nesagledivu i neopisivu radost, leži moje izbavljene od nakaze predamnom! A psoliki urla od bolova, kao da je šiban usijanim žaračem. I grmnu, puče nešto, dim i zeleni plamen suknuše u vis. Zid se prolomi i kroz ogromnu rupu nesta one nakaze na kokošijim nogama.

Budim se ja iz groznog sna: a ono vetar huči po ovoj mojoj odžakliji na kraju sveta, na dnu mog Bunara, nagoneći unutra suvarke i lišće, a mali plam u

ognjištu samo što ne utihne. Treskaju vrata na vetru i škripi zaklop, šibaju unutra mlazevi kiše a gromovi se prolamaju kroz vetar i tamnu noć. Skočih i namaknuh rezu na zaklopu, ali se naježih: pa ja sam vrata zatvorio, sećam se navukao sam zasun pre nego što sam legao!? Kakav li je, odakle li je duvao taj vetar kad mi je zabravljena vrata otvorio? upitah se. Utom mi pogled pade na vatru - treba je podložiti, gasi se, pomislih, i koraknuh prema ognjištu. Kad tamo!?

Za stolom, iznad Spisa, sedi povinut mlad čovek, sav sjajan i blistav! Kao sneg bele odežde na njemu a blješte mu žute kose pale po ramenima! On podiže svoje krasno lice prema meni i progovori: "Kako ide s ovim, Mesrope?" - upita me, i pokazuje svetlim prozračnim prstom na Spis. "Ne boj se. To je bio Gonzago. Izdržao si i njega, a on se mora vratiti tamo odakle je izašao" izreče i nestade ga!

To sa mojim snovima beše negde krajem pozne jeseni, uoči moje prve zime ovde. Nemam, i čemu, a i ko bi bio svedok mojim snovima? Pitam vas: čemu svedoci od trošne i propadljive gline? Hvala anđelu koji mi je pridržavao desnu ruku dok ovo ispisah srećno i do kraja!

U dubini peščane vreline Misira postoji grobnica koja ima odaju na čijem zidu piše: "Opis Amon-Ra ćeš završiti lako, iako si čovek, samo ako znaš Imena."

I govorili su a ja sam pamtio: "Umre li čovek ovde, šta je to što ga ne napušta? Ime, Ime nema kraja, niti ima kraj svet koji čovek osvaja njegovom pomoću!"

Anjamene, vlasniče Vertabidovog prstena samo da mi se iskažeš! tvoja svetlost osvetliće mi put kroz mračnu šumu ovoga Spisa! Anjamene, Ime tvoje pravo kako glasi? Uputivši me ovamo meni dadoše drugo!

Ovim zatvaram svoju priču HALDEJSKOG BUNARA - i otvaram po nizu (za koji mislim da je onaj pravi) Kaže iz ovog Spisa.

Svaka jasna strana u Kažama naizmenično se menja s tamnom, koju opet treba posmatrati u oticanju i pod drugim znakom. Jer prikazivanje sveta (koji se nalazi) u Spisu nije ništa drugo do li prikazivanje Tajni: gde svaka njena strana ima sasvim drugo rešenje od onog koje je oku primetno i gde je svaki Čovek (kao Kumbaradži) prikaz borbe svetlih i tamnih sila!

I evo, kao što rekoh, ja Kaže poredah u ovaj niz. A u SPISU (vrli čitaoče ovoga) pisalo je sledeće:

Kaža o anadolijskom kupleraju

Beše to jedne oblačne i sparne noći kasnoga leta 1777. g. U gluvo doba noći, visoka ljudska prilika zastade pored jedne postranite kapije u carigradskom lučkom predgrađu Bujunkdere. Prilika postoja za trenutak, osvrnu se oko sebe, pa podiže pesnicu i udari kratko ali jako dva puta o drvo kapije, pored zvekira

u obliku lavlje glave. Potom spusti šaku i treći put na drvo; izgledalo je kao da okleva, ali je to mogao biti znak za nekog tamo, unutra. Prilika u mraku imaše na sebi belu grčku tuniku, koja se nije povezivala oko pasa već iznutra pridržavala rukom. A na glavi fes tamnije boje sa znakom pijavice sa strane - onim znakom mržnje kojim su Turci obeležavali sve Grke i inoverce. Visoka prilika se ponovo obazre oko sebe. U daljini, na istoj strani doka Bujunkderea, u tamnoj i sparnoj noći, u kojoj je zaudaralo, videla se slaba svetlost. Izgledala je kao daleki odsjaj iz poslednje lučke krčme. Činilo se kao da je zaklanjao lice pred slabim vetrom koji je donosio smrad, nepoznati prisloni uho na kapiju. Uskoro začu, tamo iznutra, ruštanje šljunka pod nečijim nogama, kao da je nekolicina koračala brzo po šljunkovitoj stazi. I odškrinu se kapidžik. Zaškripaše šarke i teška brava na kapiji - te se ona otvori tek toliko da on prode. Kao da mu je senka ostala napolju, u tami pred kapijom, jer se reza munjevito navuče iza njegovih leđa.

Unutra, nepoznati se nađe pred tri žene tanke u strukovima sa zarovima preko lica. Išle su ispred njega, pažljivo ih je sledio kao da gazi po njihovim tragovima stopala. Ne iznenadi ga jaka bljeskovitost mesečine što se prosipaše svuda po avliji, iako je do malopre bio u tami i smradu; niti pak plavkasta voda koja se izvijaše i prštaše iz vodoskoka što se uzdizahu iz sedam malih jezeraca mermerom ozidanih, po kojima plovljahu bešumno, u svakom, po sedam belih labudova s dečijim glavama. Zidovi koji okružavahu tu čudesnu avliju behu visoki, kao da se uzdizahu iz zemlje pravo u mesečinom obasjana nebesa. Iđaše tako kasni gost neobičnim i čudnim predelom po belom šljunku posutom po stazi koja se tu i tamo gubila među malim čempresima, i razmišljaše samo o tome: kako je ova staza duga i da nije ovako lepa teško da bi je podneo, kao i o tome da li će u velikoj svetloj kući, na kraju staze, zateći one zbog kojih je ušao ovde?

I, kao što svemu dode kraj, tako bi i sa ovom stazom. Završavala se sva popločana crnim mermerom iznad koga se ukoso, i sa harmonijom, uzdizaše sedam širokih stepenika u sedam duginih boja. Behu to stepenice trema ozidanog na priliku, i po podobiju, razjapljenih čeljusti nekakvog zvera svog od crnog mermera. No, gledano iz daljine te razjapljen čeljusti držaše, na onom gornjem i poslednjem sedmom stepeniku, vitak i sjajan stub kao što booz drži svod u sinagogi, ali u približavanju taj držač ralja zverinjskih iskaza se kao ljudska prilika, no u primicanju sve više i više otkrivaše se kao krilati stvor sav od belog mermera, s jednom uzdignutom rukom u kojoj beše mač dok u drugoj držaše terazije. Stvor bejaše toliko blještav, kao da sva mesečina isijavaše iz njega, i strašan u svom pokretu tela i mača s kojim držaše otvorenu čeljust čudovišta. Videvši takav prizor svaka bi se prosta duša uplašila, ali gost, koji odmerenim korakom praćaše one tri žene sa zarovima, ne obraćaše pažnju na nj. To je moglo samo da govori o dve stvari: il' je gost, u ovom predelu kao s meseca spuštenog na zemlju, bio hrabar čovek, ili poznavашe sve to pa izgledaše kao neko ko je već jednom bio tu?

A kad prodoše trem, nađoše se u uskom predvorju zidova islikanih prizorima neobične sadržine. Pri dnu zida, negde u visini kolena ljudskih, kao u zaklopljenom i ugrobljenom Nojevom Kovčegu plovile su slike na kojima se

isticahu naga ljudska tela i raspusnost svake vrste, množina mnogih kola koja izbacuju vatru i dim iz sebe, od koje šume i živi stvorovi izgledahu kao ljudski kosturi, a ta kola idahu kao sama od sebe, bez ikakvih zaprega. Tu se behu videle ogromne kuće sa beskrajnje sijajućim i izređanim pendžerima, kao hiljade saća u ogromnim košnicama, u čijim odajama sa zidova svetljahu kutije sjajem polumrtvog oka, u koje ljudi behu zagledani, kao nekada u čudo pred Aladinovom lampom. Ali te svetleće kutije nisu bile ni prineti Aladinovoj lampi iz koje je čovek mogao da nauči o Svemu. Iz neobičnih kutija izlažahu reči o tome: kako potrošiti, prodati, zaraditi i proždrati. A ljudi oko kutija sedahu ogromni, kao kiklopi sa snagom patuljaka, teških tela na stotine oka, sa zubima koja nisu njihova rođenjem i sa još jednim očima preko svojih napola ugašenih. Tako plovljaše taj neobični, kao živi, mrtvački brod na čijem poklopcu čučahu nekakve spodobe u obliku crnih senki s ukrućenim zmijama kao štapovima, po svemu neobični splavari upola psi upola ljudi ili kao žabe, akrepi nekakvi. Ono što je najviše moglo da čudi bila je činjenica: da je sva ta posada, ili roblje, na tome brodu mrtvih bila živa! Mamili su u svoje lascivne igre, u svoje poroke i zadovoljstva, osećao se zadah ljudskog znoja iz te goleme povorke ukletih!

Ni to ne začudi niti uplaši stranca koji mirno stajaše, zagledan iznad broda mrtvih u gornji deo zida gde je kuljala, prelivala se i mešala svetlost blještavo bela i ljubičasta. A kroz nju bi, kao da je probija, izbijala svetlica otvarajući, svojim blještavim rezom, prostor koji se produžavao u vis, sve u nedogled. Onda bi se nanovo boje u svom kuljanju sjurile u taj, na izgled, prazan prostor, kuljajući jedne preko drugih kao kristalna pena morskih talasa. Beskrajna toplina zračaše iz tih boja i njihove igre svetlosti - i one delovahu kao žive, tu pod rukom, kao iza četvorostrukog ogledala. Potom, s pojavom jednog bljeska sličnog munji, po sredini tog prizora ukaza se uže sa osam čvorova. Uže bejaše kao od zlata, sijaše jačom svetlošću od tog plemenitog metala i ono beše u dubini tih svetlih prostora koji su penili. Potom se, duž njegove visine, pojaviše reči na Aramejskom i Grčkom: "Ovo je vertikalna, Lestvica, uže za Rađanje u Dan. Ko se uspne uz Njega zaslužuje Svetlost."

Istog momenta, onaj Kovčeg Mrtvih stade da gori i pretvori se u buktinju na kojoj izbiše reči: "A ovoje Tartar. Dno. I laž."

Stranac koji, ne pogledavši dole, stajaše prikovanog pogleda za ono sjajno uže, reče dubokim uzdrhtalim glasom: "O! Čuvari, Dvostruke Kuće života za koju vreme ne predstavlja ništa! Vas trojica jedne jedine Istine spuštene na zemlju! Njeno lice! Ja koji od vaše kapije spoznah svemu ovde Ime, dajem svoj goli ljuski život za ono Uže u Dan! Kako mogu i čime da ga zaslužim?"

Tad tri žene, tankih strukova kao devojačkih, poskidaše zarove s lica. No to ne behu tri žene, već to behu tri krasna mladića: kosa plavih, crnih i smeđih, tankih strukova obvijanih pojasima ispunjenim biserima i dragim kamenjem, s kanijam srebrom okovanim iz kojih se vidahu balčaci zlatom pozlaćeni.

I prvi od njih reče: "Ovde je sve živo. Niko ne spava. A on zna". A drugi kaza: "O! Mihael s mačem ga je propustio!"

A treći progovori: "Stranče! Šta da im kažem, ko to lupa u dubini noćnog mira? Po ovoj noći u kojoj preovlađuje mesec?"

Tad stranac skide svoj fes i tri puta ga zgazi nogom, rekavši: "Onaj koji neće da bude samo jedan rob, već Sve i u Svemu! Onaj koji će načeti rep velikoj Staroj Zmiji koju su stare knjige nazvale Uroburos!"

Onaj što ga je treći zapitao udalji se kroz vrata ušavši u neku prostoriju sa strane. Ne postaja dugo, kad li povrati se rekavši: "Uđi, jer si od onih koji znaju put".

Zakoračivši unutra, stranac se nađe u potpunom mraku. Nasumce je išao duž mračnog hodnika, ali mu ne pade na pamet da skreće. Idući pravo kroz mrak, shvati da mora ići dugo, ali beše uveren da će cilj svoga dolaska ovde srećno okončati. I stvarno, valjda to bejaše kraj hodnika ili to behu nova vrata u hodniku koji se nastavljaše? Beše uzbuđen pojavom tih vrata ispod kojih je šibao mlaz svetlosti. Prišavši stade gurati vrata. Ma koliko mu se činilo da je vrata zatekao odškrinuta - ona se pod njegovom rukom ne pomeriše. Uloži svu snagu svojih mišića i teška vrata zaškripaše. Od strahovitog sjaja podiže dlan da zaštiti oči. Ubrzo sjaj oslabi i stranac vide da se našao u sobi svoj u kristalima. Odaja beše duboka i široka, a na njenoj sredini sedeo je starac duge bele brade do kolena. Starina beše sedela nekako po strani od malog stola svog isklesanog od biljura, s priborom za pisanje kojeg sačinjavahu: crno, zeleno i belo pero gušćije, providni sud ispunjen tečnošću ljubičastog sjaja i komad belog pergamenta sjajan kao snežni vrhovi gore Ararat. U sobi beše još nekog pored starca zavaljenog u stolici optočenoj zlatom i srebrom, visokog naslona obloženog kadifom.

"Reci mi, reci," - progovori starac, "Kako se ja zovem?"

"Ti si, Anen-Anoh, patrijarh Ekumenije i Novog Carigrada! Onaj svetli lik koji mi je rekao, jedne noći u snu, da krenem kao plaćeni asker u verski rat kojeg su Turci vodili s nekom svojom sektom u donjim oblastima Fisona. Kad bejah u utrobi ratne lađe ti se pojavi isti takav, s dva mala dečaka, rekavši: "Ovu ću ti decu dati kad budeš pao u svoj peti život a zbog ona četiri!" - i nesta te s onom decom. Ono što mi ostavi pored uzglavlja, dok bejah u snu, pohranih prvo u telu svom. Isekoh se po stomaku i u gadnu ranu, obavijenu travama, stavih nađene znakove, potom zaših. Svu ranu rasparah čim s vojnom stigoh na određeno mesto: te potražih onaj napušteni kačar u planini na osam sati hoda iznad Tarabića kuća, ukraj dva izvora, ispod temelja male drvene crkve napravljene bez ijednog eksera. Kad se vratih u Sidon: zatekoh starog oca al' onemelog i, na moje veliko čudo jer sam ribar, štalu s četiti krilata konja. Imena konja otkri mi posle toliko godina, iznenada na samrti, moj nanovo progovorivši otac!? Nisam kriv što moja istina liči na san!"

"Dobro" - reče starac, i podigavši ruku zabaci bradu za desno rame. "Vidim, znaš me. A zašto sam patrijarh novog Carigrada kad je ovo najcrnja noć?"

"Zato što ti znaš šta je bilo, šta je sada, i šta će biti s Carigradom."

"I to je tačno, sine. Kako si doplovio ovamo?"

"Baveći se onim konjima koji svet preleću kao ptice, mnogo naučih, pa poželeh da nađem tvog neprijatelja kog nazivaju Uroburos i da mu načnem rep." - Stranac jedva da završi rečenicu, a ono začu se tresak. I zemlja se zatrese pod njegovim nogama.

"Ni vrata paklenska neće ti nauditi!" - povika starac, a onaj se tutanj smiri.
"Dobro, nastavi sa svojom pričom" - dodade umornim glasom.

"No, još onda dok stavljah znamenje pod temelje šumske crkvice, znadoh: kako ja, kao običan smrtnik, tebe da nađem? To pitanje bi sve do pre dvadeset jutara kad se na vratima moje ribarske kolibe pojaviše dva stranca u dugim haljinama koje su povezivali po mornarski. Rekoše mi da su iz dalja i da se zovu Sev i Đermak. Rekoše mi kako znaju za moju veliku želju i, kako imam pravog znanja, ponudiše se da me povedu k tebi. Zamolih da mi ispričaju ono što beše samo u mojoj duši i u onom snu, kako bih bio siguran da nisam pod opsenom. Budući da živim u teškim vremenima, pomislih: nije li ono nova Agarjanska opačina? Oni mi potanko ispričavaše ono što je moj život u istini, a ne ono što se vidi. Shvatih da oni, ako već nisu u dosluhu s tobom, naziru znanje Enohijanskog jezika kojim me, kažu, služe anđeli. Ali kad mi na obali pokazaše slabi i nakrivljeni jedrenjak na kome smo trebali ploviti od Sidona dovde - ja posumnjah u njih. Kao da videše moje misli, rekoše, Ulazi, Grče, nemamo strpljenja! Izgledaš kao poslednji kesaroš! Pogledaj, čemu ti služe oči? Ovaj jedrenjak nema senke! I čemu ti služi uho? Zar nas nisi čuo, čeka te Anen-Anoh' - I ja pokorno uđoh na jedrenjak koji nemadoše senku.

Tokom plovidbe, za dana ćutahu od mene a noću, dok bejah u snu, pripovedahu mi na koji način da uđem ovde i šta ću sve videti u ovoj skritoj avliji Bujunkderea".

Čoveče iz Sidona, šta bi s tom pratnjom? Ličila je na tvoju sudbinu?" "O, časna starino! Nesta je! Dvadesete večeri od napuštanja Sidona meni se, protivno mom duhu i telu, prispava. Rekoh pratnji kako u daljini nazirem Carigrad al' mi se prispavalo, te ih zamolih da me probude. "Pazi, kao lopov će se prikristi i obraće ti vinograd dok budeš u snu" - odgovoriše mi oni dvosmisleno. Iz sna me trze tresak. Pramac jedrenjaka beše udario o dok takvom žestinom da umalo ne polomih ruke. Beše mrkla noć, okolno brodovlje izgledaše kao goleme mrtve nasukane ribe. Od pratnje ni traga ni glasa! Poteci ovamo, poteci onamo - na jedvite jade bacih u mraku sidro i jedrenjak se nekako smiri. Kad prestade da se ljulja, preko daske polako siđoh na dok."

"Izbeže li svakom špijunluku na putu do kapije?"

"Nisam primetio nikog ko liči na čoveka a da ga zanima moja pojava. Mada znam, Carigrad je pun uhoda svake vrste."

"Sine, cela Moreja vrvi od mletačkih doušnika! Ali, doušnici su psi i nisu najopasniji. Znaj, ne možeš mi pomoći, a Zmijin rep si načeó svojim znanjem. Ne brini za mene, sve dolazi u svoje vreme. Vidiš li ovo crno pero kao iz gavranovog krila?"

"Da, vidim" - odgovori čovek iz Sidona.

"Tim perom pišem sva ova vremena, sve do Heterije. A zelenim ću pisati zajedno sa zelenim gušterima s ostrva Benzalen. Tada samo onaj koji nema treće oko neće u zelenom peru prepoznati zelenu potkovicu oko Carigrada i u njoj fes! O jada! Svet će biti pod opsenom velike bludnice s čašom žuči i zelenim perom i Zveri s četiri roga! Oni će neprestano komadati svetlo Telo objvijeno Užetom u Dan! Blago onim vremenima, sine, pod belim perom! Ženiku caru i nevesti spašenoj! I ovom Mestu, gradu koji će biti svačiji i ničiji!" - to izrekavši, starac se zaplaka.

"O, predobra, časna starino!" - uzviknu Sidonac. "Molim te, ispiši životopis jednom sedmostrukom Ekumencu iz Sidona tim trima perima, koja ispunjavaju vremena do svetlosti Novog Carigrada! Ja moram naći Uroburos, za koju čuh da je stigla u Carigrad i da se krije, kao najrazbludnija kurva, u kupleraju na točkovima što je dovučen čak iz Anadolije. U kome ima jaretine iz Konije, hioskog vina i gde se gadno iznuruju tela grčkih robinjica! Kažu, kako tamo vlada večita noć. Ko uđe u taj kupleraj ne može da izađe? Ali starino, ja se ne bojim! Hteo bih da ti dam deo životopisa."

"Ne treba mi! Vрати to u silav! Molbu ću ti uslišiti jer sve tvoje pravedno poznajem. I čuvaj to za pojasom, jer to ima oči! Može u Ružu ili zmiju da se pretvori! Zavisi od ruku koje ga drže!" "U čijim će rukama procvetati, svetli liku? Tako sam nestrpljiv!"

Ali strašan tresak zagluši njegovo pitanje. Nesta svog onog sjaja oko njega!? Pojaviše se bedni oronuli zidovi sa nakaznim senkama koje stadoše da se keze. Čovek iz Sidona vide da stoji posred nekakve stračare? Starac beše do pola go, osmuđenih kosa i brade sedaše na drvenoj stolici preko koje beše prebačeno ćebe od kostreti. Telo mu beše puno uboja i rana. Pokraj njega stajahu, s rukama naopako vezanim, dva čoveka krvavih i odranih leđa, koje bičevahu, i usijanim klještima čupahu, dve nage crne ljudeske s velikim mindušama u ogromnim ušima, gojnih vratova i stomaka na kojima se koža sjaktila mokra od znoja.

"To je moja pratnja! Sev i Đermak!?" - povika u čudu čovek iz Sidona i ustuknu pred groznim prizorom. Potom, kao da se pribra, istrže iz rukava nož s drškom na čijem je vrhu sijao ljubičasti amnetist. " O Sidonac!" uzviknu bolno starac. "Hrabri ljudi su kao deca! Toliko stvari poznaješ, a ne znaš gde ti je pratnja? Šta je sve hrabri čoveče, snašlo tvoju sudbinu? Izdrži, u sudaru si s paklenskim silama! "

Razleže se strašno cerekanje: nit ljudsko nit beštijsko. I pokaza se, sve do starčevog pojasa debela, kao dve ljudske ruke, zmijurina sluzave krljušti;

glave nalik čovečijoj s velikom petlovom krestom po sredini. "Vidiš, sine, želi da me udavi. Do pasa mog joj je dato. Potom će padati sve niže i niže, dok u ognju ne sagori. Čim si ušao unutra video si suštinu mog Mesta, to se retkima otkriva! A ovo sad što vidiš trajaće sve do Ženika i zvezde Aldebaran. Čuvaj to svoje za pojasom, u njemu se otkriva budućnost" - reče starac iscrpljenim glasom.

"Ti si taj, Teofilo Kumbaradži Sidona! Zar da se bojim ljudskog stvora!?" - povika strasna zver iz starčevog krila. "Ako si toliko hrabar, kao što tvrdi Anen Anoh, a ti mi dođi u Karapandževo, u onaj deo luke gde je smešten anadolski kupleraj, da me tamo ubiješ! Čekaću te! Tamo sam, onde odakle dopire ona slaba svetlost dok si pred kapijom čekao da udes ovamo! Ako li me pobediš spasićeš svoje usude, Seva i Đermaka, i dočekaćeš da ti se to u pojasu pretvori u Ružu!" - izreče strašnim glasom zmijinji car, velikih usta, crvenih kao grotlo užarene peći.

"Bezumnice! Ostavi s mirom ovo sveto mesto!" povika čovek po imenu Teofilo Kumbaradži i krenu s nožem na Zmiju.

"Ne prilazi joj" - zavapi starac, prikovanog tela za stolicu.

U taj mah stvori se nekakav strašan vetar. Nešto teško i jako tresnu Kumbaradžia posred grudi. On polete unazad izgubivši svest. Dok je padao potiljkom k zemlji, pričini mu se da je toliko lagan i da nikada neće dodirnuti tlo.
7.

Došavši sebi oseti bolove u glavi i leđima - seti se svega! Potom vide da leži u kaljuži i ču tiho zapljuskivanje i šum mora. Shvati da je još na doku i da je oko njega noć; valjda ona ista noć u kojoj mu se sve to dogodilo?

Da to ne beše san?, i odakle ovde?, gde je onaj jedrenjak?, behu misli koje prostružaje kroza nj potpuno ga otreznivši. Pokuša da ustane. I, mada bolovi ne uminuše, pridiže se nekako. Onda začu nečije korake, osvrnu se i uplašeno potraži nož u rukavu. Prilika mu priđe. Beše to visok, koštunjav starac, velikih kosa i brade kao srezane britvom, u haljetku koji se navlačio preko glave, bez rukava, sa jednostrukim kaiševima i sandalama. U ruci je držao mali sasud s uljem i fitiljom. Prilika upali fitilj - i trunjava svetlost se lagano razastre okolo, lelejava kao pustinjski pesak. Dok je vidlo prštalo oko ruke nepoznatog, Kumbaradži napipa još jednom dršku noža, progovorivši uzdrhtalim glasom: "Ko si ti? Šta tražiš?"

"A ko si ti i šta tražiš ovde, kad proveravaš da li je nož uzate?" - Sidonac uzdrhta kao dete i oseti kako mu se graške znoja slivaju niz čelo. "Ja sam, Teofilo Kumbaradži, ribar iz Sidona. A ko si ti?"

"Ja sam, sinko, Tobija grnčar, po grčkim i antiohijskim obalama stalni gost. Jedan od retkih među ljudima koji ne spava. I ovde sam da ti kažem da mi nisi sve rekao o sebi." - Kumbaradži oseti olakšanje. Pitanje odakle i otkuda baš

ovde?, ponovo ga opsednu. "Kao da sam bio negde" - reče šapatom, nekako više za sebe.

"Gde?" - upita ga onaj, što reče da se zove Tobija grnčar. On očuta, a čovek s vidlom u ruci, nastavi: "Stajah s dečacima pored svog grnčarskog vitla i videh da se po noći približava nekakav jedrenjak. Pomislih, čim se približi doku posada će izbaciti lenger, no jedrenjak udari žestinom o dok da se pramac nakrenuo i s palube sleti čovek i udarivši glavom o tle ostade da leži. Mora da je bio u snu i jedini na jedrenjaku, jer se posle udara jedrilo okrete i nastavi da plovi niz struju zaliva. Ja priđoh i ugledah te gde ležiš".

Ja" - upita neodlučno Kumbaradži. Našto se Tobija dobrodušno nasmeja. "Dobro čoveče, taj jedrenjak, gde je!?" - uzviknu nervozno Sidonac. "Eno ga tamo, nestaje u tami pučine. Nema ljudske duše na njemu" odgovori mu Tobija, pokazavši u tom pravcu. I stvarno, u daljini, na izlasku iz zaliva prema pučini, video se kako lagano nestaje, kao da ga guta tama. Da li od isparenja ili vrele noćne izmaglice, lebdelo je oko jedrenjaka slično slabašnom dimu i komešalo se nad malom krmom, na kojoj se videla mala koliba od pruća pa se činilo, u mračnoj daljini, kao da na krmi neko čuči. "Dođavola!" uzviknu Sidonac. "Pa to je jedrenjak na kome sam doplovio iz Sidona!"

"Znam" - odgovori koščati starac. "Šta znaš? - upita ljutito, ali oseti stid. I bi ga stid.

"Pa to, da si iz Sidona, rekao si. A videh gde slete s tog jedrenjaka. Čini se, bio si u snu. Nisi trebao da spavaš na pramcu. Mogao si poginuti."

"Čoveče! S njega sam se iskrcao! Tačno je, bio sam u snu, ali i na jednom mestu" - kod tih reči naglo zastade, onaj je negde grabio žurnim korakom. Kumbaradži je išao za njim nasumice.

"Gde idemo?" - upita. Nije dobio odgovor, a bilo mu je svejedno - nekuda je morao ići. Neznanac mu je delovao pouzdano. Grčki je govorio dobro, a po naglasku kao da bio Efešanin. Imao je poverenje u njega mada nije znao, i bio siguran, odakle ono dolazi. "Zašto si ugasio vidlo?" upita ga posle izvesnog vremena. "Carigrad je put besnih pasa. Znaš li kako izgleda čovek kad naleti na kučnicu punu besnih pasa? Ja to znam, moje skitanje dugo traje, sve do Haldeje."

"Poznaješ gradove Istoka i obale Helesponta?" zapita ga Kumbaradži, jedva nazirući njegova leđa.

Da. Bolje reći, mnogi gradovi znaju za Tobiju grnčara. Efes, Tir, sve do Kufe. Cela Nikodimijska obala zajedno s Kilikijom i Antiohijom. A i u tvom Sidonu sam poznat. Zna me dobro i ovaj grad."

"Nikada nisam čuo za tebe. Čudno, poznat si a noću ideš kao lopov i skitnica?" - Onaj zasta. Lice mu beše blede, ali mu glas nije izražavao ljutnju; "U noći,

sinko, mnogi ne vide ne vide ništa, a retki sve. I blago tima koji vide, zbog njih lutam noću kao lopov i skitnica."

"Imaš li prijatelja?" - upita ga, tek da nešto kaže.

"Skoro u svakom gradu. Poznaju me, samo im je teško kad ih napuštam. Obodre se čim se povratim među njih sa znanjem o grnčariji. Ako želiš mogu biti i s tobom prijatelj."

"Hoću" - odgovori, i ispuni se nekom čudnom toplinom.

"Znao sam. I tebi je teško. Ovde sam zbog tebe."

"Zbog mene?"

"Da. Našao sam te. Zar to nije dovoljno?"

"Jeste" - kaza, i ponovo ga obuze ona toplina. "Mora da mnoge tvoje prijatelje tišti golema muka" dodade.

"Golema. Sve teže nalaze zemlju za svoju grnčariju. Uvek, kad im se vratim, moram da ih podsetim na oblik sudova. Jer nakazni sudovi ničemu ne vrede. Poslednji i najgori krvopilac tatarski ne bi ih kupio."

"Mora da su skupoceni i divni sudovi?"

"Sinko, ni svetlost biljura nije im ravna. Nevidljivi su, a kad se pokažu pred licem čovečijim postaju vredniji od zlata."

"Nevidljivi, kažeš?"

"Da. Najlepši su u Novgorodu i Kijevu. Njih čuva žena sva u belom, blještavog lika. Njena deca će ih praviti, od gline, kad Novgorod spopadne tmica."

"Znači, u tami ih je teško praviti?"

Teško, al' će biti najdivniji. Onaj koji ih bude mrzeo biće smešan pred njima." - Htede još da ga pita, kad li stigoše pred nešto što ličase na kapiju. Stajahu u mraku, ispred razvaljene, trule i naherene kapije. S nje je visio, samo o jednom ekseru, zvekir. Sidonac pride zvekiru licem svojim pa ustuknu. "Gle! zvekir od bronzel!? Tu sam bio!" - uzviknu u čudu.

"Tiše" - šapnu Tobija. "Neko će nas čuti."

"Tu sam bio, pre nego što sretoh tebe" - kaza uzbuđenim glasom.

"Nisi. To je bio san, ili od udara o tlo. Pričinilo ti se."

"Nije".

"Jeste. Nego, eno ih tamo, moji dečaci. Već rade iako je daleko zora." - Malo dalje, od kapije, pod nastrešicom od kolja i tankog platna, sedam malih dečaka zlaćanih kosica u belim haljinicama zalivahu veliki grumen gline iz sudova belih kao labudova krila. Tobija im pride i okači svoje vidlo ispod nastrešice. Vidlo mu beše malo, ne veće od kandila, s fitiljem koji je mogao da da sjaj jednog upaljenog žiška. Ali kad ga on upali sve planu takvom svetlošću postavši jasno kao dan. "Tobija! Videće nas!"

"Ne, sinko. Ovo je svetlost koju retki vide a ti nam neće zameriti na njoj. Srca će im biti radosna i kliknuće srećni: "Evo je! Ko nam kaže da se ugasila?" Nego, priđi slobodno."

"Tobija," - reče prilazeći, "bio sam unutra, u toj čudnoj avliji, u kući punoj svetlosti koja se pretvori u straćaru!"

"Nisi. Beše to sanak na jedrenjaku koji nema senku. Umoren putovanjem, zaspao si. Nisi dočekaao kraj plovidbe, a trebao si."

"Eto, i ti znaš!"

"Šta?"

"O jedrenjaku bez senke!" "Nisam jedini koji zna o tom jedrenjaku. Kakve on ima veze sa svetlom avlijom i kućom koja menja izgled?"

"Ima!"

"Sine, ti si onaj koji je zaspao a koji to nije smeo." Na te reči, Kumbaradži očajno mahnu glavom i pogled mu se prikova za nešto u daljini. "Čuj me Tobija, vidiš li tamo onu slabu svetlost u daljini? Tamo u dubini duž doka?"

"Vidim!" "E, tamo ću otići."

"Da ti nisi Sidonski vlasnik četiri konja koja preleću smrt i koja nose imena četiri strane ovog sveta? Čuh da takav postoji!"

"Jesam."

"Ne čini ludost! Anadolijski kupleraj će pasti kad tad u prah i pepeo kao svaka sila telesna!"

"Moram. Anen-Anoh je na groznim mukama i moji usudi Sev i Đermak, jedina moja dobra u ovom sveopštem smradu i mraku."

"Ta žena je đavo. Zovu je velikom starom Zmijom. Uroburos je ona. Prvi i najveći zakon vidljivog. Mlećanin Gonzago je vlasnik kupleraja. Stvorenje u ljudskom obličju kome odgovara da ko god uđe u noć tog kupleraja iz nje ne

izađe. Samo se u jednom prevario: Anadolijski Kupleraj nadživeće njegovu Veneciju i čoveka koji hoće da bude Bog na zemlji!"

"Tobija, kako izgleda Kupleraj?"

"Velika je to mračna Kula na dva boja. Prvi boj je u mraku i nad podrumom je. Na njegovom ulazu dočekaće te krvopilac Đelmaš. Grčki potur, nezajažljiv i podmitljiv, ružan kao sam đavo. Drugi boj je osvetljen i on je mamac. U njemu prebiva Anadolka opsenena nad opsenama, suština strasti i polnog uživanja. Ljude davi u obliku strasne zmije. Ne zna se ko je jači: gazda Kupleraja ili ona? Šta još da ti kažem? Kako još da ti pomognem?"

"Ko je taj Mlečanin Gonzago, šta traži u Carigradu?"

"Došao je kad i ona krstaška bagra koja opljačka Carigrad i pokrade s hipodroma one konje od bronzne pa ih prebaci brodovljem u Veneciju. Sad je vlasnik Kupleraja i želi ovu smrdljivu noć u Carigradu. A Đelmaš mu je ponajbolji sluga, sluga koji vreba priliku kako da ubije svoga gospodara. Gonzaga mrzi i opsenjujuća kurva jer joj se čini da bi mogla sama da vlada Kuplerajom."

"Ne plašim ih se! Neka mi more izbaci oglodan kostur na sidonsku obalu ako mi ruka zadrhti!"

"Čuvaj se, sinko moj. Ne čini ludost."

"Ako poginem, moji konji proneće me kroz smrt jer verujem u njih! I uvek ću dolaziti, sve dok moj Spis ne procveta u Ružu! Tako mi je rečeno."

"Dobro", - kaza Tobija mirnim glasom, "evo ti jedan sud, neka ti bude cena ulaska unutra." - Sud od gline, nešto kao omanja ćasa, pade pred Sidončeve noge i razbi se. On se brzo saže, dohvati komad, htjede reći da je šteta što se razbila - kad li u njegovim rukama zasija komad zlata. "Zlato!?" - povika, i stade da skuplja komade ćase. "Do Kupleraja ćeš doći, samo se drži pravca iz kog dolazi ona čkiljava svetlost" - čuo je glas iznad sebe, a kad podiže glavu - a ono, nigde nikog!? Samo on, sam, u mraku pred nekom starom kapijom na kojoj je visio zvekir od bronzne. On se zagleda u mračnu daljinu u kojoj je treperila ona slaba svetlost.

Ako je sve ovo bilo san, onda je ona svetlost java pomisli, te krenu prema njoj. Vetar se pojača i smrad posta nepodnošljiv.

8.

Anadolijski Kupleraj pokaza mu se mračnijim i strašnijim nego što je očekivao. Vrata na njemu behu odškrinuta, kao da su mamila unutra. Ulazilo se preko kamenog praga, odmah s ulice.

Kumbaradži gurnu nogom vrata koja tresnuše negde u mraku unutrašnjeg zida i uvuče desnu šaku u rukav toge, napipa dršku noža i steže je. U prvim

trenima, njegove nesviknute oči zatekoše duboki mrak. Onda se začuše nečiji koraci. Potom Sidonac ugleda visoko gore, u vrhu drvenog stepeništa, priliku ljudsku s bakljom u ruci. Iskretala je lice, ispod obasjane podignute ruke pokušavajući da vidi ko je to tamo dole ušao. Razleže se grohotan smeh nalik štekantju lisice i graktanja vepra. I ona prilika stade da se spušta odzgo prema njemu. Koračala je teško. Daske su odzvanjale pod njom, škripeći potmulo, a krupna prilika kezeći se progovori: "Uđi ptičice, uđi. I ti bi da natakneš Anadolku? Uđi, odavno ovde nikog nije bilo s takvom namerom. Imaš li dobar jarak,[6] ona ne voli slabe" - izgovori, cereći se grohotom. Kao da beše pomalo hrom u jednu nogu, vukao ju je silazeći, što je pravilo najveću buku po stepeništu. Na trećem stepeniku od Kumbaradžia zastade i podiže još više baklju u vis. Beše to krupna ljudeskara. Rastom ne beše veći od Sidonca, ali zato masivniji, zadrigao u mesini kao rudnički bik, sraslog vrata, s lobanjom svom rošavom, bez ijedne vlasi i lica punog boginjavih tragova. Preko njegovih golih prsa, belih kao u deteta s kojih je visilo salo u kaišima, beše prebačen crveni kaftan. Na sebi je imao crne čakšire i drvene nanule na oteklim bosim nogama.

"Jesi li ti ovde kupler?"

"Jesam" - odgovori nakaza i otvori svoja usta puna crnih krnjaka od zuba u grohotan smeh.

"Pošteno plaćam, u zlatu" - kaza opet mirnim glasom Teofilo.

Pošteno, zlatom! Hoćeš da joj pozlatiš onu stvar!?" - zaurla nakaza, pa se ponovo nasmeja.

"Ako nećeš, mogu i da odem?" "Ne! Pišljivi mali Grče! Otkud tebi zlato bać, a?"

Pokrao sam džamiju u koju dolaze samo carigradski poturi."

Nakaza riknu kao lav, zaljuljavši se u mestu. Zamahnuo je buktinjom: "Lopužo! Oslepeću te, pa ću ti se krvi napiti! Da vidiš koliko gore ima čabrova s grčkom krvlju! Gde ti je fes s pijavicom, sad ću zvati gradsku stražu!"

"Na fes s pijavicom sam se popišao, a straža će me uhvatiti i prisvojiti svo moje zlato. Zar ga ti nećeš?"

"Imaš pravo. Zlato i da ti se krvi napijem" - zamumla, a oči mu usjaktiše. "Daj nož! Osećam da ti je u rukavu" - otegnu Delmaš.

"Znaš li ko sam ja? Daću ti ono za čime tvoj gazda ludi." Ljudeskara se ponovo isceri: "Zar ti? Pišljivi Grče! Zar ti imaš nešto vredno a ne vrediš boba?"

"Mogli bi da se nagodimo. Ja sam čovek iz Sidona, vlasnik nad ona četiri konja koja prolaze kroz smrt." "Ćelava ljudeskara izbulji oči u čudu: "Daj!"

Teofilo Kumbaradži trže svitak iz pojasa. "Kreni napred, a ja ću za tobom. Pa kad se ispne, dobićeš ga."

A kad izađe gore, vide Sidonac da je kao na nekom čardaku svom u izukrštanim gredama punim paučine. Uz duvar behu poredani čabrovi puni usirene krvi, a u nekima su kosti i kosa ljudska. Iz jednog otvora na tavanici probijala se svetlost u snopu.

"Kako se stiže do nje?" - upita Đelmaša. Ovaj podiže drvene merdevine i prisloni ih na onaj otvor. "Gore" - reče mu, "a sad mi daj svitak." - Kumbaradži spusti Spis na što pun mrva i oglodanih kostiju. "Skloni se od merdevina do prođem." - Našto ćelava nakaza samo zamumla i mirno pride stolu.

Sidonac nije stigao da se popenje m do polovine merdevina, kad se začu urlik. Nakaza je urlala od straha i užasa držeći svitak koji se pretvara u zmiju! Tačno između očiju ujela ga je i telesina se sruči, a zmija otpuza kroz rupu na patosu.

Beše polovinom svoga tela u nekakvoj sjajnoj sobi iskićenoj čipkama, s nekoliko divana u svili i svoj zastroj bahreinskim tepisima. U jednome krevetu kružnog oblika, svom u draperijama, ležala je žena neiskazne lepote.

"Samo retkima uspeva da stignu dovde. Odakle si stranče?" - zapita ga žena maznim glasom.

"Iz Sidona sam. I ribar" - odgovori on.

"Aha! sve mi je jasno! Ti si taj Kumbaradži! Onoj svinji dole dao si svoj Spis. Počeli su i janičari da dolaze do svega pre mene iako sam iz Anadolije! Takvi će upropastiti ovaj Kupleraj, i onakvi kao što je Mlečanin" kaza razgnevljena. Njene reči i glas činjahu mu se kao pljusak bisera. "I hoće" - odgovori on, dodavši: "Imam zlata za tebe. Hoćeš li?"

"Daj, tog blata nestaje ovde." Kumbaradži izvadi komade zlatne ćase iz silava.

"Pa to je zlato Tobije grnčara od sedam azijskih gradova! Spusti ga i lezi ovde sa mnom" - kaza i poče da širi svoja bedra. Kao zanet stade da joj prilazi. Sve bliže i bliže tom sjajnom belom telu na kome su se isticale zagasite bradavice, čvrste i velike, i belina s unutrašnje strane njenih butina. Prilazio je kao omamljen tim pogledom koji ga je upijao u sebe, muteći se pun strasti. Onda ona, tankim prozračnim prstima, stade da širi svoj otvor. "Hodi, priđi" - reče mu jedva čujnim glasom, i uhvati ga nežno vrhovima prstiju za otvrdli ud.

Leže, pade preko nje bez daha. Ipak, delom zamućene svesti oseti kako ukršta svoje noge oko njegovih leđa i kako te noge postaju neverovatno hladne. Pokuša da se okrene ne bi li video - šta je to hladno u njenim nogama? Ne okreći se" - stenjala je u zanosu, stavljajući mu jezik u uho. "Sisaj mi bradavice. Sav si moj." - Svaku joj je želju ispunjavao, predavši se uživanju na njoj. Ništa ne pomuti tu njegovu strast - ni onaj trenutak kad je lepota njene kože stala da vlaži, da se kruni i osipa, postajući rapava i hladna kao smrt.

9.

Dve prilike u crnom, s crnim kukuljicama, stajahu s krvavim sekirama u rukama pored blještavo plavog kreveta kružnog oblika. Na krevetu ležahu iskasapljena tela čoveka i zmijurine gadnih krljušti s koje se pušila još topla krv i cedila smrdljiva tekućina.

Treća prilika je zavirivala po prostoriji, gurajući svaki predmet sa svog mesta sjajnim crnim štapom bele drške. Nije nosila kukuljicu. Bio je to čovek četrdesetih godina. Na sebi je imao uske jahaće hlače pripijene uz butine, široku pelerinu preko ramena i crn šešir velikog oboda.

"Gospodine, Gonzago" viknu jedna kukuljica. "Grk ima ožiljak preko stomaka!" - Onaj što je šetkao po sobi, podiže svoje lice na kome se isticahu kose crne oči, debela donja usna i bleđa boja lica na kome je bio upečatljiv krupan povinut nos. "Rekao sam ti da me oslovljavaš samo sa lorde! Ožiljak je star! Sve je odavno izvađeno ispod njega. Zavite to i bacite na gradsko đubrište. Samo brzo, dok je još noć!"

Dve kukuljice poslušno zamotaše iskasapljena tela čoveka i zmije) pa ih ponesoše između sebe.

10. Prvo Slovo Pisarevo

Odnekud pošavši - počeh od života ribara iz Sidona. Vidim, i on je bio na Jedrenjaku bez senke!? A Sev i Đermak (koje znam kao svoju ličnu pratnju) evo gde behu usudi ribarevi, ali koje svojom žrtvom ribar iz Sidona iskupi. Da nije bilo te žrtve da li bi se oni (Sev i Đermak kao moja sudbina) našli u mom putu ka sećanju? A Sidončev nož, kao da je onaj isti, oštrina koju je držao Šaen Der-Hrand. Nož sa ljubičastim amnetistom, kao okom, na vrhu. Vidim, lik Mlečanina Gonzaga i ovde izranja: u ovoj Kaži je u Kupleraju sa svojim slugama.

Otkud Gonzago u Carigradu sparne noći 1777. godine Gospodnje? Ako je verovao Tobiji: došao je sa Latinima još 1204. godine Gospodnje, kada krstaši osvajaju i pljačkaju Carigrad. Ali, kada se desila ta pljačka bronzanih konja sa Konstantinovog hipodroma a kada gine Teofilo Kumbaradžić!? Ipak, zar ja skoro ne videh tog Gonzaga na Kufi? Ako li smo i ja i ribar iz Sidona to sanjali - otkuda to u dva sna jedan isti Gonzago!?

Dragi čitaoče, pazi da ne pogrešiš u nečemu čitajući ovaj Spis! Ko ovde traži prost sled i obični protok stvari kroz ovu priču (možda nekakav istorijski slučaj ili događaj!? - vara sebe u ogromnom Krugu ove priče o Sidoncu! I neka sve ovde ostavi kako mu se ovaj Spis ne bi pretvorio u Zmiju nerazumevanja, mržnje i pogrde!

Ovom prvom Kažom o Sidoncu priča o pet života Teofila Kumbaradžića neće se završiti!

I na kraju svog Slova da zabeležim: Ostavljam brojeve (tokom celog Spisa) u istom nizu, nek se nastavljaju posle HALDEJSKOG BUNARA i ove Kaže o Sidoncu. Neka bude kao što je napisao o Brojevima znalac zaumnog iz Toleda: tvorac "Kaže o Svadbi", Isak ben Faliri, jedan od mogućih senki Sidonca - "U Brojeve od jedan do deset možeš staviti ceo vidljivi svet. Svi ostali brojevi (i kad su manji i kad su veći) samo su privid velike kabalističke zbirke brojeva koja se naziva Deseticom Kosmosa." U mom slučaju je isto! Ili barem izgleda? Neka se nastavi moja Potraga i kroz Brojeve! Ja sam tek na Početku i osećam - dolazi druga vrlo presudna Kaža o neobičnom cirkusu Ankela iz Jurte.

Kaža o Ankelu Rozefiri iz Jurfe

Ja sam Ankel, po gradovima haldejskim nazivan Grk, Arivafi Rozefira. Rodom sam iz Carigrada. U ovoj Kaži o sebi nazvaću se Ankelom iz Jurfe. Napolju, izvan moje iscepane i vetrom razdrte šatre, besni oluja i kraj mog života približava se. Moja cirkuska trupa odavno se rasula.

Mardak Nikolas Raam (koji beše vlasnik ovog cirkusa pre mene i čiji bejah najbolji učenik), govorio mi je: "Spenzona moraš čuvati. Ne samo zbog toga što donosi zaradu ovom cirkusu, nego što i opominje ljude. Spenzon je tvoja najbolja igračka. Lutak koja će oživeti na severu sveta uz pomoć daha čarobnjaka koji žive u snegu i ledu. - A, evo, nikoga i ništa nisam sačuvao.

Mardaku je, za njegova života, pobjegao samo jedan grbavko. Jedan od sporednijih članova trupe, nakaza koja je (u prednjem delu cirkusa), ispred velikog paravana zabavljala decu i dokone: kreveljenjem i oponašanjem dresiranog majmuna obučenog u ljudske haljine. Istinu o tome grbavku saznadoh od svog učitelja u Solunu; gde smo se našli goneći tu spodobu koja je zamenjivala dresiranog majmuna iz Mirsirije. Jednom prilikom, Nikolas Raam dočuje da se po nagovoru nekakvog crnjaka sa zapadnih strana, u svojim kreveljenjima grbavko ruga Nazarećaninu, nazivajući mu majku, poput gadnih jeretika, običnom ženom. Onda mu pride Mardak Nikolas Raam, rekavši: "E, kad je tako, nesrećniče, onda je Nazarećanin običan čovek, a budući da čovek ne može verovati u čoveka, tako sve mudrosti vele, ti moraš biti majmun. Budi majmun, ionako će doći Gorilski sin među narode sveta koji će reći: čovek je majmun." - Tako je taj grbavko zamenjivao dresiranog majmuna iz Misira koji je uginuo, usled oštrog vazduha, u Haldeji.

Ali, za moju priču je ovo najvažnije: kao što već jednom napomenuh - kod mene se ceo cirkus rasuo. Nešto sudbinom, pomalo sticajem okolnosti, ali u mnogome je sam kriv za to. Sve je nastalo od onog momenta kad sam počeo da shvatam da ja, Ankel Arivafi Rozefira, nisam ja - već neko drugi, i da ću se opet pojaviti? Ovo liči na sufijsku jeres, a ja sam Gregorijanski Nikejac. Pa šta je onda u pitanju? Da sve u mom životu bude još crnje: posle smrti Mardaka Nikolasa Raama pojavio se čovek, pod mojom šatrom, imenom Mlečanin Gonzago, koji je zahtevao da mu prodam, po dobre pare, Raamovu zaostavštinu; nekakve zapise učitelja koje ne smatrah presudnim za opstanak cirkusa u moj Spis. Njegova upornost da dode, po svaku cenu, do zaostavštine Raama i mog Spisa - navela me je na krajnji oprez. Ubrzo doživih da mi taj

skot preti potpunim uništenjem. Mislim da su svi razbojnički napadi na moj cirkus njegovo delo.

Vratio bih se na svoj kraj. Još imam vremena da ga zabeležim. Stavio sam ga na početak ove Kaže, ali to je kao da sam ga stavio i na kraj koji je odavno napisan. Sebe (i svoj život) ne smatram važnim, nisam od onih koji umiru s tom zabludom usamljeni među zvezdama. Ali ako je, i najmanje, istina ono što osećam: onda se sve ovo, što se naziva mojim životom po drumovima Haldeje i Antiohije, odavno odigralo upisano među zvezdama - a sve ono što sada nameravam napisati kao moj život u Raamovom cirkusu, bilo je zapisano - i ispalo je da se meni samo pričinja kako ja to sada beležim!? Ako je tako, pitam se: kako to vremenom nisam shvatio živeći svojom veštinom, koja se sastojala u umnožavanju jednog istog lika, na kojoj su mi haldejski vešći odavali priznanje. Mardak Nikolas Raam je tu veštinu nazivao kraljevskom Veštinom Vrha, Luksorom iza sedam peščanih mora, Po njemu, imađah nešto od delova božanskih klipota, onih varnica koje su iskakale ispod čekića aleksandrijskog Hermesa dok je oblikovao nokte na nogama Hirama Abifa, velikog Majstora Piramide. Na moju žalost, čini mi se da je učitelj preterivao - i pored takvog znanja trebalo je da sačekam razbojnice, ovde na usamljenom drumu, da bih sve to o svom životu konačno shvatio.

Tek što napustih Jurfti gde obavih svoju poslednju predstavu. Voleo bih da sam oduvek bio samo Ankel iz Jurfe, pa makar i prosjak u njoj. U Jurfti sam odrastao, a već napisah da sam carigradčanin rodnom. I svemu mome je blizu kraj. Ovo je treći napad drumskih razbojnika. Više nikoga nema u mome cirkusu koji je vrveo od života - ostajem sam. Kao sa Srebrnih planina, niz Tarus, da dolaze pustinjski vukovi - tako izgledaju razbojnici, u daljini, spuštajući se niz strme obronke. Svu zapregu sam pustio i oterao u pustinju šakalima. A kad se razbojnici toliko približe zapaliću ovaj jadni ostatak cirkusa, potom ću ući u svoje četvorostruko Ogledalo. Posle mene ništa neće dobiti ta gamad.

Sad sam negde na putu između Jurfe i Aintaba, okolo je nepregledna pustinja - i ovde ću, po svoj prilici, za ovaj svet umreti, osećam to. Razbojnici se sporo kreću kroz oluju, ali samo što nisu stigli pred šatru. Nazirem im tela na grbavim životinjama; klate se, uzdižu i spuštaju kao u malim čamcima po uzburkanom moru. Liče mi na senke. Primiću mi se senke. Kad pa razbojnici i otimači raznih boja nisu bili senke? Na kraju, ipak ostajem s onim s čim sam živeo: s ljudima koji su mi uvek ličili na senke. Oni koji me poznavahu govarahu mi u Bitijasu da se čuvam otvorenih i dalekih drumova. Carevina je trula, u njoj postoje krajevi koje niko nikada nije video, gde ni menzoli ne stižu, govorili su mi, i više se ništa ne zna s carstvom šta će biti kad car umre a nema naslednika. A ja im odgovarah: zar se neko od vas plaši senki? Tako odgovarah u Erivanu i u Tabrizu - svuda po Haldeji, po gradovima i varošima s one strane Sirijskih planina. Evo gde i senke mogu čoveku da dođu glave. Možda bih im i ovoga puta umakao i nadmudrio ih, no umoran sam - sva ta višegodišnja bežanija s cirkusom pred Gonzagom i njegovima nema smisla. Na redu je moja žrtva za spas nevinih duša. Pre nego što me napustio, Tobija grnčar mi reče: "Kad god odbiješ Gonzaga, uvek po neka nevina duša

nastrada." - Uskoro dočuh da Mlečanin iza mojih leđa pali sirotinjske domove. Privuče sjaj sunca u veliko ogledalo i uperi ga u krov od slame. Kad izbije požar buni narod govoreći: "To je zbog Grka, Arivafi Rozefire! On donosi večni plamen prokletstva sa svojim ogledalima! On je grčke vere! Šta će vam ona ovde!" Zbog toga, pojedine varoši godinama izbegavam. Umnožiše se iza mojih leđa pogorelci i za sve bejah ja kriv. Onda se on povezao sa razbojničkim gnezdima - bez stanka i prestanka sačekivali su mi cirkus, ali sam ja veštinom uzmicao pred čedima ada.

I sada bih (s tom veštinom) učinio nevidljivim ovaj bedni ostatak cirkusa, ali umoran sam i dosta mi je svega. To ne znači da sam se predao tom skotu u crnoj pelerini. Jednostavno osetih jednog trenutka u danima između dana: da sam neko drugi.

12.

Han Mrtvih u Carigradu, ne beše ništa drugo do svratište poslednjih. Nalazio se skoro izvan gradskih zidina, to nahereno ruglo o kome mi je pričao Hormuzd Risam; čovek koji se izdavao za moga (ili mi je bio?) oca. Jedina blizina nečeg što je imalo veze s gradom bilo je njegovo đubrište, preko čijih gomila se ulazilo u tu ruinu od hana. Koje bila moja majka? To ne znam. Hormuzd nikada nije govorio o njoj. Kakva bi žena začela dete u Hanu Mrtvih pa ga potom napustila?, valjalo bi pretpostaviti. Ipak, i u ovom predsmrtnom času osećam kako me nagriza sumnja: da li sam telom svojim bio sin tog Hormuzda Risama? Beše to, koliko se ja sećam, blag i pravedan čovek. To moje traženje oca od krvi i mesa počelo je naročito od onda kad počeh da osećam onog drugog u sebi.

Reći kako sam rođen sav u ožiljcima po telu, među kojima se izdvajaše ožiljak preko stomaka, kao zamlad još u majčinoj utrobi, u obliku čudne šare i onaj iznad obrve desnog oka, a na očevom ne videti ni jednog, ni koliko zagrebatu noktom - sumnja je koja bi zagolicala svakog. O drugoj fizičkoj sličnosti, koja bi morala da se ispolji vremenom, neću ni da govorim. S mojim narečenim ocem, Hormuzdom Risamom, ni u čemu ne bejah sličan, do li u jednome: želeo sam da radim i živim kao on, ali to ništa nije govorilo jer sam kasnije poželeo da vodim život kakav je vodio Mardak Nikolas Raam - Majstor Ogledala, znalac od kog sam naučio kako se čovek može provući kroz ogledala.

O ženi (koja je i majka) uvek govoriti i pisati kao o Evi dok se pod Jabukom spaja s Luciferom u zanosu greha i šta se sve iz toga izrodilo? Zašto oba pola nisu na jednome telu? - behu pitanja koja Hormuzd Risam često samome sebi postavljaše. (Sad, kad znam o čemu govori Raamov Zapis o Hiramu Abifu i cela njegova, zlata vredna, zaostavština meni namenjena, u obliku Spisa povezanog ljubičastom trakom - postajem svestan da je moj narečeni otac Hormuzd preko pitanja o mojoj majci ili Evi, razmišljao o nečemu drugom!)

Bio je to pomalo čudan čovek, taj Hormuzd Risam. Sećam ga se vavek obvijenog dimom sveće i povinutog nad knjigama. I poslednji groš je davao za tajne prokazane knjige nad kojima je plakao. Govorio je da u knjigama protiv

tirana leži prava i istinska pobjeda čovjeka nad zlom i nad smrću. Posedovao je sve napisano o Sinbadovim Putovanjima. Pored njega, to je bilo prvo što sam naučio, izučih tucanje praha barutnog i njegovo mešanje s raznim bojama i uljima. Hormuzd voljaše mastila ljubičaste boje. Znao je da kaže kako u ljubičastoj boji prebiva duh plemenitog i uzvišenog, ali i hladna priroda kojoj je potrebna usamljenost. Nedokučivo znanje koje su posedovali haldejski mudraci Hormuzd Risam je video u ljubičastoj boji. Tu napravih, kod njega, svoje prve kaleme za pisanje.

Sećam ga se kad podigne svoje umorne oči, pa mi kaže: "Ankele, Ankele, da piše može svako. Idu vremena kad će sav ljudski rod pisati. Al' da stvoriš spis iz koga će iznići Ruža, e to je Kraljevska Veština! Moj Ankele, da li se ona uopšte stvara perom i mastilom ili je potrebno još nešto treće?"

Tako jedne noći, u jednoj od svojih priča Hormuzdu Risamu puče pero, a beše upravo zastao u pisanju. Nije potrajalo dugo a mi se ubrzo rastadosmo. Ne imadoh više od devet godina. Mene je čekala Jurfa a da to nisam znao. Srećom po mene (a možda i nesrećom?) ja savladah do kraja pisanje: i više od arapskog, jer Hormuzd beše čovek koji je imao braću na svim stranama sveta; naučih jelinski, aramejski, a i hebrejika mi ne beše strana.

13.

Da li sam rođen u prvim noćima zagušljivog septembra 1777. godine Gospodnje, u Hanu Mrtvih, kako mi je pričao Hormuzd Risam iz dalekog Mukajara - ili se moje rođenje desilo devet godina kasnije u duhovnoj vezi s Mardakom Nikolasom Raamom iz Fare? Nikad mi to neće biti jasno - i to je bilo ono što je godinama podgrejavalo osećanje u meni kako sam ja ipak neko drugi.

U svakom slučaju, jednog kasnog leta, s izrazom na licu kao da ćemo se opet sresti, Hormuzd Risam me predade crnom strancu, temeljnoga stasa, poluotkrivenih rutavih grudi, lica u osmehu punom jakih belih zuba.

Stranac reče da se zove Mardak Nikolas Raam i da od njegova tri imena izaberem ono koje mi se najviše sviđa, da je nepopravljiv Nikejac i da dolazi po mene čak iz Fare. U nekakvoj postranitoj kapiji, u kući čudnih prostorija, negde u blizini doka Bujunkderea - taj Mardak Nikolas Raam primi od Hormuzda i ono što pripadaše meni, a koje nikada do tada nisam imao prilike da vidim? U jedna vrata kuće, zajedno sa mnom, ušla su četiri konja, na jednom se nalazilo čekmedže pozlaćenih ivica. Na druga, manja vrata, izašli smo ja i taj Mardak Nikolas Raam, koji je nosio nekakva četiri ogledala i ono čekmedže zlaćanih ivica. Hormuzda Risama nigde na beše? Unutra, u toj kući, od jednih do drugih vrata bejaše nekakav dug mračan hodnik. Možda se Hormuzd u njemu izgubio? Mada nije ličio na čoveka koji bi se tako lako izgubio. Ako sam ja, tada s devet godina, prošao kroz taj hodnik, zašto bi se on izgubio u njemu?

Videvši kako se osvrćem, Mardak Nikolas Raam mi reče: "Mali, ponesi ova dva ogledala. I u životu gledaj samo napred ako hoćeš ponovo da vidiš dobre ljude kao što je bio Hormuzd. Ova ogledala sad su tvoja. Njih je lakše čuvati nego

konje. U cirkusu stalno mogu biti uz nas a da to ne bude sumnjivo. S konjima koji ne vuku, i koji se časa vide a časa ne vide, bilo bi sumnjivo. Kad naučiš veštinu s ogledalima bićeš odjednom na sve četiri strane sveta i u još četiri njegova međuporstora! A sad, požurimo u luku čeka nas jedrenjak!

Ispričah (i napisah) kako su počela ta dva moja rođenja, odavno pre četrdeset godina. Ali sve pod mišlju: možda se ja tek sada rađam godine 1817, usamljen na putu između Aintaba i Jurfe, u senci smrti koju donose razbojnici na kamilama? To me ne bi iznenadilo - jer ja, još uvek, osećam drugog u sebi.

Kod ovih reči mogao bih, čekajući mirno prst sudbine, završiti moj Početak stavivši ga na svoj Kraj. Život koji nazvah: "Lutanje nekog drugog Arivafi Rozefire".

Taj život drugog bih opisao, ukoliko mi dozvolite, kao život nekog drugog lica koje se mene ništa ne tiče i s kojim nemam ništa zajedničko! I gde se ja (opisujući to lice) nalazim između njega i sveta koji je iza mojih leđa. U kome ja neću, dok govorim i pišem u ime tog drugog života, da imam samo jedno oko i da stojim u sotijskoj zabludi kako sve mogu sam kao Bog; jer znam da sam prah, od gline će mi biti stan, i ješču prašinu dok ne stignu crvi! Zato odavno stadoh, s perom, između njih dvoje: između lika Ankela Arivafi Rozefire s jedne strane, a sa druge sveta po čijim se drumovima potucah, svog života koji je bio samo jedna tačka među zvezdama i svega onoga što je prošlo. A s tog mog mesta na kome stajah, s perom, sve ovoje izgledalo ovako:
14.

A kad se popeše, uz jednu dasku, na mali jedrenjak s ogledalima u rukama koja su pljeskala pod suncem u zalazu, začuše glas koji dode iz male kućice na krmi: "Ko ide?"

"Teret za rađanje u Dan" - odgovori Raam. "Šta nosi?"

"Četiri ogledala, umesto četiri Sidonska konja i Spis s ljubičastom trakom, koji kod Hormuzda Risama dobi zmijsku košuljicu."

"Dokle Teret želi da plovi?" "Do Toleda, ali put za Toledo vodi preko Kufe."

"To o putu Tereta znamo, a da li Teret zna na čemu plovi?"

"Ova kuća nema senke i liči na podnevnu svetlost" odgovori na kraju Mardak Nikolas Raam. Dve prilike brzo izađoše iz male kućice od pruća šimširovog na krmi i stadoše pred njih. Jedna beše u belim haljinama a druga u crnim. Svečano pozdraviše Raama i on njih. A onda stadoše da miluju dečaka, da ga podižu u vis, između sebe, da ga okreću na sve četiri strane. Dečak beše bled od straha i čvrsto držaše ona dva ogledala pod pazuhom, što mu ih dade Raam pri polasku u luku. Jedrenjak se ljuškao na slabom vetru dok je oko njega padala topla večer. "Kako se zoveš?" - upita ga čovek u belim haljinama. Usled straha dečak ćutaše.

"Reci im kako se zoveš" - progovori Raam.

Ankel Arivafi Rozefira" - odgovori dečak jedva čujnim glasom.

Hoćeš li biti hrabar kao nekad?" - opet ga zapita onaj u belom.

Dečak zbunjeno sleže ramenima.

Zna nekoliko pisama" - kaza Mardak Nikolas Raam.

Tim bolje. To je jedan važan vid hrabrosti" - dodade čovek u crnim haljinama.
"I trebalo bi da bude napretka."

"Dobro je što ste konje zamenili. O njima se priča svuda po Istoku. Gonzago ne miruje, litre zlata daje na potere" - oglasi se onaj u belom. "Moralni smo. Za njih treba prostrana i slobodna štala, a nas čeka cirkus. Svako od nas ovde ima svoj način da dođe do podviga na jednom od tih konja, ali mi ne znamo vreme jahanja?" - reče Mardak Nikolas Raam, pa se dobrodušno nasmeja.

"Čuj Raam, zna se i vreme. Onaj koji bude jahao dojahaće u vremenu u taj grad u Frangistanu, a grad će biti na dve velike reke. Pazi, reći će mnogi, toliko i toliko je prošlo od prvog pada Konstantinopolja, a ovo je iz praha!" - kaza onaj u belom.

"Doći će u jednoj boji. Onda će je promeniti, a kad se objavi uzeće treću" - kaza onaj u crnom.

"Zar ne stoji objava mnogih, ali to će biti vukovi u jagnječim kožama?" - upita Raam.

"Raam govoriš kao pipač" - reći će onaj u belom. "I grbaviš Raam" - reći će onaj u crnom.

"A zar ne može, promislom Gospodnjim, jagnje obući kožu vuka da ga ne prepoznaju?" - opet će onaj u belom. A Mardak Nikolas Raam se zaplaka.

Posle tog razgovora - isplovi jedrenjak u tiho sumračje letnje večeri 1784. godine Gospodnje iz carigradske luke na tamnu pučinu. Kako će taj mali jedrenjak, ta ljuska orahova, to pričinjenje kopna izdržati ploveći ovalikim vodama? Hoće li te silne vode biti za njih šumni plićaci radosti ili svetsko more smrti?, pitahu se nemo dvojica putnika, s ogledalima, kojima cilj ovoga putovanja beše Kufa.

Plovljaše tako i plovljaše neobična posada sastavljena od dvojice ćutljivaca i dva putnika, od kojih jedan beše Teret u Dan. Izjutra, četvrtoga dana na moru, kaza Raam dečaku: "Ušao si kao Teret u Dan na ovaj jedrenjak koji nema senku i na kome se sve zna. Kad stignemo na Kufu kazaće ti kako te znaju i da si već bio tamo, a ti se ne boj."

Na Kufi; šta je to dečak, Ankel Arivafi Rozefira, zapamtio iz tih susreta a što se godinama povlačilo kroz njegov život? Visok krupan čovek u anteriji i sjajnih čizama, koji je rekao da se zove Šaen Der-Hrand, rekao je: "Kao da ga znam, kao da će opet biti, jer je rečeno da je bio a to se ne zaboravlja." - Posle je zatražio da se otvori ono čekmedže zlačanih ivica. Otvoriše ga i iz njega izvadiše čekmedže srebrnih ivica, pa su i ovo otvorili i iz njega izvadili mali prost drveni kovčežić, toliki da u njega stane Spis povezan ovčijom kožom, savijen u trubu i obmotan ljubičastom trakom. "Tu je i oštrina s ljubičastim okom" - kaza neko od okupljenih oko kovčežića. Šaen podiže predmet koji je ležao na dnu ispod onog Spisa. Bio je to nož sa ljubičastim amnetistom u vrhu drške od kornjačine kosti. "Dobro" - reče on, glasom dubokim iz kog je izviralo zadovoljstvo što sve to vidi. "Sve je tu" - dodade. Posle su večerali harisu i ribu prženu na maslinovom ulju. Raam nije uzimao hleb. A po večeri, pričali su do duboko u noć. Pre nego što je otišao na počinak, dečak je čuo da su pominjali nekog starca Mirona koji beše umro. Imao je običaj da priziva laste iz visina i da razgovara s njima. Šetao je po stenju Kufe obasjan suncem i iskićen pticama. Beše nekada tu, u toj kući-Hrand, i neki Tihon Romanini. On je otišao kao kapetan broda, na sinje more koje se granici s Tamnim Vilajetom. Njemu su medvedi s Kufe jeli iz ruku. Kad nagaze teškim šapama na trnje životinje dođu da im Tihon vadi. Zagreje on melem i vosak, čupa im trnje i previja, a životinje ga gledaju i plaču od zahvalnosti, posle dolaze kao da ga obiđu. Stanu izdaleka i posmatraju ga, ako su gladne priđu a on im da iz ruke. Voljaše taj Tihon da priča o Nikeji. Uvek je plakao dok je pričao o njoj. Posle njegovog odlaska s Kufe, po kući je dugo lebdela njegova senka. Držala je malu Nikeju na svome dlanu, plačući ljudskim glasom kao Tihon. - To je pričala starica, zvala se Sirarpa, imala je štap koji je te noći svetleo.

Pre nego što će se s dečakom spustiti niz vijugavi put dole do male luke, Raam je rekao: "On sada mora da ide za Toledo."

Ne, već za Jurfu. Po haldejskim i gregorijanskim prostorima" - odgovori mu Šaen Der-Hrand.

"Ali, on je Grk?"

"Isto je. Armen ili Grk. Bilo koja od ovih kuća ovde, sve je to isto. To je zbog reda. Red događaja mora do postojati."

"Zato što je to isto, Jedno je kao Sve i Sve je kao jedno?" - upita Raam.

"Da, baš tako."

Već mu je dvadeset godina i stalno je na putu između Fare i Jurfe. Te svoje dvadesete godine stiče prvo znanje o Ogledalu. Suštinu tog znanja nemoguće je objasniti; ono što je objašnjivo izgleda kao legenda, a kažu da ima legendi većih od same Istine. U Raamovom Ogledalu sve je obratno - i nije obratno. Ko ga savlada otvara mu se ona strana koja je uvek iza čovekovih leda, prikrivena

i nevidljiva. Ta strana može da bude ispred očiju: toliki ljudi gledaju napred a ne vide ništa, za njih je vidljiva strana iza leđa, ono u što su se već uverili. Majstor većeg znanja zna: onu stranu iznad svog temena i onu ispod stopala svojih. Sve mu se one otvaraju, kao ružini pupoljci. Vrhunac Veštine je menjati strane da bi se dalje videlo. Onaj ko savlada menjanje strana u Ogledalu Sveta može da iščezne; ostavši u mestu uvek menja samo vreme u kome boravi njegovo telo. Vrhunac veštine, za koju je Arikel samo čuo a koju do kraja života nije pokušavao, glasio je: provlačenje kroz dva i više Ogledala pogubno je i donosi smrt. Onaj ko pogreši, a pokuša, raspada se u vremenu. I da se ponovo nađe u životu mali su izgledi.

Pričaju da je u Larsi (Senkerekh zvala se Larsa dok teče ova priča o Ogledalima iz Kaže o Ankelu) - živeo nekakav starac od devedeset godina po imenu Ibn al Muktar. Pripadao je sekti Rifai, a živeo je pod otvorenim nebom Larse s petogodišnjim dečakom, zmijama i svojim starim zimzarom. Kažu da je zimzar bio toliko star da je trebalo deset godina u nabranjanju njegovih ranijih vlasnika, a oni doživljavahu starost ništa manju od Ibn al Muktarove. Pričali su kako je stari Rifai naučio petogodišnjeg dečaka da prolazi kroz više Ogledala s kobrom oko vrata!? Tvrdili su kako je to moguće jer dete pripada anđeoskoj vedrini još ne zahvaćeno pokvarenošću sveta... To su pričali. Niko nikada nije video starca iz Larse na delu s Ogledalima.

No treba se vratiti osnovnom toku ove Kaže:

Mardak Nikolas Raam je pred smrt, torturom crvenoglavaca,[7] i bezvlašćem - bežao u prošlost. Ne bi se moglo reći da je to bilo iz prostog kukavičluka, u želji za prikrivanjem. Znalac iz Fare je tako i umro. Pobegao je u svoj prostor sreće. Negde u daleku prošlost.

Ankel je a Jurfi, jednoga dana, zatekao Raamovu poslednju poruku. Majstor je ispisao:

"Ankele, otići ću duboko u prošlo vreme da me ni najbolji psi tragači neće stići, niti najgori sejmeni prvog vezira Basre! Videću svoju Ninivu umesto ovog prljavog, punog loja i govnerskog Kujundžika! S tog mesta ću potonuti, nadam se, u raj!"

Poruka je, kao što se da videti, bila vrlo kratka. Ispunjena bodrinom. Ankel Arivafi Rozefira nije mnogo tugovao za učiteljem. Dobro je poznavao učitelja, znao je šta je majstora činilo beskrajno srećnim. Ta sreća je bila Niniva, Ur ili Uruk haldejski sa svojim pet metara visokim princom koji je pre četiri hiljade godina tražio lek protiv smrti. To, a ne vlasništvo nad ovim cirkusom razmišljao je učenik nad majstorovom porukom.

Uz svoju poslednju poruku - Mardak Raam je ostavio i kratak Zapis o HIRAMU ABIFU. Ankel Arivafi Rozefira, tada još uvek mladić, to žedno pročita i u jednom dahu. Zapis majstorov beše sastavljen aramejskim pismenima:

Ovoje priča o stvoru (samo nalik ljudskom), koji se pojavio pre svakog pokušaja da se vreme izmeri. Sve je ovde laž i sve je istina! Pravio sam ovaj Zapis uz pomoć Ogledala. (Priznajem, pogrešio sam: rad na Ogledalima Kufa mi nikada neće oprostiti.)

Bejah u kapiji Ogledala i lutah prostorijama. Ja, bedni smrtnik i cirkuzan, Mardak Nikolas Raam.

I evo šta saznadoh:

Odmah, na početku treba reci, moj Ankele, da se nađoh u dva Vrtloga jakih struja, ali ja iz njih srećno isplivah.

Tvrdim da će ti se onaj stariji Vrtlog, kroz život koji vodiš, otkriti kad-tad. Iz veze Lucifera i Eve rodilo se dvospolno biće koje je bilo u stanju da kontroliše vidljivi svet stvari i njegove oblike. - I zapamti: savršenstvo svih vidljivih oblika materije uobličeno je u prostom bankarskom čeku! Ako ljudi to za sad ne rade, radiće. Sve ostalo su priče. Istini za volju te priče imaju zadatak da svojom prostom površinom olakšaju put ka suštini onima koji je traže. Dakle, one su samo znak.

O mlađem Vrtlogu ću u samo napomenuti, koliko da vidiš kako to izgleda kad ima oblik priče:

U izvodu iz talmudske legende (iz takozvane Paleje, zbirke starozavetnih knjiga), koja glasi: "Hagada o Asmodeju" - pominje se put s dalekog Istoka prema zapadu jednog od arhisatana. U tom putu on, s manje ili više prepreka, stiže i u Vizantiju. Dok beše leteo nad Judejom Solomon požele da ga uhvati. Pa, kako mu je to pošlo za rukom, on pade u iskušenje da se, u svemu, izmeri s njim. Ali tu se prevari. Skinuvši svoj prsten s ruke, Solomon oslobodi svih lanaca ropstva Asmodeja. U Solomonovom prstenu ležalo je svo znanje sveta dobijeno od anđela Čiste Svetlosti na dar. To znanje se oblikovalo u materiji preko malog i velikog Solomonovog Ključa, kojeg je kralj Judeje dobio od Hirama Abifa velikog Majstora Piramide.

Onda uze Solomona, kao nekakvu trunku, na svoj dlan grozni Asmodej u mnogim knjigama nazvan đavo, pa mu reče: "Budi mi sluga jer si jedna obična ništarija, kao i svi ostali!"

Moj Ankele, ja verujem u tebe - poruku ove priče neću ostavi jer se ona ostavlja samo slepcima. U jednom treba da budeš siguran i da to znaš: dobro je što oni, koji su sve ovo izmislili, više ni sami u to ne veruju. Čuda više nema, tvrde oni, možda snovi koje ljudski razum može da objasni - a sve priče su smešne. Da, dragi moj Ankele, tako stoji s njima.

A šta da ti kažem o njihovom razumu kojeg upiru nad nesagledivim silama Vaseljene? Groblja su im sve veća, moj Ankele!

U čemu se sastojala veština cirkusa Mardaka Nikolasa Raama koju je preneo na učenika? U svakom slučaju beše to kumirski posao, a po onom kako ju je Raam iznosio pred svet ispada da je ta veština bila u uskoj vezi sa znanjem Ogledala. Treba biti, govorio je Mardak Raam, u prolazu između Neba koje se vidi i onog Neba kojeg tek treba videti. Smrt je samo kapija između dva Neba. Po majstoru, jednoga dana čovečanstvo će doživeti na zemlji to drugo Nebo: Ogledaće se ljudski rod na površinama velikih voda na čijem dnu će ležati svo oružje ovoga sveta. I prevarantima, koji su vodili ljudski rod u silne ratove, neće više biti mesta. Nikao više neće želeći da sluša njihove laži. Čovek će verovati u sebe, a oni će umirati od tuge i mržnje što ne mogu da vladaju nad njim.

Spenson - ili priča o Zemaljskom Paklu na Zapadu

Ovaj događaj sa Spensonom u Raamovom cirkusu počeo je odavno. U jednom snu, Mardak Nikolas Raam ču glas koji mu reče: "Idi tad i tad u Aleksandretu. I tad, u to i to vreme izađi na trg roblja. A na trgu u tom i tom njegovom delu, videćeš samo jednog roba u vojničkim poderanim haljinama i telala koji ga hvali prodajući, ali niko neće kupiti tog roba tebi namenjenog. Tako uradi dva puta u dva jutra, a onda trećeg dana izjutra, u to i to vreme, priđi telalu. Nemoj slučajno da pitaš čiji je rob! Ili što je u tako jadnom stanju a njegova cena tolika! Odmah plati koliko telal traži, izvadi dukat i završi pazar ovim rečima: "Evo s moje strane, jer ovaj rob više vredi." Pa se odmah okreni i bez ijedne reči povedi roba sa sobom! Ako telal bude uporan u tome da te doprati do konaka, a ti mu reci: "Ne možeš ti nikad stići tamo gde ja stanujem." Onda ćeš čuti i videti promenu na onom telalu i sve će ti biti jasno. Rob je visok, u licu i kosi beo kao ovca, pun pega. Ratni je zarobljenik iz Frangistana i vojni kapelan luteranac."

Raam je tih dana (i te noći) bio prilično udaljen od Aleksandrete - beše negde na obalama Laodikijskim, s druge strane mora. Međutim, on beše jedan od onih ljudi koji poštuju svoje snove, kao još jedan život koji im je poklonjen. Video je da će stići na vreme u Aleksandretu (u narečeno vreme dobijeno u snu), pa makar krenuo s kraja Inda koji je sav zelen.

Telal je bio Arab iz pustinje u licu crn kao noć. Bio je najglasniji na trgu roblja, prodajući visokog, suvog, izgadnelog i poderanog roba. Kupci obilazahu to mesto jer rob kao da imađase ludilo: grčase lice puno crvenih pega i podizaše ruku ukoso prema zapadu. Govorio je oštro i iskidano. Jedino što beše razumljivo, na turskom, bio je zahtev za malim veštačkim brkovima. Raam postupi po onom savetu dobijenom u snu. Telal ga je, posle kupovine, pratio uporno. Onda se Raam okrete i reče mu o onom mestu koje nije za njega. Ovome se lice iskrivi od besa i zenice mu zakrvaviše. "Gonzago je trebalo da bude kupac!" - povika onaj telal ludačkim glasom.

Raam shvati, posle nekoliko dana, rob je predskazivao nekakav strašan rat među narodima sveta. Bio je uporan dok nije saznao ime robu: zvao se Spenson.

Da li je Mardak Raam izostavio neke važne pojedinosti iz svog sna, pričajući ga Ankelu, ne zna se.

Učenik je zatekao cirkus podeljen paravanom na dva dela. Napred su se kreveljili klovnovi s dresiranim majmunom iz Misirije, zabavljajući decu i dokone pored panjeva s jagnječim pečenjem. Dok u drugom delu, iza paravana, ali ne svake večeri, behu neobični i retki gosti Mardaka Nikolasa Raama. Gosti behu, zaključujući po njihovom govoru, s raznih i dalekih strana.

U predstavi za njih - glavni behu: Spenzon i pored dobre hrane kod Raama u cirkusu nekako još suvlji i strašniji, pokreta kao da je mesečar, kao da stalno beše u polusnu. Bio je u stanju da satima bulji u jednu tačku svojim hladnim plavim zenicama. Nosio je pleteni kofer. Raam je i Ankelu Rozefiri našao ulogu u toj predstavi. U toj, predstavi za Pravednike, Rozefira je stupao patuljastog tela, ogromne glave, belocrnih cipela i sa šešikom iz Vijene! Ni pomena od one ljudine u grčkim haljinama s ožiljkom iznad desnog oka! Da li je ovakav izlazio posle majstorovog provlačenja kroz Ogledalo?, teško je reći, mada svuda oko njih behu Ogledala.

(Ovo mesto o Spenzonu u Kaži o Ankelu - govori o onim danima koji odavno protekoše posle odlaska majstora Mardaka Nikolasa Raama iz života i cirkusa u njegovu Ninivu, a koji behu toliko blizu razbojničkog napada na Ankela, negde u pustinji između Aintaba i Jurfe.)

U jednom staklu Ogledala, na severnoj strani šatre, videla se peć otvorenih vrata kroz koja je lizao plamen. Iz njega bi istrčalo sedam grbavih patuljaka, obučenih po podobiću Ankelovom, zveckajući kesama punim bakrenjaka. Ponavljali su glasno što je ličilo na vrećanje jaraca:

"Mi imamo novaca! Novaca! Mi sve možemo! Mi smo besmrtni! Besmrtni smo!" - Pošto se pri tome grbavčići kežahu, izazivahu tihi smeh kod prisutnih. No smejahu se samo oni koji se tu prvi put nađoše. Patuljci su mahali kesama i približavali se onoj peći. Delovahu krajnje raspomamljeno, nakazno i ogavno. Ispred prva tri reda klupa s gostima, nešto ukoso od Ankela, Spenzona i patuljaka beše raširena neobična karta sveta.

Stare knjige kažu da je prva karta sveta nastala u želji čovekovoј da, upoznajući zemlju, odeli raj od pakla.

A iznad ove karte, u ovom cirkusu, stajao je natpis: Prva karta sveta." Beše napravljena u duhu astrološkom: svi znači njeni behu vazdušni, s onim bićima i simbolima koji predstavljahu vreme. Imala je svoju drugu stranu koja se rađala iz prve: ona se otvarala na kraju predstave i nailazila se u čekmedžetima zlaćanih i srebrnih ivica.

Ankel pljesnu rukama; svetlost pod šatrom se smanji, jedini njen izvor beše iz Ogledala od one peći.

Počnite svoj posao Nosači budućih vremena!" kaza" Ankel. I za tren sve se utiša. Od njih sedam, dva grbava patuljka priđoše Spenzonu i stadoše da ga hrane onim bakrenjacima iz svojih kesa. Gutao je bakrenjake i kolutao očima. Za uzvrat, ispljuvavao je ispred patuljaka puščana zrna!? Mnogi iz publike to tiho propratiše kao odličnu fakirsku veštinu. No, od te fakirske veštine kесе patuljaka postajaše sve veće, da bi se uskoro pretvorile u omanje vreće. Na kraju je, uz opšti cijuk zadovoljstva, svih sedam patuljaka uvećalo svoje blago na džakove. U isto vreme, plamen iz one peći kao da je postajao sve jači, i veći.

Kad se starac pojavio na pozornici svi mu patuljci behu leđima okrenuti. Starina beše suv, kao spaljeni grm, belih kosa i brade, kao isposnik koji Čudom zaluta iz pustinje ovde pod šatru Ankelovu. Kad opazi da niko ne obraća pažnju na nj, povika: "O!, miševi! Šta to radite! Deco maloumna!" - Patuljci kao da zastadoše za trenutak. Potom se ponovo zadubiše u svoj posao. Spenzon je gutao novac a izbacivao puščana zrna. Patuljci jedva nosahu svoje džakove s novcem. "O! patuljci! Okanite se nečisti!" - opet se oglasi ona starina. Spenzon se ukoči od ovih starčevih reči. Patuljci ga bodrahu da nastavi; iz njihovih pokreta videlo se kako ismejavaju starca tvrdeći kako je to nekakav poludeli pustinjak.

"Gde su sada Sisijanske ruševine? Ur koga više nema! A Niniva bludna gde je sada, ko može pod zemljom da je nađe? Bes i obilje, sve je u ništavilu! Veliko groblje gde je sada Ništa! Jedino ta svetlost koja prožima sve! Jedino ta Svetlost" - starac nije uspeo da završi misao, patuljci se baciše na nj i izgaziše ga.

Dok ga iznošahu s pozornice, Ankel koji do tada stajaše po strani imajući ulogu nevidljivog, potmulo naredi: "Čuj me slugo, miševi su odagnali svetost, sad je na nas dvojicu red! Prema Spisu s ljubičastom vrpcom, obuci se budućí kaplare! I pripovedaj mržnju na ove koji misle da s kapitalima preleću bezdane i da će uspeti da dovedu svoje Zlatno Tele! Pripovedaj tim s ušljivim kesama pakao na zemlji! Obuci, slugo ponora i ada, ono odelo koje su ti oni sašili, a koje će te preko njihove krvi i pepela odvesti na celi svet!" - A kad se patuljci obrnuše svom nečuvenom izvoru zarade, imadahu šta i da vide: pred njima stajaše strašan, visok, razrogačenih očiju ludak! Na sebi je imao crno odelo, kao neka nizamska uniforma, sjajne i duboke askerske čizme do kolena. Kožne uprtače preko grudi. Poklopac na kuferu, pored njegovih nogu, beše otvoren. Iz njega je Spenzon vadio izlomljen gvozdene krstove i kačío ih po rukavima svog crnog odela. Na svoje blede jajoliko lice, ispod samog nosa. prilepio je male crne, veštačke, leptiraste brkove. Onda čudak progovori strašnim glasom: urlik za urlikom reskim kao fijuci biča. Govorio je o carstvu smrti i sreći koja dolazi za jedan narod na severu sveta. O tom narodu koji će biti viši u svemu od ostalih. Spenzon je postao vođa (znak nekakvog ludačkog vođe koji tek treba da padne u život na zemlji), neke strašne i potmule sile koju najavljuje.

"Gurni ih u ono što su sebi pripremali vođeni pohlepom!" - vrisnu Ankel jezivim glasom. I Spenzon polete na patuljke koji zapištaše od straha. Ludak u crnom

odelu s izlomljenim krstovima hvatao je patuljke i bacao u privid od peći na severnom Ogledalu. Kako bi kog patuljka bacio u peć, Spezon bi zurlao kao zver i podigao desnu ruku ukoso prema zapadu.

Sve u radnji ovog komada beše u prividu - osim reči Spenzonovih koje izlažahu iz njega gonjene bolešću jurodivog. Da bi tu Spenzonovu bolest razjasnio do kraja, Mardak Raam je sve to pretvorio u pozorište i, išavši od grada do grada, menjao iskustvo o tome. Godinama lutaše po Haldeji i Jermeniji ne bi li rešio Spenzonovu bolest, al' se niko ne nađe da je protumači. Isti posao nastavio je i njegov učenik, ali tajna ostade tajnom. Raam se preselio u večnost, iza svetlog zida, s ubeđenjem da to neće biti skoro i da će biti daleko od Persije. U oblasti severozapada zemlje, beše jedino što saznaše učitelj i učenik.

Kraj predstave beše smireno ispunjen proučavanjima znalaca po vazдушnim prostorima one karte. Negde pri kraju ove predstave za odabrane - Ankel bi pokazivao Spis iz onog čekmedžeta zlaćanih ivica. "Ovde sve piše šta će biti", - rekao bi, "al' patuljci ne veruju." Potom bi otvorio ono drugo od srebra. U širokom belom platnu behu suve ljudske kosti boje medi, iskopane negde u Akadskim predelima, oko grada Sevakašara; koji bi na zemlji negde kad i Niniva.

Osvajač Kijaksar vide ga ispod gvozdene šlema u vremenu kad je kraljevstvo Urarta imalo moć. Behu to kosti nekog Ouza, maga i čarobnjaka iz tih vremena. Sudeći po dužini butne kosti iz onog belog platna, bio je visok preko dva metra i pripadao je rodu džinova koji će se (kažu tajne knjige) opet vratiti na zemlju. Tvrdilo se da je znanje iz kaste Ouza bilo hiljadama godina starije od klinastog pisma i zidanja kule Vavilonske; tim znanjem se mogla smrt odložiti dva puta. I to su tvrdili da su Ouzi, s tim znanjem poticali od palih anđela.

Elem - ova Kaža, kao reka, hoće da teče dalje: I u onim mrtvim kostima Ouza beše prisutno znanje, jače od ljudskog, s kojim se moglo pronaći tačno vreme dolaska tog lučkog vođe koji će patuljke baciti u peći. Njegov prostor vlasti dobio bi se tako što bi kost zasvetlela ukoliko bi se našla u određenom položaju i pravcu unutar one šume vazдушnih znakova na karti. I, ukoliko bi zasvetlela, trebalo je da se ukaže slika predela tog budućeg mračnog carstva, tog pakla na zemlji! Taj predeo bi morao da ima osobine đavoljeg sina (koji je sada) govorio iz Spenzona.

"O, Čuvaru Znanja iz bezdana! Ti koji znaš svakog i svačije znanje i delo. Ti koji si drugim putem išao u daljine i doneo mudrost, kao ponor duboku, pred nas.

Osvetli mi put kroz ovu mračnu šumu bez kraja na ovoj karti života i smrti, na kojoj se raj od pakla odvaja! Ja sam propadljiv i od gline sav i ne znam! Budi mi vodič kroz nju!" - mrmljao bi Ankel Arivafi Rozefira (ili neko od jaćih znalaca ako bi se našao u publici) u kost Ouza.

Putovaše taj cirkus s tom predstavom, godinama po drumovima Haldeje, Jermenije, Nikodimije i obalama Antiohije i Kilikije - ali ta tajna ostade tajnom. Ankel Rozefira beše uporan: shvati da ako to Spenzonovo reši tek tada ispunjava smisao svog postojanja na zemlji. Ostalo je, sa svim onim ispred očiju, samo lepet krila, prašina i ništa!

Jedne vetrovite i mračne noći, 1815. godine Gospodnje, ispunjene sevanjem munja i grmljavinom, dok jara s vrelog peska ispunjavaše mračna nebesa puna vode ponad Varke - Ankel beše u dugom noćnom bdenju u bednoj sobi svratišta na periferiji te varoši. Osećao se umornim na smrt. Umreću, razmišljao je, a Spenzonovo neću rešiti. Ko zna da li je sve to s majstorovim snom i Spenzonom tačno?

No, te iste noći, negde pred zoru, zaspavši na rukama za stolom - usni san. U snu mu se javio majstor Mardak Raam. Sav ispunjen srećom koja mu se ogledala na licu, kaza mu: "Rešićeš Spenzonovo u predstavi još ove večeri. To me raduje. Zbog Spenzona godinama si bio van puta, trebao si odavno da prepoznaš Sidonca u sebi. U ovoj predstavi upoznaćeš Tobiju grnčara. A kroz Ogledalo u plamenu otići ćeš za Toledo po svoje savršenstvo. A ovo je Uruk, sine, ova varoš gde si sada. Grad moga princa nalazi se ispod Varke." - Završi učitelj i nesta ga. Ankel se trže, i prvo što pomisli bilo je: Ali, majstore, kako ću nekog upoznati koga već znam? Zadnje godine primi on u cirkus starca (onog koji bi gažen od kepeca) po imenu Tobija samo na prenoćište i hranu a za uzvrat stari je morao biti u ovoj predstavi. Starac pravljaše sudove od gline i življaše od bedne zarade. I kod Ankela nađe, u svojoj dubokoj starosti, krov nad glavom.

Ankel Rozefira je krajnje marljivo pripremao tu večernju predstavu - i zadnju u Varki.

(Koja se odigrala tačno pre dve godine i tri ljudska dana u dvostrukom satu podneva - pre nego što će razbojnici opkoliti usamljenu cirkusku šatru u plamenu.)

Nikada, do tada, nije tako sumnjao u majstora kao posle tog sna u kome mu se pojavio. Predstava se, te iste večeri, primicala svom kraju a tajna je stajala nerazrešiva kao tvrđava.

On je uzeo kost Ouza i stao pred onu kartu. Završio je s kumirskom molitvom nad ostatkom i prastarog akademskog groba - i još uvek ništa nije bilo otkriveno. U grobnoj tišini svi su očekivali da kost negde zasvetli. Onda se prolomio strašan pljusak s vetrom. S druge strane, u prednjem delu šatra beše poluotkrivena. Svetina je bežala vrišteći. Ljudske senke se prelamahu na paravanu, nestajući i smenjajući jedna drugu. Tek tada, unutra s druge strane, Ankel shvati svu ljudsku ništavnost i prolaznost.

Svi behu oko karte, bez pokreta kao skamenjeni. Napolju su šibali mlazevi kiše i voda je prodirala ispod platna šatre. Nisam trebao da govorim o majstoru i njegovim rečima u snu - pomisli Ankel Rozefira, i u tom momentu začu se škrt,

podmukao smeh. Svi se okrenuše. Pred njima stajaše crn čovek u crnoj pelerini, povinutog nosa, sa špicastom bradom i zalizanom crnom kosom koja mu je padala unazad po okovratniku. Sudeći po odelu stranac nije bio iz ovih oblasti. "Ko si ti?" - upita ga Ankel. Nepoznati mu je izgledao neprijatno, pogotovo njegovi bleđi obrazi s debelom donjom usnom.

"Uzmimo, gazda, da ja tebe odavno znam" - odgovori mu stranac u crnom i podrugljivo mu se nasmeši, što razjari Ankela.

"Ja tebe ne znam! I ko te propustio u ovaj deo!?" Gosti se uskomešaše, Neko od njih nazva to provalom s mogućim posledicama. Naime, pravoverni muslimanski, sunitski sudovi behu strogi - a za versku jeres duhovni sudovi su predviđali guljenje kože živom čoveku. Ankel podiže ruku i smiri prisutne: "Dakle?" - upita ga ponovo. Stranac dobi još prezriviji izraz na licu: "Grbavko. Onaj grbavko koji je pobegao odavde još za života Raamovog" - reče mirno, što prisutne opet natera u komešanje jer se videlo da nepoznati zna i bivšeg vlasnika.

"Dobro, šta želiš?"

"Dozvolite" - i oko stranca se razmakoše; on pride Ankelu i uze mu kost Ouza iz ruke pa je primače nad jednim delom karte.

"Ovde" - kaza mu prividno ljubaznim glasom. "Samo ovde. Tebi se nije pokazalo, jer će vreme čoveka koji će ubijati najviše Čovečanstvo teći paralelno s vremenom čoveka koji će Čovečanstvo najviše zasmehovati. U želji da ismeješ nečastivog čije je delo Spenzon i onaj budući" - kod tih reči stranac kao da malo zasta, "ti prolaziš kroz Ogledalo i postaješ sličan s onim koji će najviše zasmehovati Čovečanstvo. Nedostaje ti suva svinjska bešika naduvana i iscrtana zemaljskim šarom da se njome igraš, da koračaš i pozdravljaš kao Spenzon. A sad se izmakni do ulaza." - Ankel je oklevao, a potom ga na zahtev ostalih poslušao.

Nasta usklik: "Alemandija! Alemandija iz Frangistana!"

Kost je svetlela pokazujući predeoč predeo je dobijao oblik Spenzonovog lica, s visoko potkresanom kosom iznad ušiju podeljenom po sredini lobanje. Onda se lik smanjio i postao mala figura tog budućeg cara mraka. Stajao je visoko uzdignut, dole ispod njega bilo je naroda kao mrava. Čovek je ludački mahao rukama, baš kao Spenzon, dižući desnicu ukoso prema zapadu. Te iste pokrete činio je i onaj silno brojeviti narod dole pod njim.

"Vidim, gazda, tu je i Tobija grnčar. Gaziće ga sve do pojave ovoga u Alemandiji, a i posle" - kaza stranac s podlošću u glasu.

"Da, ali vreme nije ispunjeno samo mrakom" - odgovori mirno Tobija.

Tobija!" - povika Ankel prišavši mu. "Vas dvoje se znate! Zašto mi to nisi rekao?"

Zato što ti sam treba Gonzaga da upoznaš, a ti si godinama nešto drugo radio. Moj Ankele, vreme je da napustiš kumire i da se vratiš svome Spisu."

Stranac imađaše grč na licu, kao da se pokajao s ovim o Tobiji i brzo se obrati Ankelu: "Za ovo o patuljcima u budućnosti dajem pet stotina dukata. Odmah!" - Zavlada muk. Svi se nađoše u čudu. Veština ove vrste nije se prodavala po istoku: velika i neprocenjiva čast bila je imati je.

"Budi oprezan" - reče tiho Tobija.

"A koliko ceo Spis vredi?" - upita Ankel, pokušavajući da se nasmeje. "Sine moj, ne čini ludosti!" uzviknu Tobija, zbog čega se Ankel trže. U gomili, među prisutnima, ugleda svog učitelja strogog pogleda Mardaka Nikolasa Raama!?

Ankelu puče pred očima - predstava je tek sada počela! Došao je do kraja onoga od čega je zavisio smisao njegovog života, na čemu je majstor umro. Neshvatljiv sjaj pojavio se u zenicama crnog stranca.

"Dve hiljade!" - reče brzo, mašivši se za pojas izvuče dopola kesu. "Ne prodajem" - odgovori Ankel i nasmeja se. Stranac s mržnjom i besom, belim prstima povuče pelerinu preko ramena i krenu ka izlazu. "Možda nekom drugom prilikom" - dobaci Ankel za njim.

"Možda, uvek ću biti tu negde, ako se predomisliš" - odgovori stranac preko ramena i nesta ga u noći.

Mnogi potrčaše za njim. Oko izlaza se napravi gužva. Neki ne videše ništa, a neki ugledaše crne kočije kako odmiču, bez konja, kroz kišu i noć.

Ankel u onoj gužvi potrazi pogledom Tobiju ali ovoga nigde ne beše. Starac je imao ležaj u kolima, zajedno s amalima i mazgarima u cirkusu, te se Ankel uputi, kroz mrak i mrklinu, ka tim kolima. A kad otvori vrata na njima, imao je šta i da vidi: bedna grnčarija starog Tobije sijala je svetlošću dijamanata! Sjajne posude behu okačene svuda po zidovima bedne kuće na točkovima. Na prljavim ležajima behu deca mazgara drhteći od čuda i straha. Glinene posude iz kojih su jela svoj bedni obrok, sad su blještale. Ankel ih smiri, rekavši im da je to delo starca koji ih je voleo. Utom, stigoše ostali - i njihovom čudu nije bilo kraja. Niko nije znao gde je starac nestao. Tražili su ga s upaljenim lučevima po cirkusu. Neki od cirkuskih amala, koji su ponižavali i vređali starca, stadoše glasno da leleču moleći ga da se pojavi i da im oprost.

"Nema ga, otišao je Tobija grnčar. Priđite da vam podelim ono što je ostavio. Od sutra razmišljajte gde ćete. Mome cirkusu ide kraj" - kaza im Ankel i uđe u Tobijina kola.

Te iste noći, 1815. godine Gospodnje u konaku na periferiji Varke reši da ispiše svoj život. Pri pomenu na Sidonca, podstaknut rečima učitelja, odavno

osećajući onog drugog u sebi - dode na misao da to naslovi: "Lutanjem nekog drugog Ankela Arivafi Rozefire, Grka u Haldeji".

U širokom krugu opkoljavali su, jahači na kamilama, bedni ostatak cirkusa. U pustinjskom podnevu vrelina sunca beše neizdrživa. Niz gubice umornih kamila cedile su se bale. Onda bedni ostatak cirkusa planu. Razbojnici poskakaše s kamila i pritrčavši videše čoveka, svog kosmatog, kako usred ognja ulazi s malim drvenim kovčežićem u jedan svetao i blještav predmet i nestaje pred njihovim očima! Njihovom užasu ne beše kraja i oni se baciše na kamile koje se dadoše u pobesneli trk niz pustinju.

Da li je neko video šta se dalje događalo sa Ankelom Rozefirom iz Jurfe? Ne, niko nije saznao kuda je nestao.

Mnogi koji ga očekivahu, očekivahu ga mesecima - izgubivši tako svaku nadu da će ga ikada više sresti u životu.

A oni koji su ga napali, šta su oni pričali? Svedočenje događaja od strane razbojnika teško je utvrditi. Jedino u nekim selima, u blizini događaja, na pola dana hoda od drumu, pričalo se da je dobri duh pustinje delio siromašnima zlatne sudove. Duh je živeo u plamenoj kući. Jednoga dana napadoše ga razbojnici u pustinji. Pošto je voleo ljude ne htjede da ih pobije, već jednostavno nestade i nikada se više ne vrati među siromašne.

15. Drugo Slovo Pisarevo

Skočih i razdrjljih svoje haljine, jer beše noć kad pročitah prvi put ovu Kažu o Ankelu iz Jurfe. Ne, ni ja nemam ožiljke kao ni narečeni Ankelov otac Hormuzd Risam - a sve ovde stoji da se Kumbaradži iz Sidona nastavio preko Grka Ankela Rozefire!? I ja imam Spis povezan ljubičastom vrpcom, ali zar mi je samo on svedok da me priznaju za nekog koji je nekada bio?

Evo me gde hvatam sebe kako postajem sličan slepcu koji misli: ako ima štap u rukama onda sve zna o putu kojim ide! Nije reč o znaku u meni, na meni ili oko mene - već o iskustvu ljudi sa Kufe koje je preneto na mene. Spis kog držim ispred sebe zna sve o tom iskustvu koje je ispisano u Kažama. Kao da pomalo shvatam: treba da budem izuzetan nastavljajući tog iskustva s Kute - i da sutra u nekom naoko nepoznatom, nekom drugom, prepoznam sebe.

A sada (u Haldejskom Bunaru) nastavljam pisaru u tmici pod trepetom sveće! A ti ruko s perom ne pogreši jer olako mogu ostati u noći! A ti oko moje, budi otvoreno i gledaj ga (Sidonskog ribara) sad je u Španiji - i tamo mu nečisti duhovi ne daju spokoja i mira!

Kaža o Farhievoj Svadbi

Mi smo sada u podrumima Madridske duhovne policije. Nas sedam učenika hohamia iz Toleda, Isaka Ben Farhia, znalca Pisma, Hebrejike i svog vidljivog

Istoka smeštenog u ispisane redove Hagade, te knjige mudrosti s koricama od ružinog drveta.

Ovde, nad nama je islednik, jezuitski prefekt i pravnik pri duhovnoj policiji, Pedro Aznar Kordona, stvorenje koje prikriva svoju krvoločnost prema Znanju (Povesmu života i lepoti) pod plaštom novih pogleda na svet. Ipak, mi nekako tu njegovu glavnu osobinu zapazismo. Možda nam njegova mržnja prema knjigama i lepoti na bi pala u oči - ali učitelj je imao u jednom Spisu poglavlje pod naslovom: "O Ključarima Kastiljanskog Podruma" - u kome je sve rečeno o vlasti i torturi. A to će se, prema rečima našega učitelja, okončati kad čovek prestane da gleda na sebe kao na jedinog učesnika u Istoriji!

Sad kao da ništa nema značaja, osim svetle uspomene na našeg učitelja koju treba sačuvati i na koju se iz mraka bacaju blatom. Ovde smo pod teškim ključevima. Do ove naše odaje vodi hodnik s pet gvozdениh vrata teških kao smrt. Prefekt Kordona traži od nas da izdamo učitelja Ben Farhia. Znamo, nas tek očekuje pravo mučenje: tamnice pune vode u zidinama Alkazara; toliko je visoka i duboka ta kamena kula u Segoviji da će naših sedam patnji sigurno stati u nju!

Uhapšeni smo dvadesetog dana, meseca Švata, 5630. godine od Postanja po izrailjskom kalendaru, a po kalendaru rimskome to je godina 1870. po pojavi Hrista. Optuženi smo za rovarenje protiv svete Rimokatoličke crkve i njenog učenja, Španije i njenog svetog kralja.

Naša jedina krivica (u nas sedmorice) ležala je u tome što smo bili učenici Isaka Ben Farhia, znalca iz Toleda, optuženog da je obnavljao veliku Granadsku ložu. Trebali smo u potpunosti da iznesemo njegovo učenje pred oči ove duhovne policije - i, ako ona ima oči, da skinemo svaku odgovornost sa sebe.

Mi smo to i učinili; svesni da je učiteljevo znanje ispunjeno svetlošću, daleko do svakog blata i prevratničke zamisli da jednu vlast zameni drugom. Isto tako dobro znadosmo da se naš učitelj plašio ovosvetovnog kao jednog velikog cirkusa punog pogani, majmunskog kreveljenja i nakaza, u kome čovek mora strogo da vodi računa o svojim božanskim iskrama. Da misli dan i noć na svojih dvesta dvanaest klipota koji su pali (razbijanjem božanskih sudova) među meso, tvari i zemlju, koje bi valjalo pročistiti da bi se zaslužila Svetlost. Posle našeg izlaganja o učitelju, kao ljigavi zloduh Asmodej, tako se cerila rođena svinja i poslednji slugeranjja Pedro Aznar Kordona, ta naša ulaznica za pakao među zidinama Alkazara. Žalio je što je zadnja lomača u Španiji ugašena pre trideset šest godina, rekavši da bi za nju bilo dovoljno i to što je čuo kao našu odbranu.

Time je završilo naše prvo saslušanje u prefekturi Jezuitske policije Madrida. Niko od nas nije bio zadovoljan okolnostima u kojima je zatečen - a ni Kordona našim odgovorima. U tom prvom viđenju s ljudima koji žele o svemu da kažu poslednju reč - videsmo prvo, još uvek mlako lice pakla.

Šta znamo da kažemo o padu Granadske Ruže i o svim uzrocima propasti te loži španskog Istoka, a što smo saznali i čuli od našeg učitelja?

Bilo je to prvo pitanje, na drugom saslušavanju koje nam je postavio čovek bled kao akrep, špicaste brade u crnoj pelerini. "Vallee Invisible"[8] iz Granade cela je kažnjena smrću 1825. godine. Kralj Ferdinand VII bio je njen dželat - bilo je sve što smo saznali, ali ne od Ben Farhia, već od onih koji su nas ispitivali. U ovom drugom razgovoru (ako se to može nazvati razgovorom), trebali smo samo da odgovaramo na njihova pitanja. Naš učitelj je tada, 1825. godine, imao osam godina i tek što se rodio kad i pobunjeni plamen Španije. Da li je on čuvao iz tih godina i, među nama, negovao uspomenu na slobodarskog pukovnika Rafaela Riegoa koji je podigao ustanak u Kadizu, u vreme kada je učitelj imao trinaest godina? bilo je jedno od pitanja na koje se nasmejamo, što je njih dvojicu dovelo do besa. O tome ustanku zna i priča svaki Španac, a dobro se zna da nema Španca koji ne voli slobodu i Sunce, bio je naš odgovor.

Na kraju ovog našeg drugog viđenja s njima, dalo se saznati da se interesuju za dve osnovne stvari: do koje je mere Ben Farhi prodro u znanje kabale i kako doslovce glasi jedan njegov zapis o nekakvoj "Svadbi" - odnosno, da li mi možemo da kažemo (a moramo, to se podrazumeva), nešto više i detaljnije o sadržaju toga učiteljevog zapisa? Sumnjali su da je taj zapis jedan od uspešnijih novih varijanti "Rozenkrajcerske Svadbe". Međutim, kako u provaljenoj kući Farhia nisu našli nikakve rimokatoličke spise preko kojih bi stara rozenkrajcerska ideja bila prerusena u novom ruhu, oni su po ličnom nahođenju (ili pod uticajem drugih), obratili pažnju na poglavlje iz tog Farhievog zapisa, pod naslovom: "Velika Svadba u Švajcarskoj Cipeli".

Shvatili smo - želeli su tačno da znaju šta je to? Naš odgovor ih nije zadovoljio - a govorio je o ljudima koji su podlegli razumu i zakoni im nisu bili potrebni. Upravo u toj misli videli su našu zavedenost. "Vi ste opsenjeni učiteljem", govorio nam je Aznar Kordona, "i ništa drugo do nečija produžena ruka s gnusnim namerama!" - Iz takvog Kordoninog suda dalo se videti da Kastiljanski Ključar neće birati sredstva da zadovolji nečiji prljav naum i da sve najgore preduzme protiv tvorca zapisa o "Švajcarskoj Svadbi". I ovime (drugog dana po našem hapšenju) beše okončano naše drugo saslušavanje od strane Pedra Aznara Kordone i bledog čoveka s crnom pelerinom kome nismo znali ime.

U čemu je bio problem "Velike Svadbe u Švajcarskoj Cipeli"? Ako je ona nešto govorila šta je to bilo? Sećamo se da je Farhi pomenuo nekakav prljavi zapis o Zlatnom Teletu; posledicu onog Mojsijevog čina u kome ovaj baca munje na Zlatno Tele na Sinaju i mešajući njegov pepeo s vodom daje ga plemenu Izrailja da ga ispije. Što je, po mišljenju Farhia, ustupak plemenskoj strasti, udovoljenje da bi se stiglo da Obećane Zemlje, ali posledica tog mešanja je ušla u krv i oseća se i danas danju.

Naoko, Farhieva "Svadba" počinje (po našem mišljenju) istorijom jedne bogate Maranske porodice Nasi iz Portugalije.

Ljudsko vreme porodice Nasi i njenog bogatstva dešava se na zemlji oko 1530. godine. Najuglednija ličnost te porodice je Gracija Nasi, maranskoga imena Beatrice de Luna-Mendes. Žena neviđene lepote, kao komad Meseca, uz to toliko mudra u svom bogatstvu da je njenoj porodici sve teže u Lisabonu.

Pred inkvizicijom prokazani kao neiskreni Marani, Nasievi se sklanjaju u Anvers 1536. godine. Te iste godine, u Anversu umire Gracijin muž, Francisko Mendes, vlasnik jedne od najvećih trgovačko-bankarskih kuća Flandrije. Upravu nad celim imanjem i bogatstvom preuzima brat Franciskov, Diego Mendes, muž Briande sestre Gracijine. Uskoro ni u Anversu nisu bili sigurni - saznaju, preko poslovnih doušnika, da će biti meta velikih otimačina. Nekako u to vreme umire Diego Mendes i, na samrti, proglašava Graciju starateljkom svega. U životu ostaju dve sestre sa po jednim ženskim detetom i svojim mladim sinovcem.

U toku godine 1544. jedne noći tajno napuštaju Flandriju i preko Nemačke, Liona i Milana, stižu u Veneciju. Tokom svog prebacivanja uspeli su gro svog ogromnog kapitala da prebace sa sobom - na čemu je radio, i dokazao se, njihov sinovac Jozef Nasi-Mikuez. I, kao što to uvek biva, mamon kapitala izaziva svojom gubavom stranom lica te i Venecija postaje nesigurno tlo puno zavisti i pohlepe. Godina na nebesima i na zemlji je merena ljudski 1550. Graciji je već četrdeseta, ali njena lepota nije ništa izgubila, naprotiv dobila je jednu duhovnu zrelost i energiju duše koja je njenu lepotu isticala još više.

Gracija sa svojima prelazi u Feraru gde otvoreno počne da živi kao Jevrejka. U Ferari Nasi podnose zahtev za pasošem u nameri da predu u Tursku, gde bi živeli mirno bez straha od progona.

Sledi nešto interesantniji deo Farhievog zapisa: Sestre Nasi dolaze u sukob oko nasledstva. Gracija sve čini (često su to i niskosti) kako bi očuvala kapital u njegovoj celini, da ne promeni kuću. O Briandi počinje sve najgore da se govori i pored toga što joj dvanaestogodišnju ćerku otima njen mlađi rodak Jozef po nagovoru njene rođene sestre Gracije.

Iznenada se ova priča o Nasima prekida. Slede redovi o gradnji velike Piramide.

Vrhovni Majstor na Piramidi je Hiram. On zaslužnima deli nagrade. Svako ima svoje skriveno ime, svoju tajnu reč. Neki od mladih, kažu kako su to bile neverne kalfe, reše da iznude od Hiramova znak (tajnu reč) za majstora, kako bi se dočepali nagrade. Hiram ne pristaje da im je da i oni ga ubijaju. Ostali majstori pronalaze mu leš. Iz peska gde je ubijen niklo je bagremovo drvo, sova je bila prva ptica koja je sletela na njegovu krošnju. (Tako, i sova i bagrem postaju simbol mudrosti). Da li je saznato ime majstorske titule? U strahu da je prastara reč Kraljevske Veštine izgubila značaj i snagu postavši poznata pomoćnicima - reše da je zamene s prvom reči koja se izusti u momentu kad se nađe Hiramovo telo. Ben Lurija, jedan od sinova Asirovih iz

grada Ahziva, beše taj koji prvi, pri otkrivanju Hiramovog leša, uzviknu: "Mek benah!" - A ostali povikaše u horu: "Sve umire! Meso se od kostiju odvaja!".

Potom se i ova priča prekida - ustupajući mesto nekom događaju iz Španije sredinom dvanaestog veka:

Jedan stariji plemić Kastiljanac, sa svojih pet sinova, gnusno je oklevetan kao najcrnji izdajnik u borbi sa Mavarima na kraljevskom dvoru. Spletka je tako nameštena da je sva ružnoća zla i podlosti ispala oličenjem svetlosti i istine. Židov, tumač na dvoru je organizator ove zavere protiv nevinih, a razlog je ležao u osveti zbog neuzvrćene ljubavi jedne plemkinje. Ali neshvatljivošću providenja i njegovom nedokučivom snagom - istina izbija na svetlost dana. Na viteškom turniru u čast novoizabranog španskog kralja i pobedom nad Mavarima: pet sinova upropašćenog porodičnog imena pred masom naroda dokazuju svoju nevinost i veličinu istine. Sada su tek usledili redovi Farhievog zapisa koji naprosto bacaju čoveka u zabunu, tako da ceo zapis ispada stvarno besmislen!?

Nekakav činovnik, piše dalje Farhi, na priliku čovek-miš s crnim narukavima, bilo koje svetske banke, potpisuje čekove. Ovlašćen je od izvesnih patuljaka, a da nema pojma o tome, da potpisuje novčarske iznose. Korne? Svakom i samo onom ko ispunjava određene uslove. Jesu li na strani Dobra ili Zla ti koji dobijaju te ogromne svote? Ne, to ne interesuje čoveka-miša. To nije važno - novac dobijaju oni koji ispune uslove. Dakle, treba ispuniti uslov, piše na kraju ovog dela Farhievog zapisa.

Eto, to je sve što smo znali o tom Farhievom zapisu pod naslovom: "Velika Svadba u Švajcarskoj Cipeli". Bio je to čudan, izlomljen i, onako kako smo ga mi shvatili, nedorečen zapis. Trebalo bi reći i ovo, zarad istine, taj zapis smo prepričali u grubim crtama jer nismo smatrali za potrebno da ga iznesemo u potpunosti pred istražitelje. Ne zato što smo se plašili istine o učitelju i želji da ga opravdamo (Istina je neoboriva), već jednostavno stoga što smo svi u tom zapisu videli samo jednu poučnu priču i ništa više od toga!

Broj 666

Zavladao je muk. Po dugačkoj uskoj i polumračnoj prostoriji Kordona je sporo koračao. S jednog prozora, uskog i jedinog, cedio se vlažni jesenji dan. Jezuit je stao pored njega zagledavši se u daljinu. Samo za trenutak, na licu je imao neodlučan izraz, potom je navukao mračnu masku mržnje. Onaj drugi, bled u licu, jakih jagodica, zalizane kose unazad i povinutog nosa - e, on nas je gledao sa smeškom na donjoj usni, sažaljivo kao decu koja se upinju u znanju a ne mogu da odmaknu dalje od nosa. "Pa šta znači njegova, Svadba?" - upita blede čovek, čije ime nismo znali.

"To, valjda, što je ispričano?" - odgovori nas nekoliko neodlučno.

"A šta je ispričano? Ima li to neke međusobne veze? Nekog smisla?" - zapita nas oštro Aznar Kordona, pritrčavši nam, od prozora, s rukama na leđima.

"To je buncanje, iskustvo koje nije sređeno" - odgovorismo u glas, shvativši da bi ovo moglo da nas zabavi i koliko toliko odloži Alkazar i njegov mrak i vlagu.

"Buncanje!? Zar je moguće da niko od vas ne zna šta je ovde rekao Isak Ben Farhi!?" - uzviknu onaj bleđi stranac. Mi slegosmo ramenima. Kordona je goreo od besa.

"Dobro," rekao je, "pre nego što pozovem stražu, ispričaću vam šta znači taj zapis Isaka Farhia." - Ali, odmah se predomislio: "Ne!" - uzviknuo je. Reći ću "vam samo to kako se on čita!"

I mi od jezuitskog duhovnika saznadosmo sledeće:

Zapis Isaka Ben Farhia u svojoj celini ima tačno šest stotina šezdeset i šest rečenica. To je broj Lucifera, jedan od vidova njegovih ispoljavanja među Čovečanstvom. Taj prastari broj otkriva Jovan Evangelist. Množina Luciferovih znanja smeštena je u tom broju; otkrivanjem njihovih unutrašnjih značenja ta Znanja se samo naziru.

Možda je puka okolnost ovih šest stotina šezdeset i šest rečenica Farhievog zapisa (spremno je priznao Kordona) da bi pomisao na taj broj odveo istragu u pogrešnom smeru!? Budući da svaka istraga liči na čopor razjarenih pasa želja progonjenog da zametne trag nije isključena.

Nekoliko odvojenih celina, po smislu i svome sadržaju, unutar zapisa govore o mogućnosti da dve celine negiraju jedna drugu dok ne dode treća i odluči među njima. Pomisao na ovakav sud navode i boje raznih mastila kojima je zapis ispisan. I ne samo to: upotreba više vrsta pera, sam oblik slova, neka druga gramatička rešenja ispod zajedničkog naslova - govorilo je o skrivanju pravog značenja jedne poruke unutar naoko haotičnog teksta od šest stotina šezdeset šest rečenica.

Na osnovu kojih, i kakvih, iskustava se istraga koristila u dokučivanju pravog značaja Farhievog zapisa? Ona je pošla (po rečima Kordone) još iz dubina srednjeg veka - podučena tanaitskim strogim zabranama ispisivanja halaha (odluka) što je bilo ravno spaljivanju Nauka. Ali, vremenom, da se učenje ne bi izgubilo i predalo zaboravu stvoreni su M'gilot s'tariu.[9] Imalo je razloga da istraga Farhievu "Svadbu" smatra jednim vidom Tajnog Svitka, ispisanog po uzorima Hilela I Vavilonca, onako kako su to zahtevala stroga pravila tanaitskog skrivanja po evropskim dijasporima.

Od šest stotina šezdeset i šest rečenica u svom zapisu Farhi je uzeo samo početne reci od svake rečenice. Stavivši ih u niz od jedne do šest stotina šezdeset i šest dobio je još haotičniji tekst. Međutim, majstor iz Toleda, u daljoj obradi teksta, spaja svaku treću rečenicu u novi niz (o čemu govore i boje mastila), tako da nastaju dvesta dvadeset i dve nove (kao nove) rečenice! Njihovim spajanjem nastaje smisao, odnosno prvo porađanje zapisa. U tom obliku Farhiev zapis je samo poluobrađeni kamen. Kako je posle prvog izdvajanja svake treće rečenice ostao međuprostor od odbačenog prvobitnog

teksta i njega, u novom rasporedu, majstor postavlja u odnosu prema onom već izdvojenom. Tek tada dolazi krajnja obrada: sistem rečenični koji dovodi do pravog i istinskog čitanja teksta - tako je nastala "Velika Svadba u Švajcarskoj Cipeli".

"A sada!" - uzviknuo je Kordona s neskrivenim krvološtvom u glasu. "Straža! Vodite ove u sedam odvojenih soba, u samom dnu! Od onoga što će ispisati o svojoj prošlosti zavisice njihova budućnost."

Naše bele sobe, u podrumima jezuitske policije, imaju zazidane stolove, stolice i krevete, a na našim nogama su teške bukagije. Na našim stolovima je papir s crnim mastilom i crnim perom - i mi tu treba da ispišemo sve što znamo o našem učitelju Isaku Ben Farhiu. Dospeli smo u sedam belih soba-samica: dvadeset i trećeg dana meseca Švata, 5630. godine od Postanja - posle trećeg saslušanja u jezuitskoj policiji, kod Pedra Aynara Kordone. I mislili smo (o onome o čemu nismo smeli glasno da govorimo), gde god da se nalazio naš učitelj, Kruna dobrog Imena, neka ga Savaot čuva. Ako je u ovom času mrtav, neke njegova duša ostane povezana u poveseo Života, i neka se svaki mrak plaši njene Svetlosti.

17.

Simha Ben Haviljo: Rođen sam u Salamanci pre dvadeset i sedam godina. Moj vazdašnji san bio je da budem goron. Ali da bi bio student Talmuda, biće od znanja, čoveku je potreban novac. Moj otac Benka, neka mu je ime smireno u smrti, imao je mnogo gladnih usta u svojoj kući, tako da tog vašljivog trnja često nije bilo ni za hleb. Još sa svoje rane mladosti dopaduh ljudskog dna. S nekim Avramom Kohbom, zvanim Avram Salamanžanin, lutah noću po gradu sve dok ne skupismo bandu odbačenih sinova. Ne potraja a ja skroz zapaduh u razbojništvo i ogrezuh u porocima. U tom vremenu postigoh dva Kainova savršenstva: vladao sam nožem tako dobro, mogao sam sa sto pedeset koraka da zakucam čovečiji palac za drvo. A drugo mi savršenstvo beše gitara. Na njoj svirah udivljeno, govorili su mi da nije bilo čoveka ni s najokorelijom dušom koji, pored moje muzike, ne bi priznao zločine skrivene i od samog sebe.

Preokret s mojim životom nastao je jedne noći pre sedam godina. Svirah u krčmi na periferiji Salamanke koja već dvesta godina ne zatvara svoja vrata. Svirah Kohbi i celoj bandi u tom našem gnezdu. Vlasnik krčme koja se zvala Veliko Groblje beše neki Jakobs doselac iz Alikantea, kesaroš i licemer kakav se retko vida. Našu bandu je predstavljao policiji kao svoje i njihove doušnike. Godinama smo se krili iza toga a za uzvrat sve opljačkano i oteto delili smo s njim po pola.

Elem, kao što počeh, jedne noći pre sedam godina svirah u toj krčmi, No, iznenada uhvatih sebe svog zanesenog u pesmi koju zapevah uz gitaru. Izgovarah reči a da nisam bio svestan da su moje. Sad mi se tek čini da sam te večeri pevao o nekoj svojoj velikoj neostvorenoj ljubavi i dragani koja ima lik sličan komadu sunčevog ogledala, o lancima ljubavi koje ni zidine Alkazara ne

mogu prekinuti. Iznenada kao da je moj život postao lak i prost do radosti, a smrt smešna i najveća laž kojom je čovek uplašen. Svi u dimljivom Velikom Groblju pred mojom pesmom izgubiše dah. "Priatelju, nikad nisi tako lepo pevao. Postaješ upola anđeo" - reče mi Kohba. Htedoh da mu odgovorim kako ni sam ne znam šta mi je najednom te mi je pesma takva jer plakah i pevah rečima koje nisu bile moje - kad se tog momenta vrata na Velikom Groblju otvoriše. I gle!, unutra uđe starac beo kao ovca, u belim haljinama, duge brade do pojasa, sav prozračan u liku svome. Starac lagano prilažao mom i Kohbinom stolu. Onda iz sasvim nerazumljivih mi razloga, Jakobs koji je uvek čutao nevidljiv u svom zločinu, povika: "Kohba! Osmudimo bradu ovom starcu" - Kako svi bejasmo nemi i skamenjeni, on opet povika. "Ne" - reče tiho Kohba i podiže ruku, ali mu se na licu pojavi dečiji izraz kao da nije siguran šta vidi i čuje.

"I srce razbojnika me je prepoznalo" - kaza onaj starac, pa pošto sasvim pride stolu obrati mi se: "Ustani i pođi sa mnom".

"Samo ja?" - upitah dižući se kao u snu.

"Samo ti. Zar oduvek nisi želeo da budeš goron? I zar tvoja duša oduvek nije plakala za tim?" - kaza mi i, okrenuvši se, pode k vratima.

Ja pođoh za starcem a sve oko mene beše mrtvo kao na groblju, u velikoj tišini čiji teret osećah na ramenima.

"Simha," - reče mi starac napolju, koga do tad nikad ne viđoh u životu, Ja sam Isak Ben Farhi. Hoćeš li sa mnom da otploviš za Amsterdam?"

"Hoću" - izađe ta reč iz mene. Ne, nisam bio uplašen, pre bih to nazvao zbunjenošću pred bićem koje se nalazilo između čoveka i nevidljivog sveta.

"U Amsterdamu se možeš iskupiti za svoju gadnu strast prema nožu u koju si zapao sudbinom. Tamo ćeš za svoje preostalo vreme ostaviti nož u utrobi čoveka zvera." - Našto mu odgovorih na to, ne sećam se više šta, imadah osećaj kao da lebdim.

"Sinko, ako neko izađe sa nama iz krčme" - nastavi starac monotonim i tihim glasom, posmatrajući me ogromnim zenicama, "reci mu neka se vrati jer ovo nije put za njega. Ovo je samo tvoj put, Simha. Kad se sve završi od mene ćeš dobiti lepši nož, oštrinu koja ima ljubičastu svetlost. Gitaru stalno nosi uza se, jer ono što znaš na njoj je daleki odjek Davidove harfe."

Eto, tako se upoznah sa svojim učiteljom Isakom Ben Farhiem, hohamijem iz Toleda. Ime neka mu uđe u Povesmu života, ono Ime koje nikada neću izdati ni na točku za mučenje u podrumima Segovije.

Seli smo u prvi brod koji je plovio za Evropu. Bio je to neki stari parnjak. Vukao je gvozdenu rudu i ugalj za Kardif, a pristajao je, u svojoj plovnoj liniji, u amsterdamskoj luci.

Stari Farhi je radio na vazдушnim silama i oblicima kabale. Godinama je radio na slikama budućnosti. Jednom prilikom ugleda: mali gradić sav u vatri i rušenju, rušile su ga gvozdene ptice sipajući vatru odozgo na njega. Isplivalo je i ime gradića: zvao se Gernika.

Sine," - reče mi, "kome da ostavim plodove svoga rada?" - Ja prećutno pristadoh, mada sam bio siguran da je znao da ću pristati; znao je on to još tamo u Toledu kada je našao moj lik i sav mi život s nožem.

Video me je (saznao sam to u putu za Amsterdam) kako stajem između njega i onih u utrobi napuštenog ukotvljenog broda koji su ga pozvali u Amsterdam na razgovor. Izvadio sam nož (odnosno, izvadiću nož), i munjevito ga bacio u mrak na nekog po imenu Hajnrot. Jer će taj vaditi revolver ispod crnog plašta u nameri da puca na Farhia. Moj nož mu je probio šaku i ostao u utrobi. Bio sam (u mraku Farhieve sobe) sličan gorgonu, siromašnom studentu Talmuda, a u rukama držah gitaru tiho pevušeći ljubavi jačoj od zidina Alkazara u kome ću umreti ako me napusti Gospod. Pevuših o lutanju kroz Kordobu i o usamljenosti.

Zatim je video sve ono što će se zbiti u amsterdamskoj luci, za onih dana Roš gašana, imaće sukob s izvesnim krugom ljudi, decom koja ljube materiju i koja stoje ispred Patuljaka.

"A ja znam" - rekao mi je Farhi u plovidbi za Amsterdam. "Sve je to zbog profanog zlata."

Tako se završila ta Farhieva vizija na jednoj vrsti svete čipke iz Toleda. Video je odavno svoju senku u smrtnoj opasnosti, mene i ostalih šest učenika, svoje bekstvo ispred jezuitskog mraka, i svoj odlazak na jedrenjak koji nije imao senku!

I došao je po mene, svog prvog učenika, u Salamanku. Putovali smo tim starim parobrodom, dimljivim i punim gareži. Putovali smo prema onoj luci gde je sve to trebalo da se desi. Ako je nešto do tada čudom i bilo (razmišljah tada u plovidbe), da li će se ostalo ispuniti?

Amsterdam, maglovito sedište svetskog dijamanta, dočekao nas je u mraku svoje luke. Razgovor s njima odvijao se u mrklini napuštenog i ukotvljenog broda koji je ličio na ogromni truli kostur ribe. Kroz njegovo golo jarbolje padala je i kapala svetlost luke po dnu potpalublja i tu se mešala s čkiljavom svetlošću nekoliko fenjera. Na dugačkoj klupi u mraku sedelo je niz crnih prilika s maskama na licima. Farhi je zahtevao da skinu maske s lica; oni ćutahu bez pokreta, ličili su na mrtvace posahranjivane u sedećem položaju. "Šta želite od mene? Prevalio sam dug put" - kaza Farhi utvarama u mračnoj utrobi napuštenog broda. Onda jedan od njih ustade s klupe, skide masku s lica i podiže fenjer. "Zovem se Goldfaden" - reče. "I najveći sam zlatar Amsterdama. Zvao sam te da potvrdiš svoje učenje o alhemijskim tasovima. Ne sviđa mi se tvoja tvrdnja koju širiš kao kugu o tome kako banke narušavaju

svetsko telo. Kako stvaraju ratove, bezboštva, pomore, pomeraju kopna i mora! Daćeš mi Spis s kojim si rođen, tako kažu, kao dete u košuljici. U njemu, i to tvrde, ima to o Patuljcima." - Uspeh da vidim zlatarevo pegavo žablje lice i izvinute mlohove usne na velikim ustima.

"Ti si sin Blasa Goldfadena, znam te od čukundede. Kao što si čuo sopstveni glas, tako treba da znaš da malo znaš. Zar bi Farhi radio to čitavog života da bi ga na kraju dao gomili razbojnika?" - Pod svetlošću fenjera žablje lice pozelene od besa: "Budi jasniji! Hoćeš li dati ili nećeš?"

"Gde sam najjasniji tu sam pun senki, jer je pre mene sve rečeno. Nemamo šta da se pogađamo. Pustite me da izađem odavde."

I, tada se to desilo sa mnom i mojim nožem. Pošli su na njega da ga zgrabe, njih nekoliko iz mraka s klupe. Ja sam iskoračio ispred njih. Zastali su zbunjeni, a ja sam upro pogled u onaj mrak, negde na kraj one đavolske klupe. Videh kako se pomera, u visini čovekovih grudi, rever jedne tamne pelerine i belu šaku kako ulazi, kao zmija, u njega. Moj nož fijuknu. Zavezao sam mu creva za rođene prste. Mislím da je to bio skot koji je voleo sve da opipa pre nego što bi rekao da je to to. Nekoje viknuo dok je taj u plaštu padao. "Hajnrot je mrtav!" - Zgrabih učitelja i izvukoh ga napolje.

Posle se sve odvijalo onako kako mi je učitelj rekao. Moje znanje, dobijeno od njega, bila je oštrina koja isijava ljubičastu svetlost. Strašan je to nož: nož koji ima ljubičasto oko i dršku od kornjačine kosti, one životinje koja je spora ali uporna kao pravda.

A sad, šta treba još da napišem o svom učitelju u ovoj proklesoj tamnici? Bio je najbolji znalac Zoara i njegovog tajnog, nevidljivog dela Sefera-ga-Zoara, Kabale kako je još nazivaju. Sve to oko "Svadbe" je laž, učitelj nije bio na strani crne magije. Ako ikada izađem iz ove proklete kuće ili bilo koje tamnice u Španiji - uzeću gitaru i tražiću svog starog učitelja Isaka Ben Farhia, čoveka koji me je izveo na svetli put iz mraka.

Kastelion Arano Mikelena: Ovím sam imenom ubeležen, kao Maran, pri matičnim knjigama Kastilje pre dvadeset i dve godine. Rođen sam u kući pobožnog lekara Felicijusa Arana Mikelene. I ja sam trebao da budem lekar na svu radost mojih starih roditelja, te se bacih na izučavanje medicine. Ali voljom Božijom i svetlošću anđela koji nas čuva sudbina čovekova ima svoje pravce i puteve koji često izmiču razumu. Tako bi i sa mnom.

Kako je u meni oduvek tinjala želja za onom vrstom znanja u oblastima duha, bilo je dovoljno da mi jedan kolega s grupe za anatomiju skrene pažnju kako u Toledu postoji stari sefard koji sve zna.

Kad sam ušao u kuću Isaka Ben Farhia - dugo smo pričali; sastavili smo u priči jedan dan i jednu noć. Rekao mi je da će nauka kojom se bavim iz dana u dan samo proširivati bolnice i groblja. To me iznenadilo, tražio sam objašnjenje.

"Množina bolesti biće neizlečiva. I taman kad se za jednu nađe lek, doći će druga." - Moja mladenačka sujeta nije mi dozvolila da mi učitelj odmah, još te noći, otvori oči - bunio sam se protiv ovih njegovih reči. "Sinko, čemu lekari kad se i s njima i bez njih sigurno umire?" - upitao me je Isak Ben Farhi.

Zbog tog pitanja ostadoh kod njega do kraja. A sve ovo - zbog čega sam ovde, to ne razumem, ne znam šta znači? Učitelj je bio najsvetliji lik kog sam sreo u svom životu.

Francisko de Kvevedo: Rekli su mi najbliži, a i zapisano je, da sam ugledao svetlost sunca četvrtog dana meseca Hisleva pre devetnaest godina u Madridu.

Kod učitelja me je doveo Jakov Kalderon, s rečima: "Učitelju! Evo dečaka koji će brzo shvatiti pošto se nanese vode za ritualna pranja. On je sada najmlađi među nama i ima golemu želju da primi Nauk!"

Nisam dugo bio u posluženju - sve dok se nije pojavio Blanko Kamera, ta uvek nasmejana bena Jezele Blanko Kamera.

Ubrzo sam shvatio, posle bon-hešbona, veliku Deseticu Kosmosa. Ulazio sam u Drvo Znanja bez većih napora; posle mojih prvih pragova duše, kad sam bio na Ničemu, stupao sam i otvarao vrata Svemu. Moje oči se potpuno otvoriše, uz pomoć učitelja, kod razmatranja o svetu kojim smo okruženi i o Ogromnom Čoveku, Adamu Kadmonu koji će završiti kao čovekomiš u vrelim pećima Germanije.

Da li je prvobitna materija bila razna ili jedinstvena?, bilo je pitanje od važnosti o kome smo raspravljali s učiteljem. Ako je bila jedinstvena, gorilski sinovi (oni koji su već počeli da tvrde da su postali od majmuna), imaju pravo. Sve je, u tom slučaju, podleglo nužnim i postepenim promenama i s pojavom čoveka dostiglo svoje savršenstvo. Mada pitanje ostaje otvoreno, kaže Farhi, koja je sila uslovlila tu nužnu (i nabolje) promenu? Ta promena, kao svaki tok, mogla je i da skrene. Mudrost Isaka Ben Farhia bila je prodorna kao svetlost sunca iznad Galjega. Svet je ovaj, govorio je znalac iz Toleda, kao jedno veliko drvo - Drvo Života. Koren mu je kao prvobitna materija, lišće mu je kao opipljivi fizički svet, grane su mu suština, a cvet razumna duša. Na kraju dolazi plod ili anđeoska priroda koju čovek shvata, kao što cvet nikada ne dočeka na granama plod. O baštovanu kod tog Drveta je nerazumno govoriti jer ni svoje nismo kadri da protumačimo!

U ovome što sam napisao lezi (i treba tražiti) mržnju prema Isaku Ben Farhiu, najboljem tumaču rabi Jegude o tome kakav će biti kraj Izrailja kad se svrši Vreme. Naš učitelj je tvrdio da ima Spis koji najavljuje smrt Istorije ljudske a to mnogi ne vole.

Sve to oko "Svadbe" je čista laž - oni traže Spis povezan ljubičastom vrpcom koji je došao, s rođenjem učitelja, negde od Istoka.

Sabatej Moreno: Gospodine Kordona, mogli bi da se nagodimo! Biću jasan do kraja. Morate mi verovati - ja posedujem neke majstorove svitke (znam gde su zakopani) a i nove poglede na znanja Isaka Farhia koja bi Vas itekako zanimala.

Odmah da vam skrenem pažnju - morate s ovim našim zajedničkim slučajem pažljivo da postupate. Ugled učitelja je veliki, s pogubljenjem njegovih vernih učenika on će još više porasti: U svim sredinama u kojima je živeo i radio samo se priča o njemu: u sinagogama Toleda, Salamanke i Sevilje pogotovo.

Ukoliko neko, od nas sedmorice, izađe odavde mogao bi to delo da nastavi. Da li me pravilno razumete? Nemojte pogrešno da me shvatite, ali pogodno tlo tek sada postoji. Treba ih pustiti, usmeriti u daljem izlaganju učenja Ben Farhia (normalno pod Vašom kontrolom i prismotrom), pa kad završe prvi deo posla - povešati!

Ako bih se ja našao u tim sredinama, posle dogovora s Vama, znao bih šta bih radio a šta bi Vas radovalo, gospodine Kordona. Ovime ja ne osporavam svog bivšeg učitelja. Bilo je tromosti u njegovom radu, dosta proizvoljnosti, isuviše srca, kako bi se reklo, i što je najvažnije - ipak je trebalo duhovnog napora da bi se on pratio u svom radu. To njegovo je ipak bilo komplikovano za jednog bivšeg razbojnika i za nasmejanu ludu Blanka Karneru, a ja ne bih želeo da me svrstate među te tipove.

Već biste trebali, osećam to, da pretpostavite šta sam hteo da kažem - Vi tada, u novim okolnostima, budite nevidljivi i glavni deo Farhievog učenja, a ja Vaša produžena ruka. O, koliko bismo toga ja i Vi uradili! Treba iskoristiti, gospodine Kordona, prazan prostor koji se ukazao posle nestanka Isaka Ben Farhia. Bez vidljivog centra, oličenog u ličnosti Farhia, njegovo učenje će otići u prostor i vreme i po zakonu inercije pravo u legendu! Ravno u večnost! zamislite da ono bude probuđeno u svom istočnjačkom fatalizmu, onako kako ga je i sam Farhi prikazivao! Zar nije dosta izmišljotina kao što su ove: kako je Farhi rođen sa Spisom koji ima oči!? Da je nekada, pre života u Toledu, nestao u plamenu i da će posle ovog života biti Bazoli: nekakva sila koja će posedovati jedrenjak bez senke s kojim će se vratiti na istok!? Samo me je ovo privođenje Vama sprečilo da prekinem s tim mitomanstvom koje se osećalo među učenicima. Navodno, u Deniji ispred same potere učitelj je ušao u jedrenjak koji nije imao senku!? Na palubi tog jedrenjaka behu samo dva člana posade. U trenutku kada je potera pristigla na obale Denije, onaj jedrenjak beše daleko na pučini mora?

Ipak, gospodine Kordona, neke stvari su nedopustive - ludilo i laž naročito. U sve to Farhievo, i oko njega, treba uneti suviše razuma, realnosti i vedrine, zar ne? Zamislite samo, kakvo je to versko ludilo, tvrditi kako postoji nekakav nepismeni seljak na Balkanu koji zna kako će se istorija sveta za sledećih trista godina odvijati!? Gde je tu talmudistička mudrost, znanje iz kabale? Ma koliko nauka sefera imala neverovatnog u sebi, tom saznavanju je krajnji cilj istina koja postoji od trenutka do trenutka. Oprostite za moje mišljenje o istini koje se možda razlikuje od Vašeg, jer je naš glavni problem u tome kako da se nađemo u zajedničkom poslu oko rasvetljavanja mraka Isaka Ben Farhia!

Znam da ste ubeđeni kako u Farhievoj "Svadbi" leži nešto ozbiljno. Uveravam Vas, ja ne verujem u tu prostu, nedorečenu priču, osim kao u priču. Ako nešto tražite što ima oblik Spisa, znam da je Farhi posedovao svitak u kome je do tančina opisano lutanje kroz Misir do Hanana i koliko je to, mereno ljudskim vremenom, trajalo. Potom nešto dokumenata i predanja o zadnjim časovima Zelota u opsednutoj Masadi, pre nego što će je Rimljani srazniti sa zemljom. Zatim, nekakav Hramovnik. Ispisali su ga masoreti, judejska sekta ćutljivaca, tvrdeći da će se pojaviti blagi sin Svetlosti i da će tada polovina tarne pasti u Ad. Sinovi Svetlosti biće u stalnom sukobu sa Sinovima Tarne sve do kraja i ispunjenja Vremena.

Vama ostavljam da zaključite koliko sve ostalo (a "Svadba" pogotovo!) može da bude istina?

Sabatej Moreno, Vaš aragonac

Jakov Šalomon Kalderon: "Ne postoji Ništa, Nigde i Niko, jer ćim pomisliš i kažeš to - to je već Nešto!" znao je da kaže učitelj, Isak Ben Farhi, kruna dobrog Imena iz Toleda.

Mišljah da prećutim i da ne napišem ništa o "Svadbi u Velikoj Švajcarskoj Cipeli", ali se predomislih. Samo ja znam njeno znaćenje, majstor ga je samo meni otkrio. Hoću ovom pričom o njegovoj "Svadbi" da pokažem da je učitelj imao poverenja u jednog od svojih ućenika. Pored majstorove ruke naućih aramejsko pismo i spoznah evropsku Haskalu, jer majstoru ne beše ravna u znanju Midraša.

Njegova teskoba u Evropi poćinje kada, preko Sefera Atikunima, saznaje za dva ogromna rata koja će snaći narode sveta. Našavši uzroke tih ratova, skrenuo je pažnju da će grubi neobraćeni bankarski kamen krenuti da ždere srce Ćovećanstva dobivši oblik užarenih peći! U nekoliko navrata zbog takvog ućenja biva ismejan i nazivan ludim prorokom.

Prvu veliku porugu doživio je u Cirihi godine 1851. u kući nekih cvinglijevaca. Prvo su se zainteresovali kako stoji s novcem pa onda za njegovo ućenje. Kuća u kojoj je zatećen s njima u razgovoru, imala je šestnaest vrata i šestnaest tremova s apsolutnim šestougrom u svom temelju. Bila je okružena vrtom koji je mogao da prehrani omanji grad. Stari hohami iz Toleda odlazi iz nje s prokletstvom na usnama.

Po povratku u Španiju stvara zapis naslovljen: "Zapadna Evropa biće Ur Haldejski". Kako je usled ućestalih provala u njegov stan postojala opasnost da se ovaj zapis otkrije, a majstor upropasti do kraja - to učitelj reši da ga sakrije u nekom drugom obliku. Taj drugi oblik je "Svadba u Velikoj Švajcarskoj Cipeli".

Kordona je u pravu: treba naroćito da se ćita. Broj poćetnih rećenica je taćno naveden. Greška je u tom drugom pristupu od šest stotina šestdeset i šest

izdvojenih reči. On glasi: svake prve tri reči u ovom novom obliku niza čine novu porođenu rečenicu, a sledeće tri reči se uzimaju iz starog niza koji je otpao odbirom i čine drugu rečenicu. A sledeća najnovija rečenica uzima se ponovo iz odabranog niza, nju će zameniti (doći iza nje) ponovo iz starog niza koji nije uzet u obzir odbirom. Tu leži tajna raznobojnih mastila! Tako je stvoren tekst koji nema nikakve veza s pričom o maranskoj porodici, niti bilo s kojom celinom starog prvotnog teksta, barem što se tiče površine stvari - jedino u naslovu! Ali naslov govori o nevidljivom u vidljivom, kao što je duša u telu čovekovom, kao što je srce čovekovo koje se ne vidi a od njega zavisi hoće li čovek ugledati novi dan!

Ja sam Toledanin rodnom. I kao što napisah, da li me je zbog toga majstor odabrao? Šta je odlučilo da to budem ja među sedam učenika ne znam? Učih i sebe stavljah kao jednu od bezbroj mogućnosti, tački i brojeva ovoga sveta. U "Zakonu svih Zakona" leži ono što je bilo, što jeste, i što će biti. Taj Zakon tvrdi da idemo prema gotovoj budućnosti, kao prema neizmernom i nesagledivom ramu kosmosa koji pada svuda oko nas te je nevidljiv za smrtno obično oko. Taj ram nikada nećemo sagledati, govorio je Isak Ben Farhi, i mali smo detalj na ogromnoj slici sveta. Tako mi dani prolaziše u razmišljanju o učenju kome nema kraja.

Jednom prilikom hohami saopšti radosnu vest: kako će mi ispričati jedan svoj svitak na kome je radio, po tanaitkim pravilima, dvadesetak godina uz pomoć prodora u svet astrala Olam Aciluta. Trebo sam to dobro da zapamtim u slučaju da taj svitak propadne. Tada se upoznah sa suštinom dvesta dvadeset i dve rečenice njegove "Svadbe"!

Stražo Španije, istražitelji i mučitelji samo mesa zemlje propadljive, doušnici i prodane duše, jezuiti i ostali kepeci - zapamtite bilo šta od ovoga (što ćete sigurno nazvati samo pričom) i pokušajte da učinite nešto plemenito za budućnost Čovečanstva! Samo hrabro opevači smrti, bluda, rasula i mržnje, možda ćete uspeti, možda će vam poći za rukom! Ja, ovom pričom, svoje završavam. Dobro znam, da iz Alkazara neću izaći živ. Ne žalim, ja sam nesrećan čovek, jer na hiljade dece dnevno oslepljuje usled gladi!

Ta Farhieva "Svadba" i sve što čuh o njoj poče jedne noći za mog dežurstva. Svako od nas sedam, tokom nedelje, po jednu noć je ostajao budan čuvajući učiteljev dom.

Usred noći hohami se pojavi na vratima sobe noseći u rukama kartu Evrope i taj svitak, rekavši mi da sam ja izabran da taj svitak, u slučaju njegove propasti, produžim od usta do uha.

Sedeo sam u stolici leđima okrenut jugu a licem svojim severu i ona karta Evrope, ispred mene na stolu, imala je isti položaj moga tela. Odmah mi je pokazao Švajcarsku Cipelu: don joj je bio u pravoj liniji: Ženeva Belinkona u smeru zapadnoistočnom. Peta Cipele beše visoka i kretala se na sever: Belinkona - Galen. Grlo je bilo usko i nalazilo se skroz na severu: Galen - Cirihi.

Zbog toga je bio vrlo strm ris sa šnirom te Cipele: u smeru severojužnom i činili su ga: Cirihi - Lucern - Bern - i Frojburg. Špic te Cipele završavao se ravnim stopalom a počinjao je od: Frojburga preko Lozane pa do Ženeve. E, to izrazito ravno stopalo davalo je utisak toj Cipeli (koju je učitelj iscrtao na karti Evrope), zajedno s visokom petom, paževske čizme, ali to beše samo utisak i privid na prvi pogled pre priče koja je usledila!

"Tu žive" - reče Farhi tiho, dok su sveće pucketale i bacale tanušnu svetlost oko nas.

"Ko?" - upitah.

"Patuljci, sinko. U svakom gradu koji čini tu Cipelu živi po jedan njihov. Ima ih osam u osam gradova. Svako dobro su napustili, bave se zaradom. I mnogo znaju. To znanje je novo, zmijsko."

Ni sam ne znam zašto, dođe mi misao da su to Patuljci iz bajke koji svako jutro kreću u potragu za blagom. Kako zlato nalaze u velikim količinama rešavaju da osnuju banke gde bi ga smestili. U tih osam gradova banke postaju sve jače i jače. I ja to izgovorih drhtavim glasom.

"Gle!, kako shvataš Jakove! Nisam pogrešio što te izabrah! Hoćeš li, sinko, da ti ispričam šta će biti s njima posle mnogo godina, kad mi budemo u smrti?"

"Hoću" - odgovorih, obuzet zebnjom.

"Ali, to posle moraš naučiti napamet, jer više nisam siguran da Gonzago Mlečanin neće doći do ovoga."

"Učitelju, ko je taj Gonzago? I šta hoće?" - No starac mi ne odgovori na ovo pitanje, već nastavi da priča svoju "Svadbu".

- Dakle, to što će se desiti odvijaće se ovako: Kroz nekih nepunih pedeset godina (računajući od te noći 1869. godine po zapadnom kalendaru kada čuh priču o Patuljcima) - oni će, pošto ne stare i ne umiru, poželeći da se ožene. Ali opako izopačeni i sračunati u svom nakaznom snu o velikoj zaradi, bez ljubavi prema bilo čemu drugom, oni izbegavaše svaku supružničku obavezu, te ubrzo njihova polna strast posta sodomski izopačena. Svakog ko je pokušao da im ukaže na tu stranu njihovog života isteraše iz Cipele, kao najcrnjeg mračnjaka i ugušitelja sloboda, a samu Cipelu proglasiše večno najslobodnijom.

Jedne noći, vraćajući se kasno s posla iz zlatnih rudnika, videše da je u Cirihi stigla lepa, nežna plava devojkica sa severa. Devojkica je bila toliko siromašna da su rite i ono malo odela visile na njoj, izgadneloj od dugog puta. Pošto saznadoše jade mlade devojkice Patuljci joj ponudiše da bude njihova bedinerka ali samo za platu i prenoćište, jer kako joj rekoše oni su siromašni građani svojih kantona. Šta će kud će, devojkica nije imala izbora te pristane na ovu pogodbu da služi kod njih kao domaćica. Dolazila je iz daleka, čak iz hladne Pruske. Jedva je pobegla od zle veštice koja se zvala Svastika a koja je

pokušala da je zatvori i utamniči u kamenom zdanju usred mračne Tule, šume iz koje se jedva izlazilo a čiji je gospodar bio Gral, zao duh Germanije, jedan od prvih sinova satane. Kako se devojče iz hladne Pruske usrdno moljaše blaženim anđelima, oni joj uslišiše molbe i ona izbeže na jug sva u nadi za spasenjem.

Kod Patuljaka devojče je radilo vredno ne zaboravljajući dobre anđele koji je spasiše bede. Uvek bi se njima molila. Pomalo se čudila zašto se i Patuljci ne mole? I zbog čega se žale na večnu nemaštinu kod tolikog zlata? U kući nije bilo ni komada sveće i bilo je mračno čim padne noć. Anđeli joj ostave sveću koja se obdan obnovi za onoliko koliko se noću istopi. Beše to sveća koja se na pojavu prvog mraka sama od sebe palila. Primete to Patuljci i uzmu joj tu sveću, podele na osam delova i ponesu u svoje mračne sobe. No, kod njih ne samo da se komadi sveće nisu palili sami od sebe, nego plamena nije bilo ni posle njihovog uzaludnog napora.

Sledeće večeri dođu nešto ranije s posla i stanu da uhode devojku. Čim spaziše da se moli pored nove sveće uleteše u njenu sobu i stadoše gadno da je tuku i ruže utom proključa u njima ona izopačena strast i tu je kepeci upropastiše oduzevši joj devojački cvet. Sledećih dana bivali su sve gori i gori spram nje: zaključavahu je kad polažahu na posao, ostavljahu je na hlebu i vodi po ceo dan. Sve manje je bila na čistom vazduhu pod suncem a sve više u tamnoj i zagušljivoj ciriškoj kući. Patuljci je surovošću i nemoralom otuđiše od anđela i ne sluteći da je o svemu tome dočula zla veštica iz Tule koja se, prerusena u prosjakinju, s džakom na leđima punim crvenih i crnih jabuka polako kretala ka jugu tražeći robinjicu. Usput je o onim jabukama obmanjivali ljude nudeći im to voće kao dobra stara vila. Tamo gde su ljudi voleli crno i pozdravljali gvozdenu pesnicu davala, veštica iz Tule, crne jabuke, a tamo gde su mrzeli ove prve nudila je crveno voće - sve tako bliže i bliže robinjici na jugu.

Za to vreme, usled takvog života u skućenoj i mračnoj kući, nekadašnja lepa devojka, sada bludnica i ogavna sluškinja, postade tako ružna: ogromnih zaobljenih bokova i butina kao točkovi najvećih tovarnih kola, tela mlohavog s ogromnim grudima od ramenog do karličnog pojasa. Patuljci proslavljahu veliku zaradu koja je bila na pomolu. Zvanice behu iz poslovnih krugova sveta, sve sam akrep do akrepa. Tu patuljci, po prvi put, pokazaše neviđenu rasipnost te se u svojoj oholosti opiše do ludila. Glavna im zabava beše vodanje nakazne sluškinje okovane lancima. Kod nje je došlo do neshvatljivih promena, jasnim samo anđelima koji drže poluge ispod ljudskog vremena; nije mogla da govori, umesto reči iz njenih usta izbijalaše plamen i tutnjaše tresak sličan topovskim salvama. Kako sada da je nazovemo, da bude uspomena na nas a da se ne zna da smo je mi ovakvom načinili!? - Kliktahu i pitahu se pijani i raspojasani kepeci.

Na to, najstariji povika što ga grlo nosi: Debela Berta! Zovimo je tako! Debela Berta!

Elem, iako je Farhi ovde zastao (dajući mi do znanja da je jedan deo priče o Patuljcima i njihovoj "Svadbi" završen), sve se u njegovoj priči nastavljalo.

"Sinko, a zašto se sve nastavlja u crnoj sudbini naroda kad pođe zlo?" - Na ovo pitanje nisam znao da odgovorim.

"Zato što ti ja pričam priču o Srcu Materije koja je neuništiva i koja samo menja oblik. Kad oblik tog Srca ima golubinju nevinu suštinu onda se Srce Materije razlikuje od svoje vidljive ljušture, a kad je njegova suština po obličju Krastave žabe ta razlika između njega i ljušture ne postoji, sinko moj! Olam Acilut, o kome ti govorih ovih godina, sadrži kalupe čistih ideja koji leže u bezmernoj duhovnoj vatri, a koji se na planu astralne svetlosti naslućuju i odatle padaju u živujuće stanje materije, u svetsku građevinu koja se vidi ili odigrava kao istorijski događaj!"

I, učitelj mi ispriča o novom obliku Debele Berte koji će se ostvariti još dublje u budućnosti, kad sve što od nas ostane u raci bude samo zemlja.

- Patuljci napraviše nešto kao erlangenšku Štenaru za svoju Bertu. Prećutno se dogovoriše s vešticom iz Tule da joj predaju Bertu na čuvanje. A veštica je dade svojim Ljubimcima (žderačima onih crnih jabuka) na uživanje. Nema šta, lepo je nakitiše Tulini Ljubimci: okačiše joj izlomljene krstove po rukavima i grudima i, što je najgore za Patuljke, naučiše je da se pred njima pretvara u vernu sluškinju.

Ovoga puta, to sa Patuljcima i Bertom dešava se u Berlinu, Patuljci dođoše u Štenaru po svoju nasladu. Bilo je nečeg neshvatljivog u toj vezi između njih i Berte -jednostavno, nisu mogli bez nje. Prilazili su joj s leđa. Ispunjeni paklenskom strašću bluda gledajući je onako голу. Strašću nimalo manjom od one za basnoslovnom zaradom. Onda se okrenula i podigla sa zemlje, iz nekakvih masnih opoganjenih krpa, ta strašna nakaza ispremeštanih polnih organa na svom dlakavom telu. Imala je kozje noge koje se završavahu kopitama. Kosa joj beše kratke, s razdeljkom, a brkovi mali ispod nosa u obliku leptirovih krila, ljubičastih zenica i strašnog glasa. Nakaza zaurla i podiže desnicu ukoso prema zapadnom nebu. Zatim stade da urla sve jače i jače. Patuljci čičahu od užasa i očaja. Velike užarene peći otvarahu se u zidovima Bertine Štenare, a spolja stadoše da niču prostori okruženi bodljikavim žicama punim ljudi-kostura koji se kretahu kao sene.

"Nekada, sinko, pre ovog života u kome ti sve ovo pričam, imaćah cirkus. Prikazivao sam ove scene, priče za odabrane. Imao sam velikog učitelja pored koga usavrših veštinu s Ogledalima i čudan Spis koji nasledih i čije značenje samo naslućivah. Sada sam siguran šta znači. Hteo bih da opomenem ljude. Moj problem je što ne žele da poveruju u "Svadbu", a hoće da je unište jer u njoj naslućuju očiglednu istinu."

"Učitelju, gde si imao cirkus?! Znam te, i celi svet o tebi govori kao o hohamiu iz Toleda."

"Odavno. Odavno, u Haldeji." "Tek sada, ništa ne shvatam!" - uzviknuh uzbuđeno.

"Blago tebi. Srećan si kao Blanko Kamera."

"Blanko Kamera!? Zar on nije, učitelju, najslabiji učenik među nama!? I zar se ne smejasmo njegovoj naivnosti?"

"Jeste, on ništa ne zna, naivan je i zaslužuje Svetlost."

Mendel Blam: Gospodo!, ta prokleta Denija! Koje mogao da predvidi da i onaj, poslednji bednik među nama, Jezele Blanko Kamera ima prijatelja i rodaka među tom stokom ribarskom u Deniji? Gospodo treba spaliti tu prokletu Deniju!

Primili su Farhia na prenoćište, gde je u toku noći, stari veštac, prizvao jedrenjaka bez senke i tako vam nestao, takoreći ispred pogleda! Za Deniju su iznenada skrenuli. To niko nije očekivao od učitelja. Mursija beše pravac puta nama beguncima. Tamo je Farhi očekivao vezu sa nekim trgovcem svilom Davidom Luzenom - onako kako sam, znajući to dobro, saopštio preko dostavljača gospodinu Gonzagu. Ali, skrenuše za tu prokletu smrdljivu Deniju! Dođavola, treba uhvatiti i obesiti barem tog Luzenu!

Ovakvim ishodom potere za Farhiem, srušen je moj san, još tamo iz Amsterdama, o velikoj zaradi! Došao sam pre tri godine, kao što to gospodo dobro znate, u Toledo ne bi li našao tog starkelju za koga sam čuo da zna siguran postupak kako se dolazi do zlata. Umesto toga naslušao sam se gluposti i gadosti i svakakvih opačina na pretek. Pitam se, gde sam to izgubio toliko dragoceno vreme. Mogao sam za sve te protekle dane provedene kod toleškog vešca biti, kao što sam i bio, zlatarski šegrt i do sada bih imao nešto u rukama!

Kao što već ispričah gospodinu Gonzagu, pri onom našem prvom noćnom susretu kod Porta del Sol, Blamovi su poznati u Amsterdamu po svojoj najlepšoj strasti da se obogate brzo i lako. Za mene je to bilo teško tamo u Evropi i pored sjajnih porodičnih veza. Čuo sam da u Toledo postoji stari sefard, kabalista koji kamen pretvara u zlato. I ja poslednji novac dadoh za put u Španiju.

Ubrzo, po dolasku, razočarah se: danima slušah polulude, mistične i verske priče gadnoga starkelje o navodnom putu u svetlost kroz dobro i vrlinu! Najteže mi je padalo što sam morao, zbog ostalih a naročito zbog onog razbojnika Ben Haviija, Farhia da oslovljavam kao svoga učitelja.

Jedne noći zahvati me val očaja i beznada: šta će sa mnom biti ako daveka svoga ostanem siromašan? Šetao sam s tim crnim mislima oko Kapije Sunca, tu u blizini Farhieve kuće, čekajući na red dežurstva u hahamievoj kući. Onda je, iznenada iz mraka izronio gospodin Gonzago. Reče mi da se na plašim njegovog tamnog plašta i senke njegovog šešira jer mi je iskren prijatelj. S njim beše još jedan, predstavio mi se kao E. F. Ricman, imao je kukuljicu preko lica.

"Ti si pored zlatnog izvora a očajavaš zbog zlata!" kaza mi Gonzago. Obećah da ću ga poslušati ako mi ukaže na taj izvor koji ne vidim, jer sam oslepeo pored lažne mudrosti Isaka Ben Farhia. Na kraju shvatih šta treba da radim za novac i pristadoh na pogodbu s njim. Za dvesta dukata u zlatu tražio sam taj prokleti zapis o Farhievoj "Svadbi". Tražio sam ga tri godine dana, ali ništa ne nađoh. Kad god bih se našao u noći svog dežurstva, u Farhievom domu, bacao bih se i prevrtao sve ispisano što je ličilo na knjige. Ali ništa. Ništa. Ne nađoh ni onaj Spis koji se, navodno u lošim rukama, pretvara u zmiju. (E, ovo o Spisu koji se pretvara u zmiju samo što nije versko ludilo!) Na tajnim sastancima gospodin Gonzago me je hrabrio da nastavim potragu, pri tom sam dobijao određene svote novca, međutim sve to o Patuljcima za mene je ostalo tajna. Ne mogu da prežalim tih dvesta dukata u zlatu koji mi propadoše u toj vašljivoj toledskoj kući!

Na saslušavanju, gospodine Gonzago, lepo sam uočio (dok je Pedro Aznar Kordona postavljao pitanja) vaše poglede koji su mi govorili ili da ću uspeti u bekstvu ako pokušam. Varam li se u tome? Na mojoj samici (dok ovo pišem) vrata su čvrsto zabravljena.

Jezele Blanco Kamera: Učitelju! Kako sada da te nađe tvoj siromašni Katalonac Blanco Kamera!? Više ni sunce ne sija onako kako je sijalo dok je Blanco bio s Tobom! Kako sad Jezele Kamera da se smeje i raduje životu? Bez Tebe opet ga hvata strah od smrti i govore mu ponovo, kao nekada dok nije znao za Tebe, kako je poslednji! Ako je, kao što jeste, Gospod ostavio sunce nad Toledom, sada će sunčeve kočije krenuti dalje jer Tebe nema u Toledu! I kube Marije la Blanke je tužno otkad Tebe nema Učitelju, a njen sjaj oličen u mudeharu pocrneo je!

Učitelju, ostao je sam Blanco Kamera i sada plače, jer Ti je bio kao sin, sluga i poslužitelj. Nauči ga sad, i sutra u još memljivijoj tamnici od ove, kako da iskaže Tvoju nevinost!

Pred istražiteljima ne drhti Blanco Kamera, ne plaši se njih jer dobro zna: kad njegove oci ugledaju jedrenjak bez senke i kad mu uho začuje glas: "O, Kamera! Zove te Bazoli na ovaj jedrenjak!" - On ce znati da je to drugo Ime Farhia, i ukrcaće se na taj jedrenjak koji nema senku.

18. Treće Slovo Pisarevo

Gonzago mu je za petama i ovde, na zapadu sveta. Sada je to na tlu Španije, gde Gonzago ima saveznike u proganjanju Spisa. Iskustvo koje je ispisano u tom neobičnom Spisu vraća se, preko jedrenjaka bez senke, u velikom krugu na Istok zemlje - što bi nešto trebalo da znači.

Konačno postajem svestan važne stvari: Kumbaradži - kao Ankel, kao Farhi, kao Bazoli - nije prevashodno čovek i pričati samo o njegovom životu ničemu ne bi vodilo a i ako bi negde odvelo: bila bi to samo priča o jednom čoveku.

Kaža o vlasniku jedrenjaka bez senke

O svojim nedokučivim doživljajima i njihovom skrivenom značenju koje je ispričao Solomon Levi Merkadić, Kruna dobrog Imena bez obzira što je bio carski službenik - a u domu rabina Hajima Behar Modrehaja od solunske sinagoge Šalom, sedamnaestog dana, meseca Adara, 5666. godine od Postanja. I još jedan sledeći dan posle tog zabeležnog dana i još jednu sledeću noć provedoše pričajući. Jer i ovoj, kao svakoj od pravih priča, moglo bi da ne bude kraja - zato kraj velikim pričama leži duboko ispod mora i visoko iznad nebesa.

"Nekako u ovo vreme pre tri godine" - poče svoju priču Solomon Levi Merkadić, "dobih od carske uprave iz Beča nalog da gonim čoveka po imenu Vizente Bazoli. Kako sam bio dugo vremena u vrhovima carinske službe na području Ilirika, u mom nalogu je stajalo da pažljivo pretresem sve poslovne knjige Raguze[10] za poslednjih dvadeset godina od dana dobijenog naloga za pretres. Uz taj nalog dobih i lični opis okrivljenog Bazolia.

Zadnji put u Dubrovniku, negde pred pad Republike, bio je u društvu s Davidom Luzenom, dubrovčaninom španskog porekla; na sebi je imao jahaće pantalone i čizme podvijanih sara, svetlog prsluka, pregrnut ljubičastom pelerinom s preklopom, sličnoj ogrtaču kakav su nosili morejski trgovci. Saopšteno mi je da je život Bazolia neobičan a poreklo nepoznato i da je velikog znanja. Ušlo se u trag njegovim nedozvoljenim poslovima za londonsku kuću "Vade", koja se bavila prekupništvom turskog zlata slabog kvaliteta a prodavala ga na evropskim berzama po sedmostruko većim cenama. Ipak, to nije bila glavna optužba: da je povezan s braćom Kaltađirone iz Milana i Prosperom Tolentinom iz Molkafonea, s kojima je prebacivao kapitale desetak italijanskih banaka u Evropi nekim Patuljcima - beše glavna optužba protiv tog Vizente Bazolia.

Na samom početku, odmah po mom prispeću u Raguzu, službena istraga zapade u ćorsokak. Činilo mi se da treba rešiti nemoguće. Naime, ceo slučaj je počeo ubistvom. U jednoj od svojih kuća usred Raguze, nađen je mrtav Prosper Tolentino. Rekoše mi, usred belog dana se to dogodilo. Kuća ubijenog beše sva ispreturana; fijoke u stolovima širom otvorene a teške škrinje razbijene izvaljenih brava. Na sve strane je bilo razbacane hartije. Tolentino je izgledao kao da je zaspao za sekreterom, nož mu beše zariven s leđa ispod leve plećke. Imao je filigranski urađenu dršku u obliku krilate sjajne zmije, onako kako se radi na istoku kao da je ruka koja ga je iskovala računala na večnost. Pisaći sto, ispod njegovih grudi beše ispunjen prepiskom s Bazolijem koji mu je davao uputstva u raznim okolnostima kriminalnog poslovanja. U prepisci, imena Kaltađironea bila su često spominjana.

U jednom pismu Bazoli se žalio Tolentinu na krug ljudi Hebrorum Sholam iz Raguze; dočuvši da ovi nešto pripremaju protiv njega, zatražio je od Prospera da to, na svaki način, spreči. Potpisao se kao perač mrtvih pri svetom Čuvaru Subote.

Leš Prospera Tolentina davno su izneli. Padao je suton napolju. Mene je hvatao očaj: kako i odakle da počnem istragu ovog ubistva? Kad bih znao, razmišljah,

u kom je pravcu otišao Bazoli, jednostavno bih krenuo u tom pravcu za njim pa šta Savaot dosudi. Videlo se, pre nego što stigoh s gradskom stražom, još neko je bio zainteresovan za Tolentinovu prepisku. Tom se žurilo, nije imao mnogo vremena i radio je haotično. Mislim da to nije bio Vizente Bazoli, zašto bi ostavio sve tragove o sebi koji su ga krivično teretili? Ono što ga je najviše teretilo ležalo je ispod grudi ubijenog. Ali, i ovo beše istina, ja drugih tragova nisam imao. Pljačka nije dolazila u obzir, jer ljudi kova Prospera Tolentina novac ne drže u kući. Frezz, načelnik mesne policije, otišao je po ispomoć u ljudstvu i sa zahtevom za jedan brik, u eventualnoj poteri pošli bismo odmah morem.

Napomenuh, već je padao suton a ja sam u kući ubijenog bio od podneva, a Frezz se nije vraćao. Sad kad razmislim o svemu, mogao bih reći, da sam najlošije zaključio povodom tih nekoliko trenutaka koji su usledili. Sada sam siguran: mada je to ličilo na san, uostalom kao i sva potera za Bazolijem. Ipak to nije bila posledica umora.

Nekakva prilika je ušla, bio sam ubeđen da je to od nekih stražara napolju, Morlaka kod kojih je strpljenje popustilo, i evo poslali su jednog da zatraži razlaz do sutra. Taj stražar (kao da je bio stražar) stade mi iza leđa, dok bejah nagnut nad Tolentinovom zaostavštinom, i pokaza mi bledim dugim prstom na ime jednog brika ubeleženog u zadnjim rasporedima plovidbi. "Conte Geza del Rosario" - kaza ta prilika, "je naziv Bazolievog jedrenjaka koji nema senku. Otplovio je na istok. Sva su ta pisma koja ga terete nameštena. On je nevin, načelniče carine dubrovačke." - Ja podigoh nervozno ruku, s mišlju da mi saveti stražara nisu potrebni mada mi se, namah, dopade otkrivanje imena jedrenjaka optuženog, ali zato sve ostalo kao da skliznu pored mog uha. Ostalo mi je da prosto proverim u lučkoj kapetaniji da li je Vizente Bazoli stvarno vlasnik jedrenjaka s tim nazivom i da zatražim smer njegove plovidbe i time bi cela stvar, upola sigurno, bila rešena!

"Vidim da zapadaš u Tamni Vilajet a nemaš razloga" - opet će ona prilika, kad podigoh pogled a ono nigde nikog!? Jedino, iza dovratka samo je po obliku svom zatreptala ljudska senka u prostoru tamnog otvora od vrata. Ja skočih za nepoznatim: Ovaj mora dosta da zna, pomislih, uhapsiću ga!

Nije mi mnogo trebalo pa da zaključim da se ni jedna vrata na kući, posle mog ulaska a Frezzovog skorašnjeg izlaska, nisu otvarala - sva behu zatvorena, a mene zgrabi misao: kako može biti jedrenjak bez senke!? Bejah obliven znojem i izađoh na vazduh. Avlija beše puna stražara. Jedan deo straže je stajao oko kapije i pripremao malu vatru. S mora je dolazio oštar suv vetar.

Utom se na kapiji pojavi Renhard Frezz u ruci je nosio zapečaćenu poruku. Objasni mi da se zadržao čekajući telegrafski izveštaj iz Beča. Zahtevali su hitno rešavanje slučaja posle ubistva Prospera Tolentina, s dozvolom svih vanrednih sredstava u rešavanju slučaja. Ovim ubistvom sumnja na Vizente Bazolia beše još više pojačana: "Treba da se proveru u lučkoj kapetaniji pravac plovidbe brika "Conte Geza del Rosario". Postoji sumnja da je to Bazolijev jedrenjak, danas oko podne je isplovio" - nije uspeo da završi Frezz.

"Znam" - prekidoh ga, drhteći sav pod utiskom onog nepoznatog glasa i njegove opomene koje nisam bio svestan do kraja. Kamo lepe sreće, časni Modrehaju, da postupih drukčije.

I eto, ne znadoh: čekale su me tri godine uzaludne potere za nevinim čovekom (a po Istini: goneći nevinog znači na najgori način uvek biti ispred njega ili što je još gore: uvek goniš, u takvim slučajevima, samog sebe!). I te tri godine mog uzaludnog traganja protekoše kao tri udara zvekirom o vrata koja ne htede da mi otvori do kraja onaj nepoznati gost u kući Prospera Tolentina, osudivši me time da budem vođa potere za čovekom po imenu Vizente Bazoli!
20.

Među ljudstvom, s verom u potpun uspeh potere behu obavljene pripreme na brik. Nisu me mnogo radovale te mornarske nađe jer množina ljudskih poslova tako počinje a završava se na grobljima.

More beše mirno kad isplovismo te zore. Duvaše istočni pasat. Nije mogao biti povoljniji vetar za to doba godine. Punio nam je jedra i mi pogasismo klipnjaču te mu se prepustismo. Na otvorenom moru, jedrenjak nije imao izgleda s brikom iako od njega nije bilo ni traga na horizontu. Plovljasmo pod povoljnim vetrom sve do kasnog popodneva kad zadnji put videsmo u rumenoj izmaglici obalu Raguze; bilo je to kasnog leta 1903. godine po zapadnom kalendaru ili 5663. od Postanja. Nisam tada ni sanjao, posmatrajući kako se Dubrovnik u daljini stapa s tamom i morem, da ću kao onaj jelinski moreplovac žuditi za tim gradom skoro pune tri godine!

Negde na pučini, kad se oku izgubi svaki trag obale, naglo se stamni svuda oko nas - i nebesa i more. Usto stade da duva vetar silne jakosti i cela posada bi zatečena njegovim iznenadnim orkanskim udarima. One ljude koji pritrčaše jarbolu da bi spustili jedra valovi odnesoše u more. Brik se sve više i više naginjao, a u potpalublju gde se nalazilo svo ljudstvo voda se popela do kolena. Naredih da se klipnjača stavi u pokret ali ni to nije pomoglo; kraj se približavao, prvo se strovalilo veliko jedro s jarbolom. Brik se raspadao u buri, ličio je na gomilu iverja.

Jedno vreme sam bio bez svesti. S mukom otvorih otežale kapke koji su me pekli od slane vode i vetra. Beše mračna noć bez zvezda, na još mračnijoj vodi. Ležah na olupini brika s još osmoricom ljudi. Frezz me je pridržavao, nisam imao snage, ležah uglavljenih nogu među ostacima buradi. Osmam ljudi bilo je sve što je ostalo od posade koja je brojala četrdeset osmoricu. Postadoh svestan da smo izgubljeni ukoliko se ne ukaže kopno. Trebalo je odavno da svane a nije svanjivalo, mrak se nije dizao, a tama s maglom bivala je sve neprozirnija. Olupina beše nošena u nepoznatom pravcu lakim strujama. Bura je davno prestala, ali je hladnoća postala nepodnošljiva.

Kako je vreme proticalo, a još uvek se nije razdanjivalo niti se kopno ukazivalo - smrt od hladnoće postade izvesna i jedino što je moglo da se desi u tami gde

smo zapali. Iscrpljen gubio sam ponovo svest i tad začuh Frezzov glas koji kao da dolazaše iz ogromnih daljina: Greben!" - uzviknuo je pored mog uha.

Nekako dobauljasmo iz vode polusmrznuti na kamenit plato obrastao mahovinom. Tu nađosmo nešto granja i založismo vatru, rešeni da tu pored tanušne vatre prenoćimo. Straža nam ne beše potrebna; kraj je bio mračan, pust i ništa nije odavalo da je naseljen. Od oružja smo imali jedino dva mornarska noža. O hrani nije bilo ni reči, svaka pomisao na nju, u ovakvim okolnostima, bila je besmislena. Rekoh Frezzu da jednom mora svanuti, kad tad, onda ćemo ispitati kraj u koji smo došli.

"To tvoje da će svanuti, može vrlo lako da bude nikad, jer je do sada trebalo već da svane a mi smo neprekidno u noći" - reče umorno.

Ni sam ne znam koliko je vremena proteklo kad me iz sna trgoše uzvici. Podigoh glavu, i pored ugašene vatre, iznad nas, stajahu dva stranca. Jedan od stranaca beše u belom a drugi u tamnim haljinama. "Ko ste vi?" - upitah, podižući se sa zemlje. "A vi? Ovde ste stranci. Ko je od vas kapetan, posle brodoloma?" - upita nas jedan od one dvojice. Onda im ja rekoh sve o sebi i sudbini brika; koga gonim i zašto, dodavši kako me šalje Beč i da ovde zastupam interese njegovog carizma.

Na to se ona dvojica nasmejaše. "On zastupa silu u Danilovom snu, označenu kao golen od blata i pleve na onom divu koji će otići u prah kad ga dohvati Kamen od ugla."

"Dosta! Ko ste vi!?" - uzviknu nervozno Frezz i prema njima. Onaj u belom podiže ruku: "Naša imena su Sev i Đermak, ovde smo, u ovom vilajetu stražari. Neka vaš prevodnik istupi da potpiše knjigu zemlje na koju ste kročili. Sve je ovde drukčije od onog sveta iz kog dolazite!" - Ja im priđoh. Držali su baklje u rukama. Onaj u tamnom odelu, razvi nekakav svitak i ja pročitah svoje ime!?

"Ne čudi se" - rekoše nam. "Svi koji ovde treba da dođu, ubeleženi su ovde." Zatražih pero. "Ne, otisak palca je dovoljan. Stavi ga pored svog imena."

Ja tako učinih. I, u taj mah, nesta one dvojice koji nam se predstavili kao stražari. "Ko će nam već jednom reći gde smo!?" - zavapi jedan iz pratnje i pade na tlo. Nekako ga stišasmo. Potom se dogovorismo da krenemo u onom pravcu u kome su iščezli oni stražari. Zapalismo snop pruća i krenusmo.

Put nas je vodio između okomitih kamenih litica. Izgledalo je da smo zapali u neki mračni klanac. Magla je bivala sve gušća. Onda ugledasmo svetlost, malu i čkiljavu u daljini. Ličila je na svetlost koja jedva dopire s udaljenog svetionika. A to da li ćemo je uvek videti zavisilo je od puta. Silazili smo niz jaruge pa se ponovo peli u visinu i posrtali, kad god bi ugledali onu svetlost dobijali bi volju za nove napore. ta slaba svetlost u daljini postade naša jedina nada, naš osećaj da jedino uz njenu pomoć možemo da se izbacimo ovog neprestanog, nesnosnog mraka, vlage i hladnoće! Glas sumnje javio se među

nama tvrdivši da je ona slaba svetlost odbлесак zapaljenog pruća u našim rukama. I mi pogasismo pruće. Našoj radosti ne beše kraja - u daljini je žmirkala i dalje ona svetlost i mi ponovo krenusmo prema njoj.

Koliko sati smo pešačili? Možda u vremenu od pola dana? Možda jedan dan i jednu noć? Toje teško utvrditi, jer smo bili u nekakvom predelu u koji nije dolazio dan, niti je svanjivalo niti je smrkavalo - bila je samo noć ispunjena maglom.

Biće da smo se peli, hoću reći da smo se ispeli na nekakvu gromadu od brda - i ona svetlost postade jača. Kako smo joj prilazili, uočismo da svetlost dolazi iz visoke kuće od kamena. Njeni gornji prozori behu osvetljeni. Kad sasvim priđosmo, videsmo da kuća ima dvorište s visokim kamenim zidom, usku kapiju obraslu puzavicom, s velikim gvozdanim zvekrom na sredini. Brava na kapiji beše prekrivena rđom puna paučine koja je visila u pramenju.

Ovu kapiju godinama niko nije otvarao" - reče tiho Frezz.

"Nekoga ima, čim je osvetljena" - kazah, i ruka mi sama pode ka zvekru i ja udarih što sam mogao jače o vrata. Zabrujalo je kao da je zvuk gvožđa prolazio kroz pećinu. I kad se zvuk zvekira stiša, ponovo svuda oko nas zavlada mukla tišina. Čekali smo i čekali - nikoga ne beše s druge strane da nam otvori. Onda je Frezz potegao zvekir: prolomio se zvuk gvožđa i mi smo opet čekali i čekali, ali prođoše sati a da nam niko nije otvarao kapiju.

Potom se dogodi smrt onome iz pratnje koji je posumnjao u svetlost. Tresao se od straha i buncao: "Ovoje začarana zemlja" - mrmljao je obliven znojem, "i mi smo osuđeni na propast!" - Okrenuo se i potrčao nazad. Ne stigismo da ga sprečimo - strmoglavio se u ponor. Tu, odmah pored nas, s užasom primetismo da je svuda oko nas bezdan, a da mi stojimo na nekakvoj tankoj kamenoj prevlaci i da staza, kojom se ispismo dovde, više ne postoji!? Bejasmu na samoj ivici bezdana, ispred tvrde zatvorene kapije u večitoj noći nekakvog začaranog vilajeta u koji ljudska noga nije kročila. Očajan zalupah još jednom, utom se začuše koraci s druge strane. Potom škripnuše šarke na teškoj kapiji koja se lagano otvarala škripeći, a pramenje paučine se osipalo i vijorilo svuda oko naših lica.

21.

Pred nama stajaše starac neobično belih kosa i duge brade. Držao je upaljen luč u ruci iznad glave. "Uđi, Merkadiću, kad već nema tri učenika koja su ostala u Alkazaru" - kaza taj starac, a mene obali mrtvački znoj. Ne znadoh o čemu govori, niti ga poznavah a on mi ime izgovori!?

Pribrah se nekako i pošto zakoračih unutra, upitah ga: "Odakle me znaš, starce?"

"Zar ti ne goniš Bazolia? A ja dobro poznajem ona mesta gde se pravda i istina izvrcu ruglu. Moje je ime Tobija" - odgovori mi onaj starac i zabaci bradu o rame. Koračasmu niz dugo dvorište ispunjeno vodoskocima i drvećem čudesnih

plodova koji sijahu kao biseri. Sedam plavih dečaka bavilo se grnčarijom od zlata pod nadstrešnicom modrom kao jutarnja nebesa. Sve beše ispunjeno svetlošću i sjajem zore!? "Dobri starče" - rekoh drhtavim glasom, "dođosmo iz tame i noći a put kojim idosmo dovde nestade iza nas. A kad uđosmo, a ono zora i sve je tako krasno! Tako sam zbunjen! Ko su oni dečaci?"

"Svaki put je uvek drugi put. Postoji još jedan do ove kuće svetla, ispunjen je mirom i blaženstvom ali ga valja zaslužiti. Onaj, od vaših koji se strmoglavi u bezdan nije zaslužio da vidi svetlost pošto je posumnjao u njeno postojanje. A onih sedam dečaka jesu sedam naroda koji imaju dušu, ali koji se nisu probudili." - Ovaj odgovor me smiri a njegova mudrost oduševi. Iako, priznajem, nisam znao koji su to neprobuđeni narodi u liku onih sedam dečaka, mir i spokojstvo, pored tog starca, useli mi se u dušu. Videh, u tom sjajnom dvorištu, gde mirno pasu četiri konja bela i s krilima kao u labudova. "Starče! Lepih li konja! Čiji su?" - upitah razdragan kao dete. "Vlasnik im je Sidonac, onaj koji nosi sudbinu od četiri strane sveta, upola čovek upola soko."

"To mora da je neko neobično stvorenje!? Mogu li da ga upoznam?" Na to se starac dobrodušno nasmeja:

"Možeš. To je čovek koga si gonio i zbog koga si dopao Tamnog Vilajeta."

"Vizente Bazoli!?" - uzviknuh u čudu.

"Da, On je vlasnik konja koji su nekada bili četiri ogledala sveta, a pre toga Spis s ljubičastom vrpcom."

Bejah zbunjen onim što sam čuo, ali isto tako željan da saznam sve o sudbini koja me je zadesila na ovom tajanstvenom ostrvu. Na moje pitanje: gde se mi nalazimo i kako se odavde odlazi, dobih odgovor od starca da ovo mesto nije ubeleženo na kartama sveta i da ću put odavde lako naći ako se okrenem sebi. Utom ti pristigosmo na prag one kuće - starac nam otvori vrata i mi uđosmo.

Naše čuđenje beše veliko kad ugledasmo sedam obroka postavljenih na dugom stolu pored kao sneg belog zida. I mi, još uvek u čudu jer nas beše sedmorica, sedosmo u sedam stolica. U drugom kraju te prostorije, kao u ogromnoj odžakliji, beše spremljeno sedam belih ležaja čija perina mamljaše u san!?

Starac nam reče da nas čeka jelo, jer smo gladni, a ležaji, jer smo umorni; dodavši da ovde ko zaspi to dugo traje. Nisam stigao da ga upitam pobliže za Bazolia kada i gde mogu da ga vidim? a starca nestade u jednim sporednim vratima! Bili smo oduševljeni jelom mada niko od nas nije znao od čega je spravljeno? Posle dobrog obeda, prvi se ispruži na jednom ležaju Frezz, a potom ostali. Osećah se čudno; nije mi se spavalo, niti sam osećao umor na koji se požališe ostali pre nego što legoše. Ugledah male drvene basamke koje su vodile strmo naviše iz te prostrane i svetle odžaklije. Pokušah da probudim Frezza i da mu kažem da se popenjemo gore, ali on već beše u dubokom snu.

Ja žarko poželeh da vidim šta ima gore u potkrovlju? Pošto se popeh, u vrhu mi se ukazaše mala drvena vrata. Behu odškrinuta, i ja ih polako otvorih. O, kakva beše ta soba u koju stupih! Sve se u njoj presijavalo od mesečine koja u snopu padaše kroz kosi prozor na tavanici potkrovlja. Pomislih kako beše zora kad stupih u dvorište ove kuće i odakle sada mesečina, ali me smiri pomisao na tolike neobičnosti koje me ovde zadesiše, tako da mesečinu prihvatih kao nešto sasvim obično. Cela prostorija beše ispunjena policama s knjigama. Slab plamen lelujavao je iznad sagorelog drveta u kaminu. U vazduhu se osećao miris finog duvana. Na stolu je ležala otvorena knjiga, slična trgovačkom teferu, belih stranica koje su sjaktale ispod snopa mesečine. Pored nje beše teška mastionica od srebra s tri pera: belim, crnim i crvenim. Ovde je neko bio, tek što je izašao! - pomislih uzbuđeno i, osetivši umor, sedoh u kožnu fotelju. U trenutku dok me je san obuzimao, pogled mi pade na onu otvorenu knjigu. S kamina uzeh mali dvokraki svećnjak i upalih sveću u njemu. Kad svetlost sveća primakoh onoj knjizi namah osetih kako umor i san nestaju iz mene. Poželeh da joj vidim naslov i prevrnuh je - na koricama je pisalo: "KNJIGA O DVOSTRUKOJ KUĆI ŽIVOTA". Na njenoj prvoj stranici behu ispisani redovi o Tobiju grnčaru kao njenom vlasniku i o svim gostima koji su bili dužni da se u nju upišu! To je sigurno Tobija, onaj što nam je otvorio kapiju, pomislih obradovan; pa se dosetih onih dečaka s grnčarijom od zlata! Da li se u nju upisao i Bazoli? - pitah se, listajući s nestrpljenjem. Bila je do polovine ispisana. Negde pri kraju ispisanog pročitah Bazolievu belešku:

"Sve je katanac što čoveka okružuje, a on sam može da bude ključ svega. Ako uspe da otključa taj katanac: prodreće u Tajnu, saznaće Ružu u Središtu! Osećam bliskost potere i njen dolazak dođde, samo što nije stigla. I rekoh Tobiji: "Potera kreće iz Raguze. Moram na Istok, prema Sidonu, da bih kao dečak stigao na Kufu i počeo sve iz Početka! Toledo! Toledo! Da li ću te opet videti?"

Zadrhtah od uzbuđenja: ja sam vodio tu poteru! I sudeći po ovoj belešci on mora da je negde u blizini! Samo gde?

Iznenada začuh nečije korake i glasove dole u onoj velikoj prostoriji. Ostavih knjigu raširenu onako kako je zatekoh na stolu. Ustadoh i izađoh kroz mala vrta na vrh onih basamaka.

22.

Ona dva nepoznata lica, stražara koji nas zatekoše prozbele u mračnoj uvali - stajahu pored stola. Tu beše još jedan neznanac; sedeo je za stolom i beše mi leđima okrenut. Siđoh nekoliko stepenica niže. Učini mi se kao da sam ovakav opis već jednom čuo još tamo u Raguzi, srce mi je snažno tuklo.

Nije bilo onih ležajeva, niti Frezza i ostalih!? Onda se onaj nepoznati okrenu prema meni i ustade. Bio je to visok čovek, snažnih ramena i koštunjavog lika. Beše pregrnut tamnojubičastom pelerinom. Na nogama je imao španske čizme podvrnutih sara i svetao prsluk od venecijanske svile s prst debelim lancem od zlata. Lagano pođe prema meni. Činilo mi se da njegovo lice ima izraz poruge

oko uglova usana. "A ostali! Gde su ljudi iz moje pratnje!?" uskliknuh, svestan da se nešto strašno desilo s njima.

"Ovde nema mesta, gospar, za spavače. Oni su nažalost duboko zaspali" - odgovori mi čovek s pelerinom, a ona dvojica se udaljiše tiho kao da nisu gazili po zemlji.

"Vi ste Vizente Bazoli, čovek koga gonim?" - upitah ga.

"Da, ja sam taj. Ako je to sreća, onda je dobro što ste vi u poteri" - odgovori on, polako mi prilazeći uz stepenice. Imao je smiren izraz na licu; bled i upečatljiv mu beše ožiljak iznad desnog oka. Prišavši mi, uhvati me pod ruku i uvede u onu malu sobu u potkrovlju. "Slušajte me dobro, Merkadiću," - kaza mi, i pažljivo me smesti da sednem u fotelju, "vi ste mi svedok za život i sudbinu koja me vodi" - reče na kraju i to me zaprepasti. Pažljivo je posmatrao moju zbunjenost. "Ne razumem vas, Bazoli? Jedino ako mislite da sam ja jedan od onih izabranika koji nije svestan da je izabranik" - rekoh nekako, uz gorak smešak.

"Vidite, stvar je u tome što ja ne sumnjam u vaše poštenje. Imam za ljudski um neshvatljiv Spis čije su glavne ličnosti sada slike a u budućnosti događaji od svetske važnosti. Upravo je o njima reč. Ja sam njihov nosač. Nosač budućih vremena. Samo učestvujem u njemu i svestan sam tog učestvovanja. Preko događaja koji se meni dešavaju oni se ispunjavaju, odnosno vide se pre svog stvarnog ispoljavanja" - reče i izvuče ispod pelerine spis s koricama od štavljene kože s ljubičastom vrpcom. "Cela stvar sa mnom" - nastavi mirnim glasom, "počinje 1777. godine u Carigradu."

"Ali, čoveče, znate li vi kad je to bilo!? - uzviknuh uveren da imam posla ako ne sa sumanutim tipom a ono sa čudakom sigurno.

"Jeste, ispada nerazumno, ali ukoliko budete hteli da sve opipate pa da tek onda poverujete tada ni sama budućnost nije potrebna. Da sam razmišljao kao vi sada nikada ne bih otišao, samo zbog jednog sna u kome mi se sve dešava, iz Sidona čak u oblasti oko Dunava da pronađem mesto koje se zove Kremna. No, ja poverovah naredbi dobijenoj u tom snu (kao i u mnogim snovima pre toga) i pronađoh Istoriju za četiri stotine godina unapred zabeleženu u ovom Spisu. Da je ovaj naš susret bio sudbinski "za Svet, kao što nešto objašnjava, bio bi davno pre našeg rođenja ubeležen među zvezdama. Ovako, ja i vi smo u ovim okolnostima, u ovoj Dvostrukoj Kući Života, samo da nešto objasnimo."

"Dobro, da je sve tako kako vi kažete" -rekoh. "Samo, zašto ja, i čemu moje svedočenje?"

"Prosto, zbog vaše dužnosti, koju obavljate. Vi dolazite u dodir s mnogima. Osim toga, vaša ispovest, kad se budete vratili, ući će u sve biltene Evrope. Reći ću vam, kraj monarhije kojoj pripadate svojim životom i dužnošću približava se. I biće još za vašeg života. Daću vam i deo ovog Spisa koji ima

oblik brodskog dnevnika - i taj kraj koji se nagoveštava u tom dnevniku ispuniće se za vašeg života. Ostaje samo da poverujete. I ništa više od toga."

"Znate li vi, Bazoli, da sam ja dobio naređenje da vas uhapsim?"

"Znam. A i to znam ko je izdao takvo naređenje i zašto. Ne zaboravite da nikada u životu nisam poznavao čoveka po imenu Prosper Tolentino! I da nikad nisam učestvovao u bankarskim mahinacijama! Moj odnos prema novcu bio je sasvim druge prirode, ja nisam krao ja sam govorio o zlu koje se rada u njemu!" - odgovori on i nasmeja se.

Ja sam dobio naređenje da vas privedem. Voleo bih da se pred dubrovačkom portom opravdate" - rekoh, pokušavajući da budem lukav.

Vi to ne možete učiniti. Ne samo vi, Merkadiću, niko to ne može učiniti! Ja ne pripadam vašem vremenu i prostoru u kome ste vi. Jedino pristadoh da vam ovo saopštim" - kaza on, blago se naklonivši i stavi pred mene na što taj brodski dnevnik. Bacih letimičan pogled na naslov, a on dodade: "Ne zaboravite, Solomone Levi Merkadiću, dok budete čitali ovaj dnevnik ja ću biti dečak i provodiću svoje detinjstvo na Kufi."

Moje zaprepašćenje i užas behu potpuni, jer Vizente Bazoli nestade ispred mojih očiju!? U strahu skočih i izletem napolje. S vrha ugledah praznu prostoriju u kojoj sam obedovao s Frezzom i ostalima koji preživeše. brodolom. Setih se da ni njih više nema i da sam ostao sam; zahvati me groznica, osetih hladnoću pa vrelinu po telu. U kaminu beše nešto žara, pročarah ga i stavih komad suvoti. Borovina zamirisa i planu. Mesečina je još uvek propadala u snopu unutra i ja privukoh fotelju bliže vatri i uzeh onaj brodski dnevnik - moj jedini dokaz, u ovom užasu, da nisam razgovarao sa senkom smrtnom.

Dnevnik Santa Marie per La Tere Vasselene[11] (a ispod, nešto sitnijim slovima: Brodski Dnevnik kapetana Aleksandra-Tihona Romaninia)

Uoči same propasti broda od "Zemlje Vaseljenske": Nastojaću da ispišem (ja Aleksandro - Tihon Romanini) uzrok propasti moga broda. Klanje brata mi Nikolasa i cele njegove porodice, do dece u kolevci, koje je izvršila prerušena (a pre toga zarobljena) posada broda "Conte Magara Szaparu", prokleti sinovi Vage koji dobiše snagu s vladavinom tog astrološkog znaka. Posadu tog prokletog broda pobedio sam i zarobio kod Kara Buruna, pred ulazom u Dardanele oko kojih zeleni gušteri večito postavljaju svoju paklensku i smradnu potkovicu! Kod te kapije gde se uvek borismo s gusarima velikog zelenog guštera!

Rznosili smo žito za mnoge luke čije države gladovahu. Iskrcao sam posadu uvek tamo gde mirni gradovi ugroženi behu od gusara. O pramac moga broda razbijao se i val Tatarā, Goga i Magoga! A kad zatražih prvi put pomoć mnogi se sa onih strana oglušiše! Gospode, zašto nas toliko mrze i rade na našem kraju!?

Imadoh sedam sokolova. Poslah šest s prstenovima u kojima beše znak za pomoć. Vратиše mi se bez odgovora. Sedmom sokolu stavih znak svetog Arhangela, u buri mi se vrati beli soko slomljenoga krila. "Mi očekujemo vašu propast", pisalo je u odgovoru na prstenu s otoka Benzalen, "i bićete naš posed, jer gde bismo s tolikim glupostima i varačenjem sveta?"

Umesto spasa, Gospodin mi prepusti slugu đavoljeg i njegovog pomoćnika. Tobija, dobri krasni, starče, gde si sada?

Sluga đavolji mi se ukrca u nekoj ledenoj luci Finske. Ličio je na prosjaka kome je smrt bila za petama i koji je vapio za milošću. A sada shvatam: bila je to vražija svetska prerušena lualica, nitkov željan prevrata, krvi i otimačine. Onaj njegov sjaj u očima, kad ga videh prvi put, tek sada razumem!

Putnik lualica se zvao Potemkus. Verovatno mu je to lažno ime, kao i sve dobre namere koje mi je obećavao dok ga nisam primio na svoj brod. - Ja ću vam ga opisati, jer sutra kad se popenje na vaš brod i kad vam stane pred kabinu da znate s kim imate posla!

Sumnjam da će brod (kojim on sada upravlja) izaći iz bure. Onog strašnog jutra upravio je ovaj brod iz Odese pravo na pučinu: u oluju i propast! Taj đavoli kepec ličio je na malog ćelavog klovna: beše ogromne glave na patuljastom telu. Kosih očiju iznad isturenih azijskih jagodica na špicastom licu. Pravio je čudesa pod rukom vražijom, sve ružnija od ružnijih. Zdravu hranu na brodu pretvarao je svojim satanskim prahom u crvljivu. Dozvaio je pacove na brod. Mornare je bunio protiv mene, a meni je savetovao da ih vešam. Žalbe mornara je cepao i bacaio u more, a gomili na palubi je govorio kako je moje srce neosetljivo za njihove patnje i nedaće! Bio je između mene i posade i na kraju je izazvao pobunu na brodu! Van broda, u luci, gadni raspop mu je bio desna ruka!

Šta je najgore svi mu slepo veruju, a vidim i čujem i na vašim stranama!? Ali ne zaboravite pravi je to sluga đavolji, taj Potemkus, neka u dubinama morskim završi!

A sada, evo i lika onoga pod čijom je rukom Potemkus radio; crn, zalizane kao splepljene kose unazad ka potiljku, krupnih zuba, povinutog nosa, crnih blještavih zenica, vazdan s crnom pelerinom na ramenima i velikim šeširom širokog oboda - đavo, zar ne?

Sve ovo ispisah pri kraju svog života. Koliko mi je još ostalo? Dan ili dva, možda jedna nedelja? Odavde, iz svoje kabine, čijem kako Potemkus urla pijanoj gomili: "Aleksandro je kriv za ovo! Treba ga streljati!" - Čuju se uzvici mržnje i odobravanja. Ako se u ovoj oluji, daleko na pučini, nađe čitav jarbol obesiće me o njega. Gospode, Anđeli i svi Sveti! Primate me! I u More koje sam toliko voleo!

Oko podneva, oktobra dvadesetog, uoči Svetih mučenika Evstatija. Agapija i drugih i mnogih!

Zar je zbog mene to oko Bazolia tako ispalo da bih ja od njega dobio na čitanje ovaj Izveštaj o paklenskoj liniji Aleksandra Tihona Romaninia!? Ova čudna priča nisam mogao da verujem da će jednoga dana biti istina!? Taj grčki datum i ništa više? Ako on govori o jednom danu u večnosti, onda sam ja kao čovek tu nemoćan. Ne, ništa mi tu nije delovalo ubedljivo u svom sveopštem ispunjenju!?

I na kraju, pitah se, zaista zašto je sve ovo dopalo mojih ruku i mog pogleda? Osetih kako drhtim. Bacih pogled kroz onaj mali prozor u potkrovlju; više ne beše mesečine, bila je zora i vatra se beše ugasila. Pomislih kako bi bilo bolje za mene (imao bih šta da pričam) da mi je Bazoli ostavio nešto o kraju Austrougarske monarhije - kad li! a od onog dnevnika samo gar, kao kad sagori hartija a nešto ostane od nje što nije pojeo plamen!?

Potkrovlje se treslo. Naglo shvatih da sam (kao da sam) na palubi svoga brika koji se komada u buri i oko mene sve pršti, kao iverje ispod džinovske sekire! Potom me nešto povuče duboko pod hladnu vodu, niz taman i hladan levak, kao da sam ulazio u utrobu Levijatana! Imao sam osećaj da mi se pluća raspadaju.

Potom otvorih oči ali ne svojom voljom. Oko mene beše jara, sunce mi je peklo oči koje me boljahu. Videh da ležim na kamenitom sprudu od grebena isturenog u more. Zatim ugledah leševe Frezza i još šestorice ljudi, nasukane ostatke brika i burad koja je plutala okolo. Pogled mi skliznu niz pučinu. Nazirao sam brod, kao kroz maglu, i ljude u čamcu kako mi mašu. Glava mi postade teška i ja izgubih svest. Nisam osećao mučenje, propadao sam u crni bezdan.

Došao sam svesti na brodu spasioca. Neki Grk iz Nikeje beše vlasnik broda koji je plovio tuda, Mikanor tako se zvaše. Na njegovom brodu oporavljah se nekoliko nedelja. Pošto je obavljao trgovinu s nizom malih luka jelinskih - sidrište mu je bio Solun. Kako sam rođeni Solunjanin to me obradova, odavno nisam video svoje i reših s Mikanorom da doplovim u Solun.

Brodolom doživih negde oko Ibrosa. Srećom u nesreći, desio se na liniji plovidbe Mikanorove, a sama hrid beše isturena duboko u pučini i time bi ostatak mog brika primećen.

23.

"Ovde u Solunu, poštovani Hajime, čuh za tebe i tvog oca, znalca zaumnog i prepisivača Hagade. Kako me ovaj događaj uplaši od nekakve slutnje na sveopštu propast, reših da svratim kod tebe i da ti ga ispričam; Evo, ti presudi svojom mudrošću!"

"Vrli Merkadiću, postoji nekakav prostor, veli rabi Jeguda, gde je čovek uz pomoć Svevišnjeg jači od smrti. Neko govori da je to ogromna ljubav prema

svim ljudima, drugi da je to tišina i mir duhovni u kojima se otvaraju nebeske svete, a najcrnji su spremni da to nalaze u kumirima i krvi ljudskoj, ili bilo kojoj od tvari propadljivoj. Znaj, samo ga retki otkriju do kraja. Ti si bio do svetlosti samog prosvetljenja ali te strogost dužnosti ljudskih poslova spreči da saznaš Istinu do kraja. Kod tebe se ona prikrala, u nesvesti i telesnoj patnji brodoloma, u obliku jedrenjaka bez senke i u znanju i liku tog zaista neobičnog pravednika Vizente Bazolia" - odgovori Merkadiću, Hajim Behar Modrehaj izjutra trećeg dana po priči svog sagovornika.

"Zar ćeš mi reći da mi se u snu, posle brodoloma, priviđaju samo vlastite misli, onako kako je u B'rahotu zabeleženo Rabi Šmuelovo?"

Kao što znam moja java nije nikada bila ispunjena mislima na takva stvorenja kao što je Bazoli" - na to će Hajimu carinik Merkadić. "Budi oprezan, Znanje koji si primio u snu nije od ovoga sveta. Onaj ko ga daje, može da ga da svakoj zveri, pužu ili gušteru." "Ako je tako kao što ti kažeš, kako da shvatim reči iz Nauka u kojima stoji zabrana o Merkavi i njenoj unutrašnjoj svetlosti? Ipak, meni sve to liči na posledicu brodoloma."

"Zar bi mi to znali o zabrani Merkave da je ona ostala potpuna i do kraja zabrana? Ta zabrana stoji daje niko sam ne izučava, ja i ti smo već mnazina, jer tako stoji po Reš Lakišu i Rabi Leviu. Nećeš mi reći da je sve ono što te snašlo oko Bazolia u Dubrovniku bio samo san!?"

"Tu leži muka moga uma, časni Hajime!"

"Ako je tako, znaj bio si gost u Dvostrukoj Kući Života u vremenu svoga sna. A zna se daje san šezdesetina proroštva, kao što je vatra šezdesetina pakla, kao što je spavanje šezdesetina smrti."

"Spreman sam da ti poverujem, ali sam uveren da sam imao posla sa Lilitinim duhom koji je uzeo lik Bazolia! Pravi Bazoli je ubica i uspeo je u svom bekstvu!"

"Poštovani Merkadiću, možda bih se složio s tobom. Dobro su mi poznate osobine onih bića koja imaju snagu anđela, ali koja uzimaju hranu ljudsku, opšte sa ženama čovečijim i vrše probavu telesnu. Međutim, prošle noći po isteku prvog dela tvoje ispovesti, prevrnuh očeve spise i evo šta pročitah: Bejaše nekakav neobičan vlasnik cirkusa u Haldeji, zvao se Mardak Raam. Imao je posla s đavolom zbog Spisa povezanog ljubičastom vrpcom s koricama od ovčije kože i čudovišnog glumca, nekadašnjeg aleksandrijskog roba, koji je govorio budućnost. Đavo koji ga je proganjao ne razlikuje se od opisa koga si ti pročitao u tom Brodskom dnevniku. Mardak Raam se zatekao u Solunu, jer je tragao za malom grbavom ludom, klovnom koji je zabavljao u njegovom cirkusu prostotu neukih. Kako je čuo da moj otac beleži sudbine tamo gde su one najneobičnije, on svrati do njega da izmeni iskustvo i znanje."

"Šta mi predlažeš da učinim, mudri Hajime?"

"Sve što si čuo u Dvostrukoj Kući Života, video ili saznao u njoj - zabeleži i čekaj. Mesec je sada Adar, a godina pet hiljada šesto šezdeset i šesta od Postanja. I neka se samo jedan događaj ispuni sve će se ispuniti. Jer to pripada lancu što ga nose anđeli s mnogo očiju, koji imaju mačeve čija sečiva liče na komade sunca."

24. Četvrto Slovo Pisarevo

Pročitavši ovo o Bazolijevom Jedrenjaku bez senke, legoh s mišlju: da je on negde tu u mom vremenu; u ovom fizičkom svetu koji me okružuje. Bio sam ubeđen da ću rođenim očima videti Bazolia. Samo, kada?

Te noći, u snu začuli glas: "Ti si On, a On je Ti! Mesrope, dolazi Kaža o srpskom vremenu u kome će se svi Romeji, pa i Bazoli, nastaviti kroz tebe!"

Trgoh se. Priznajem: još uvek ništa nisam shvatao? - bila je misao koju zabeležih tog jutra u svom Haldejskom Bunaru, visoko u Sokolskim planinama, pokraj reke koja se zvala Drina.

Kaža o zlatnom ključu
(Povest o stricu i sinovcu)

Reći će ti se, bićeš spašen, dobićeš svoju Istoriju, govorili su mi, ako Kaže postaviš tako da Kremanska Ruža procveta. Kao da shvatam: ja treba da se izgubim u svim ovim vremenima, u svim ovim ljudima i događajima. Ja sam ono što je bilo, i ono što će biti! Ja sam sam i na jednom mestu (ovde u Haldejskom Bunaru), ali ja sam na svim mestima bio i biću, jer sam sebe umnožio u Rozefirinom Ogledalu vremena.

Konačno, ovde bih da ispišem (ne bi li to došlo do nečijih očiju) moje Otkrovenje - ono što će biti u dubinama vremena posle onog trenutka, one kapije koju nazivaju smrt.

O! ti koji čitaš ovo - i posle svoje najdublje noći valjda sam spreman na Rađanje u Dan?

Jedne noći legoh na svoj tvrdi ležaj s neumitnim osećanjem da će se, već sutradan, pojaviti njih dvojica - Sev i Đermak.

Nisu dugo lupali na vrata, možda dvared. Skočio sam iz sna i podigao zasun na vratima svog Haldejskog Bunara. Stajali su na pragu oni, Sev i Đermak, ali kao da i nisu bili oni - trepereli su u svetlosti ranog jutra. Iza njihovih leđa rumenele su se šume po okolnim brdima; visoko iznad njihovih glava i nebesa behu rumena.

Pozdravili su me, i ja njih.

Ovo nisu čista posla, pomislih. Šta ako je Karakon dozvao Gonzaga? Đavolski liče na Seva i Đermaka, ali šta ako su to ipak Sev i Đermak? Onda sam ja

bedno, nezahvalno sumnjalo. Val stida i očajanja me je zahvatio kako da ih oslovim?

"Šta misliš, ko smo?" - upita onaj za kog sam držao da je Sev.

"Vi ste moji usudi, Sev i Đermak" - odgovorih, ali nisam bio više tako siguran.

"Dabome da smo i to, ali ne samo to" - uzvratih onaj za kog sam mislio da je Đermak.

Kad prekoračiše prag, upre Sev prstom na Spis s povezom od ovčije kože, pa će ti meni:

- Nadamo se da si zreo, kao ova hrastova šuma napolju. Došli smo da vidimo i da čujemo kako ti je ovo naše pomoglo? Ja sam ti, sinko, Miloš, a ovo ti je Mitar.

- Tarabići, stric i sinovac. Možeš nas za te držati. - dodade onaj za kog sam bio ubeđen da je Đermak, ali videh i čuh da to više nije. I baš da zaustim o posluženju, jer su mi došli s dalekih strana, možda od Kufe ili Soluna - kad li onaj koji nekad bi Sev, reče:

- To ne smeš činiti! Mi nismo više u istom vremenu i na istoj hrani! Nama ne treba hrana zemaljska, ni vode izvorske, ni meda 'čelinjeg. Ovo je naša hrana i to što je u tebi - i pokaza Spis na stolu. Potom posedaše; te onaj koji mi se predstavio kao Miloš stade da lista Spis. A njegov sinovac zatraži - Daj mi onu bošču s kojom si ovde došao.

Kad sam je stavio pred njega, on je razveza i, uzevši moju burmuntiju, kaže:

- Ovo ti sad ne treba. Ti si svaki istočnik, ako si spašen. A spašen si od zemlje ako znaš šta će biti. - To reče, pa ti iscepa onu moju burmuntiju na komade. Meni se nikako ne da da ga sprečim u tome. Utom on podiže prsten iz razvezane bošče:

- Čiji je? - upita.

- Anjamenov - odgovorih.

- Njegov je bio dok ništa nisi znao. A čiji je sada? Slegoh ramenima u svojoj nemoći, a beše mi nečeg neizmerno žao, samo što mi srce ne iskoči iz grudi. Kao da padam u zvekaru da ne može biti dublju, ali isto tako osećam da se, negde dole na njenom dnu, neću razbiti i rastočiti u prah i pepeo. Potom me to sopstveno tonjenje podseća na jedan strašan san iz koga me je spaslo Šaenovo upozorenje. I ja se setih (kao da se setih) munjevito njegove priče, kao da ponovo čuh isti njegov glas koji mi je saopštavao o Miloševom opanku koji zna više nego sva prokleta sokoćala! Pa, iz istih Šaenovih reči, shvatih da Miloš ne zna ni slova - čemu onda čitanje Spisa, pitam se!?

Upirem pogled u njega za stolom; želim da ga pitam: čemu listanje Spisa? kad tamo, silna svetlost! Blješti golema vatra s onog mesta gde je seo Miloš! Tolika je ta svetlost da drugo i ne vidim oko sebe - samo čujem glas:

"Kufa je privid Atosa, kao sto je Anen-Anoh privid carigradskih patrijaraha u mestu njihovom, gde neće biti ni ugla za lažne patrijarhe koji pomažu sluge pakla i palikuće domova Gospodnjih! Kumbaradži je istočnik, čovek u kome Vizantija kruži svetom; i nema tog mesta na zemlji, sine, niti igde pod nebesima, u kome nema istočnika. Ima ih koji umru za ovaj svet ne spoznavši to, a neki spoznaju, kao što je spoznao Isak Ben Farhi neka mu se duša smiri u čistoj Svetlosti! A Gonzago je đavo, i on menja obličija kroz ljude, i on sve ovo zna! A Spenzon je sluga njegov i doći će među narode, a kada dođe biće pepela ljudskog do kolena čovečijeg, i sva ljudska krv da se u jednom mestu slije valjaće kamen od osam oka!"

Utom stanem da opažam oko sebe, mada ona jaka svetlost i dalje ne jenjava. Konačno uviđam da ne mogu ništa drugo da im vidim do li opanke na nogama. Ništa mi ne govore moja dva neobična gosta, ali ja shvatam da treba da ih pratim, i da je cilj našeg izlaska iz ove moje krovinjare tu negde blizu, među brdima.

Ne znam koliko smo vremena proveli u hodu možda sat ili dva, a možda pola dana? Nisam ništa čuo, kao da sam hodao kroz bljesak svetlosti u dubokom gluvilu. Ali sam zato razumevao čudnu priču nekoga kog niti sam video niti išta čuo što bi ličilo na ljudski glas. U tom sveopštem gluvilu i u tom bljesku, ta priča ličila je na vodu koja nadire sa svih strana, potapa me i ulazeći u moje žile meša mi se s krvlju: Kako se nalazim u brdima hristolikog naroda, glasila je ta priča, kome je patnja dodeljena jer je izabran; i da sam poveden prema kačaru njihovih kuća gde ću dobiti ono što sam već imao.

Bejaše rumeni sumrak (a sumrak u ovakvom predelu, visoko u brdima, uvek znači nagli početak noći) kad sam prekoračio prag svog bunara. Na stolu zatekoh svoju razvezanu bošču. Razgledah pažljivo, ali nigde ne videh svoju burmuntiju. Onda se setih: imao sam čudno osećanje kao da mi tog jutra nije oduzeta, kao da je to bilo pre stotinu leta! Uhvati me strah: šta ako mi je zatraži gorska straža? Ali me odmah smiri pomisao: zar me godinama ovde nisu viđali, navikli su na mene; i zar mi je nisu zatražili onih dana kad bejah ovde kao inoplemenik?

Bio sam ubeđen da je to isti onaj moj Spis nad kojim sam dane i noći probdeo. Nešto me je guralo, teško kao stena kad se strovali, da zabeležim ovo kako sam izveden do kačara Tarabića kuća; kako je ispod jednog praga izvađen ovaj Spis i ponovo mi dat, i da sve ono što nisam znao sad treba da znam.

Listao sam ga do ponoći. Treperelo je i smanjivalo se ono malo lojanice preda mnom. Istini na volju, kako sam ga otvorio - pokazalo se da sam na onoj listini na kojoj se stajalo ono o Merkadiću. Bilo je sve isto - hoću reći onako kako sam davno upoznao, još od onih časova kad sam se prvi put sreo s Kazom o

vlasniku jedrenjaka bez senke. Gubio sam strpljenje. Gde je to obećanje koje tvrdi kako "sad treba da znam".

Kako je noć bivala dublja postojalo je sve hladnije.

Ustadoh i namakoh naramak leskovog granja. Suvot planu i čitav roj varnica suknu uvis. Tog trenutka sam i osetio, još neko je bio prisutan u mom bunaru. U trenu kad sam sedao za sto nekoliko patuljastih senki protrča od vrata prema ognjištu. Ko si da si, pomislih, i tebi je hladno. Utom se iz crne noći začu huk sove. San je postajao sve jači i jači.

U drhtavim redovima Spisa stajalo je sve ono što sam tako dobro znao: svoju prošlost i svoju sadašnjost. I, do tog trena, ništa više što bi ličilo na budućnost.

Počelo je da se dešava kao u snu, ali to i nije bio san, kao da je to bilo nešto već pročitano u Spisu i odmah doživljeno!

Sve se oko mene izmenilo. Nisam više bio u kućerini na dnu brda, u onom dobro znanom mestu kao u grobu, već negde ispod nebeskog svoda osutog zvezdama. Ipak, kao da sam i dalje bio jednim svojim delom u Haldejskom Bunaru jer je, ispred mene na stolu, jasno ležao otvoren Spis. Iz strahotnih zvezdanih visina video sam sasvim jasno čoveka (a to sam bio ja) nagnutog nad listinama. Potom je sve nestalo oko mene, a ja sam upadao u beskrajnu trunjavu večer. Jadni ostatak dnevne svetlosti osvetljavao je nekakav neodređeni prostor - biće da je to bilo nešto kao dolina jer su se u daljinama nazirala tamna i zubata pobrđa.

Odjednom, dva čoveka daleko, daleko u prostoru, ali za divno čudo toliko blizu, jer kako bih mogao da čujem njihov razgovor! Mogao sam sasvim lepo da vidim kako izgledaju! Šćepao me je naglo užasan strah, nisam mogao to da podnesem: bio sam odjednom u svom Haldejskom Bunaru, visoko u noći ispod zvezda, i usred mračne doline pored dva nepoznata putnika. Ubrzo razaznajem sve pojedinosti njihovog lika. Jedan je onaj koji mi se nedavno predstavio imenom Mitar, dok je onom drugom slabašni lahor mrsio belu bradu dugu do pojasa. Bio je obučen u crnu mantiju do zemlje, a na glavi je imao kamilavku i oslovljavao je Mitra sa "kume". Namah se nešto pobunilo u meni: čega se to plašim? pitao sam se, a odgovor je stizao tako brzo (kao da je neko odgovarao tik iza mog potiljka), i bio je začuđujuće ubedljiv. Pa mi je (izuzimajući tu zebnju što je glas nepoznat dolazio uvek iza potiljka tako da ga nisam mogao u potpunosti sagledati) malo-pomalo postajalo svejedno ko govori, bilo mi je važno samo ono šta govori.

Kao što rekoh: onaj u crnoj mantiji do zemlje, s kamilavkom, dugobrad i belobrad ličio mi je na Šaena Der Hrandu. Ali, budući da sam mu odmah začuo glas, shvatih da to ne može biti hajrik Šaen. On i Mitar bili su kumovi; a što se tiče Šaena i njegovog kuma tu se nisam mogao prevariti: još tamo na Kufi poznao sam kapadokijca Vasilija.

Naglo su zastali u onoj trunjavoju večeri, sred te, meni još uvek nepoznate doline u brdima južno od Fisona. Onda je onaj, što reče da se zove Mitar, naglo skinuo s glave šubaru i njome tresnuo o zemlju - našto njihov kum u mantiji stade u mestu kao ukopan. U tom času strahovita i zaglušujuća buka razleže se po nebesima iznad njihovih glava. Mitar se krstio, terajući svog kuma da to isto čini. Na moju žalost (ne mogu da objasnim sebi zašto sam je osetio?), njegov kum je to teška srca činio. Da sve bude još gore i tužnije: čovek s kamilavkom na glavi nije ništa video od ovog prizora! Potom je Mitar prišao svom kumu i skinuo mu veliki krst koji mu je visio oko vrata i počeo da maše njime prema nebesima. Mitar je izgledao kao manit s krstom, a kum je molitvao želeći mu duševnog mira, pre nego li svom bednom i jadnom slepilu kod očiju: jer kum Mitar beše duhovnjak. I dalje, visoko iznad njihovih glava, besnela je bitka na nebesima - u gvozdanim pticama, sva u užasnoj buci i ognju, i beše kao da su se otvorila nebesa s daždom i svim munjama. Mada sam se pitao: odakle ljudi u visinama, više mi je bilo žao čoveka koji je svakodnevno molitvao a sada ne vidi ovo - a zašto ne vidi, zapitah se? I tada sam bio siguran, u stvari, glas koji mi je dao odgovor na ovo pitanje kao da je bio Šaenov; rekoh vam, kao da je bio, ali i nije morao da bude njegov. Bio je tih, nekako rominjav, i kao i uvek pouzdan: - Sine, zato što je Mitrov kum pun zemaljskog znanja i zemaljskih poslova. I srce njegovo, kao srce svakog čoveka, puno je briga za ovaj svet, zato ne vidi ovo što će biti. - Bejaše sve što čuh, a dole je Mitar u očajanju vikao svom prestrašenom saputniku: - Padaju, kume, ljudi iz gvozdijenih 'tica, sagoreli i mali k'o mačke! To se zli protivu zlih tuku! Krsti se kume, krsti, za te nesrećne duše iz gvozdijenih 'tica!

Usred sam noćnih dubina. Odakle tu? pitam se. Valjda se to vraćam iz one doline gde sam se onog čuda nagledao? Ponovo sam pred svojim bunarom. Pragu njegovom prilazim, a ne čujem sopstveni korak; jedino osećam da me neko prati. Okrećem se na samom pragu. Hvata me strah. Ne sećam se, i ne mogu da pojmem, kada i zašto sam izašao iz svoje krovinjare u dnu brda, pokraj reke koja se zove Drina? Onda mi se to lice, koje me je do tada pratilo po tmici, unosi u lice smešeći se. Biće mi lakše, o toliko lakše; jedino me brine šum koraka i svetlost lojanice koja se nazire u raspuklinama graničevih vrata. Koliko znam, koliko se sećam - ja nikoga nisam ostavio unutra u Bunaru?

- Ne boj se. Umorni su, a iz dalja došli da te vide. Ne pitaj mnogo. Slušaj - kaže Mitar, i preko moje ruke podiže zaklop na vratima Bunara.

Nisam mogao da se čudom načudim. Čim sam kročio unutra spazio sam nepoznate ljude. Osim Mitrovog strica Miloša, nikoga od prisutnih moje oči nikada nisu videle. Ispunjen zebnjom sedoh na svoje mesto za stolom. Ispred sebe ugledah širom otvoren Spis, moj Spis sa koricama od štavljene ovčije kože. Bacih na nj pogled i začudih se: na njegovim listinama koje ovlaš preletoh pogledom bilo je ubeleženo sve ono što sam te večeri video!? Shvatio sam! kao pri bljesku munje, moj Spis je bio otvorena Knjiga Budućnosti, Knjiga prošlih (svih i u raznim oblicima) vremena kroz koje je prošla Vizantija; bila je to i moja Knjiga sadašnjih vremena, i od mene je zavisilo da li ću ono što trenutno doživljavam ubeležiti kao sadašnjost. Budući da nisam znao iznad koje će se to doline dogoditi bitka - zaželeh da saznam ime te doline. Okolo je

vladao muk. Svi su me pomno posmatrali, nekako duboko, sve do srži. Ma koliko sam u očajanju upirao pogled u listinu nisam ni trenutak mogao da se sredim i nađem ispisano ime doline. Kao da su me posmatrali sa svih strana, unakrsno: Mitar je stajao iznad mene, a Miloš je sedeo s druge strane stola, svi oni nepoznati sedeli su po tvrdoj utabanoj zemlji oko ognjišta, dok je jedina žena među njima čarala oko ognjišta. Kao što rekoh: bilo je strašno među njihovim unakrsnim pogledima i u prasku varnica koje su prštale pod štapom one starice, dok je nabacivala suvot na oganj. Ne znam zašto sani pomislio: zar i Sirarpa Melikjan ne bi izgledala strašno za nekog ko je prvi put vidi? Potom mi se činjaše da sam oduvek bio pored ove starice; nekada davno u nekoj ostrvskoj kući, i da sam je tada znao kao Sirarpu Melikjan, sestru Halmerijinu. Ova ovde starica imala je petlovo krilo u sedoj raščešljanoj kosi do pojasa i s vremena na vreme crvenkastu kožu po rukama zavisno od jačine plamena koji je lizao čađavo ognjište.

Najzad, starica je prva među njima progovorila, dok se Mitar smešio: - Diete, ja sam Stana Lazova iz Bajica, rodom od Čeklića - kaza, i okrenu se ognju. Zaustih da im kažem ko sam, ali se trgoh: oni sve znaju o meni, pomislih. Možda su oni sve ovo od prošle noći dopisali u mom Spisu? Zamući me ovo pitanje, pa se dosetih da ih nisam ničim ponudio. Htedoh s radošću da izustim ponude, no u taj mah osetih miris Mitrove šake na ustima. Bila je to mešavina mladog sira, belog luka, meda i nekakve gorčine slične zasićenom vazduhu posle stotine upaljenih voštanica. Miloš se ljutito digao, nisam bio siguran: da li zbog moje greške koju je Mitar osujetio ili zbog nečeg drugog, jer ulazeći unutra prekinuli smo ih u razgovoru.

- Vazdan meni valja putovati. Gde je Žlnovo pod Tresibabom, a gde je Drina - to reče jedan od onih kod ognjišta, nekako u vrhove svojih podrtih opanaka, kao da se nikom nije obraćao.

- To ti je Jon Gica Lular, ispod Tresibabe. Nismo sigurni da li je od naših - šapnu mi Mitar. I ja, zbog tog šapata, kao da se opet nađoh pokraj dobrog Dihrana na Kufi; to me neodoljivo podseti na one trene kad mi je Dihran šaputao da izdržim ono što je strašno ili ono što mi je nerazumljivo.

- Zašto je uvek noć kad se nađete na skupu? I zašto vas je uvek trideset i dvoje? - upita ga Mitrov stric.

- I ja sam se pitao. Valjda što smo iz celog sveta, pa u čekanju padne noć - odvрати mirno onaj sa zemlje, po imenu Jon Gica Lular.

- Muč, ne luduj! To ti je što si telom noću na postelji, ti i tvoji, a niste tu đe čeljad misli da jeste! - zakrešta Stana Lazova, a oči joj ogromne i crne.

- Da li letiš? - upita ga jedan, duboko iza ognjišta. I ja videh: bos je taj i nosi obuću pod pazuhom i jedna mu žilava šaka oslonjena o krstast štap; rekao bih, možda ću se prevariti, da je štap od tisovine.

- Letimo - odgovori umesto Lulara, jedan isti likom kao njegov odraz u ćerčivu.

- Tebe niko ništa ne pita! - izdra se Lular na onoga.
- Ovo ti je dobri Jon Klisura. Nikuda ne ide bez Jon Gice Lulara, jer je njegov jači i predobri deo. I sad ga je pobedio jer je rekao istinu - opet mi došapnu Mitar.
- Ko vam presedava? - upita ga Miloš. Lular je ćutao, mrko gledajući u vrhove opanaka.
- Nemuštom i skudoumnom, pravoj bubini, kletom i grešnom čiča Prokopiju Brodaru iz Kratovskog sreza, govori Randel Mihail šta će biti. A ko tebi govori?
- to izreče beloglavi starac, rumenih obraza kao u mladića, s južnjačkim rubinama na sebi.
- To ti je Prokopije Brodar, zvani Čiča Prokopije. O sebi govori kao o drugome - meni ce opet Mitar na uvo.
- On. On i presedava - naglo uzvratu Jon Gica Lular.
- Ko je On? - oglasi se i Mitar.
- On je On! - uzviknu Lular, pa skoči na noge. Za njim pode na vrata i Jon Klisura. Mogao sam sasvim lepo da vidim dva istovetna lika ljudska, u istim kozijim kožusima sa istim zakrpama.
- Dva brata blizanca - izustih, čudeći se ovim ljudima u njihovoj sličnosti.
- Ne - prošapta Mitar. - To je samo Jon Gica Lular. Prikazuje sebe u dva lika kad nije siguran da je na strani dobra. Lular je uvek onaj koji se pojavljuje prvi pred ljudima. Jon Klisura je njegova savest. Ima ih koji tvrde da ljudima kao što je Lular upravljaju zvezde, a one su u znaku blizanaca, zato se Lulareva savest vidi - Kao da su me zgromile ove reči, nisam mogao da dođem do daha.
- Moram da idem, a hteo sam da čujem ima li kod vas, e da će doći žuta vojska preko Tresibabe, kao pesak morski, kao mora skakavaca - umornim glasom će Lular.
- Moglo bi to biti pred bitku za Ežderska[12] vrata na Ćemovskom[13] Polju - kaza onaj čija šaka još uvek mirovaše na krstastom štapu.
- Jao Kara Vlaško i Kara Bogdansko, u ognju ćeš biti istočnome! I stari će grad izgoreti, a da oganj neće znati pogasiti! - to izreče Lular, napola otvorivši vrata.
- Zavladaće crnogaći ljudi, pa će doći vreme crvene čalme. Tad će Madžarija ljubiti Meku i Medinu i nositi turban na glavama. Pazi što ti rekoš - kaza onaj iz duboke senke ognjišta. Utom ti ona dvojica (da ne kažem Jon Gica Lular) izadoše napolje.

- Muka ti je ovom Vlahu. Dan mu je kratak, a noć mu dugo i opasno traje - reče Miloš Tarabić zagledan u zatvorena vrata.

Mogu da kažem da tada nisam sve prisutne dobro osmotrio i, čini mi se, u njihov broj nikada neću biti siguran. Iz senke ognjišta izašao je čovek strašnog lika, ali u njegovim rečima, pogledima njegovih ogromnih očiju video sam svog velikog prijatelja. Kako mogu da tvrdim da mi je bio veliki prijatelj? Šta je to učinio za mene ili ja za njega, ja ga nikad do tada nisam video - zašto onda tvrdim da nije bio prijatelj? Ipak, nešto je u meni govorilo, jedan deo mog bića, da je taj čovek oduvek bio pored mene, znao za mene, ali gaja nisam primećivao sve do te noći kod mene u Bunaru. Ako bih razmišljao, možda je to osećanje dolazilo otuda što sam ja (kada je propovedao o budućim vremenima) imao osećaj, čak bio ubeđen, da on to govori o mojoj budućnosti, kao i onim svim znanim i neznanim ljudima, u kojoj ipak ima nađe i svetlosti! Elem, kao što rekoh (a kasnije videh da je sve ovo zabeleženo u mom Spisu), njegova pojava bejaše strašna za mene. Zvao se Stanj Šćekić, poznat kao Starac Stanj sa Lušca, prozorljivac i, kako čuh od Mitra Tarabića, bio je nuji; što će reći prešao je stotu godinu života. Bio je skoro slep, mada su mu oči, ogromne i sjajne, blještale pri odsjaju vatre iz ognjišta. Velikih nakostrešenih obrva koje su se izmešale sa dugim trepavicama, a guste brkove je držao zabačene za uši. Imao je bore na čelu u obliku ogromne guke. O bedrima, na kaišu, nosio je britvicu i njome krstiće po drveću gorskom urezivao i nekakva Solomonova slova. Za svoga veka za pojasom držaše trud, kremen i ognjilo, pa tamjana, voska i pamuka, a na maloj drvenoj ikonici lik sveca ispod Ostroga i gutu, u zavojku, gorskih trava. Po rubinama na sebi nije se razlikovao od prosjaka, a obuću je nosio pod pazuhom. Vazdan je putovao po narodu; proričući ali samo ako ushtedne i niko nije smeo to da zahteva od njega. Lečio je samo onog kog je hteo i po svojoj volji. Stanj nikud nije micao bez tojage od bele tisovine s krstastom rukunicom; njom je razgonio zle: vukove i nečastivog. Kažu da je znao vučiji jezik. I hrišćani i muslimani su ga poštovali, smatrali zduhaćem i vidovnjakom. Ni kuće ni kućišta nije imao. Postio je i molitvao gde se zatekne: u gori, na vodi, u konaku poznatom i nepoznatom. Živeo je hodeći po narodu, ali mu niko puta nije znao, i uza se nikad više nije imao od jedne aspre, a u torbi šarenici više od jednog crnog brašnjenika. I, eto, takva čudovišna ljudska prilika stajala je preda mnom, a ja sam drhtao od straha. Mitrova opomena da ne smem ni za živu glavu ništa prvi upitati bila je izlišna jer ja nisam imao smelosti za tako nešto.

- Za jedan dekik[14] mogu videt šta se čini u Stambolu. Pitaj, sinko, samo znaj il ti mrem ove jeseni, jal ću progledat, al pre će biti da ću mret. Pa se jednako nosim mišlju: blago onima koji dočekaju vreme u kome će ljudski vek biti ko koziji.

Shvatiću tek kasnije da sam bio, kao Merkadić, u kuli od slonovače, u zaumnoj kući gde se sve zna i da sam propustio mnogo toga da saznam. Ali ko bi, usled takvog straha, imao snage i volje da pita?

- E, kad je tako diete, da ti rečem, a ti pamti. Za one koji će se roditi oko ispunjenja vrhar godine, što će reć u pošljedak, kad će vrhuniti nesrećama ljudskijem, a čovek živetu kratko ko koza u zatrovanoj vodi i gori. Tamo iza drugog rata naroda, i dublje, vo vremenija ona, kad će se od sedamdeset ratova, i malih i velikih, desiti pedeset, Staće Tudeh i Papak[15] iza zlodela arnautskog, a i da preotmu Carigrad iako se dobro zna čiji je to vinograd! A ja! neće biti sreće za Srbina dokle ne padnu Ežderska vrata! I dokle ne poviče: 'Stante vuci! Ko je more gradio Skadra na Bojani!? Ko je nevestu svoju zaziđivo, e da bi vile gradnju ostavile' Pa kad stigne odgovor, da zaskoče i uzmu Ežder iz opakijeh ruku! Zbog tih Ežderskih vrata poklat će se narodi na polju Ćemovsku. Ljudska krv će kamenje po Ćemovsku valjati! Potučeni neprijatelj povući će se k Onogoštu i tu razdvojiti na dvoje. E, da bi bilo junaka pa da u tom razdvajanju Tudeh-guju satru! Bijela vojska ispod Istoka, s perjanicama na čelenkama i pred njome vojvoda Mihajlo, iskrcaće se na Metkoviće i odatle poć će uz Hercegovinu. Na Popovo polje, između dvije gvozdene guje, lutoranska vojska dočekaće bijelu i panuće silna krv, a krvavi potoci provrit niz Popovo polje. U Bosni će najveće poklanje bit kod Banja Luke; a u cjelome svjetu kod Ćesara i Carigrada! Tad će se oka pšenice prodavat po hiljadu dukata, a oka ječma za pesto, glava od mazge za stotinu dukata. Narod u planini Volujaku pronać će pećinu i u njojzi tovar zlata i tovar prosa, i više će se pograbit oko prosa no oko zlata! I, najposle, Bogu Svevišnjemu hvala, u Carigrad, od starina svjetli Konstantin-grad, zasješće na prjestolje car bijelih ljudi i njegova će se rječ slušati u cjelom svjetu, kao glas mudrog. I vladat će do četrdeset godina, onda će ga ubiti oni od njegovih, jer svjet oduvek imade bezumnih pasa! O, proklet da je taj što će bit prerušen u crnorizca i što će krv junačku prosut u crkvi Božjoj, jer je njegov naum pakleni! Pa pošto se izdogađa sva ta ratušina, žene će po gorama lelekat, pa de koja kad ugleda panja, zavapiće: 'Eve mi ga muž!' Kad ubližu, a ono panj! Dolazak te ljudske krvštine na polju Ćemovsku doznaće se u ona vremena kad se zemlja golemo strese pod Ćesarogradom, pa pod Solunom i na hiljade hiljada u crno zavije. Nekako u ta vremena je i kraj Jedrenu: od strašne gladi će propasti. E, hoće. I bit ovo posle Eždera? Kad se rod srpski dobro izmuči; kad li ga na kolje svi redom nabiju, kad ga popale, kad mu i starost iznapastvuju, kad mu se o vrat okače, kao guje, lažni patrijarsi, kad ispeva sindžirski popevak, a gusala nigde nema: 'Otvorte se grobovi da i mi živi u vas legnemo!' Kad, što rečem, krvavo postrada sve ono što je Hristos na Krstu, tad će se iz sirotoga doma, i od prostog naroda, javiti čovek koji će sve ogrejati ko sunce Gospodnje! Prosipaj cveće narode! Blagosiljajte monasi! A Ti, koji dolaziš, ne okreći lice svoje od Hilandara! Blago otačestvu, jer će se udičiti! Vi koji znate rodoslovlja otvorte ih! Otvorite mnoga -jer će se kod onog turskog ulizice, i najgoreg sluge strasti svoje, kao u satrulom panju, naći žilica i iz nje izbit zelena šibljika! I vi koji znate Knjige starostavne ričite kano lavovi u pustinji: "Evo ga, našli smo Stablo Gospodara svoga! Evo životodarne žilice, u dubokoj crnoj zemlji se čuvala, iz nje je izbila stabljika!"

Obaram glavu svoju, jer ne mogu njegov pogled da izdržim i drhtim: da li sam ja jedini kome upućuje ove reči Stanj Šćekić s Lušca? Dok mi klone glava k stolu vidim kako Mitar Tarabić, kao nekad Dihran na Kufi, prstom pokazuje na redak u Spisu koji moj vid do tada nije uočio:

- Ono što si video u ovoj večeri nad Požeškom dolinom - vazdušni je boj senki budućih ljudi, i senki budućih lada nebeskih, i senki budućih smrti, i senki budućeg života; i sve to čeka da se otelotvori. Moskalj i Taliya će se pobiti iznad srpskijeh glava, a nad Požeškom dolinom, i oni će gledati kako se drugi biju. Ako li budu dovoljno mudri govoriće u srcima svojim: Hvala ti Savaote, nek drugi prosipaju krv svoju i seju kosti svoje, jer ispunjasmo sudove blagom za dušmane svoje i šta dobismo? Srbija pade i dođe mala ko beogradski pašaluk i manja bi nego pod Agarenom. Udičiše svoje lopovluke i nesta ljudi iz gore i polja, i zamukoše zvona, i ispuniše se gradovi opakijem gadostima, i zato je rečeno: "Idem, kume, nigde sela nema!"

Želeo sam protumačenje ovih redova; ali kad podigoh lice svoje i potražih Mitra, užasnuh se - ne zato što ga u mojoj blizini nije više bilo, već što pored mene stajaše nepoznat čovek. Beše to čovek u turskim rubinama na sebi. Vrata na mom Bunaru teška su i škripavo se otvaraju, morao bih čuti svakog ko bi ušao unutra.

- Ne boj se, diete, ovoje muabir[16] Ganbija,[17] rodom iz Mostara - kaza starica, s petlovim krilom u sedim kosama do pojasa.

- I ja, rob Božji, Ganbija, imao bih što reći, nisam pred Kara-Mustafom i nemam šta da krijem. Velika je i strašna tajna zvijezda među koje je Svevišnji sakrio sudbine svetskih gradova. Gle! ako bi mi se dalo da počnem; počeo bih odande gde sam stao pre toliko stotina godina: od Ćesargrada bih počeo! Moglo bi proći bez prolivanja ljudske krvi pod njim, al' kurva i čengija,[18] plesačica učiniće više za stranu zla nego časni skup Ćesargrada ne bi li ga mimoišle ratne nedaće! Teško tada svemu što se pod askerskom čizmom nađe! - to izreče onaj čovek u turskim rubinama koje behu čiste i sjajne, reklo bi se da su begovske.

- Na, u to gledam. To su moje inđijele - dodade, i pred mene spusti debelu knjigu. Bila je tolkovana sitnim turskim pismenima. Napregnuh vid i pročitah: Tezkjerek mešahiri Osmanije.

(tur.) Biografije Turskih velikana: O njemu se (proroku Ganbiji) veli ovo: Hasan efendija, muabir, rodom je iz Mostara. Otac mu je bio Alajbegović Omer beg. Bio je profesor slikanja, a docnije javni nastavnik jedne mošeje u Stambolu. Posetio je sveta mesta Meku i Medinu. Prorok Hasan efendija bio je ličnost nepogrešivosti i dobrote; a u svojih četrdeset godina proricanja i tumačenja snova blistav i istinit! Za vreme opsade Beča ćesarskoga (1683. g.) prorokovao je Kara-Mustafi, u ona vremena velikom veziru, da se neće zdrav vratiti odonud našto se Kara Mustafa rasrdio; pa kad je dočuo kako prorok nagovara vojnike da ne idu u rat na ćesara - naredi da ga proteraju iz Jedrena, a u stambolskim podrumima pripremi čengele gvozdene ne bi li Ganbijinu kožu razapeo čim se ovaj pojavi. No, poznato je ko upravlja sudbinom onoga koji zna šta je skriveno u budućnosti. Tako je Ganbija krenuo na zapad Otomanije, gde su granice bile obeležene ognjem i nemirima ili ga je to umrlisat pozvao u tom pravcu? Može li se ikad shvatiti šta oseća čovek koji zna prirodu i glas

dolaska svoje smrti; Te noći je bio tajno skriven u kući koja je držala do zabranjenog učenja hamzevijske sekte; onog Hamze Orlovića, iz okoline Tuzle, poznatog kao osnivača ljutorske sekte. Dakle, bio je kod (negde na obali Save) koji su poznavali svaku svetu knjigu u kojoj je stajalo o čudima pejnabera. Zbog čega je te noći izašao? Šta ga je to pozvalo sve do obale reke? Da li je morala da se ispuni ona narodna: "Sava meda - Ganbijina leđa?" Možda bi lakše čovek mogao naći odgovor na ovo pitanje: šta je dovelo tri pijana janičara, usred noći, na reku? Tu su umlatili Ganbiju; odrekli mu glavu i bacili je u Savu, a trup ostavili na obali. Možda se nikad ne bi saznalo kako je prorok Ganbija završio - zar u njegovom imenu ne stoji da je bio skriveni čovek; Ali, nekoliko noći kasnije, jedan stražar na karauli pored Save (da li je to bio jedan od onih janičara?), u gluvo doba noći ugleda strašan prizor: Bezglavi trup čovečiji tiho je klizio idući po vodi - nosio je glavu u rukama; glava je imala strašne, sjajne i ogromne prodorne oči! Stražar je kriknuo od užasa i pobegao sa stražarskog mesta. Za ceo događaj ubrzo se saznalo, Komandant karaule je naredio da se podigne turbe proroku Ganbiji na obali reke. Gradeći ga; neko je bolno povikao: "Sava meda - Ganbijina leđa!"

- To je knjiga Životopisa turskih velikana. Kako u tome vidiš ono što će doći!? - povikah u čudu.

- Sine, sve se nalazi u tebi. Što je bilo, što jeste, i ono što će biti. Dok si pravljen od gline neizmerni um je utiskivao nešto u tebe od onoga što će te razlikovati od svake životinje, biljke ili bilo čega što te okružuje. Da nije tako zar bi čovek bio svestan da se razlikuje od majmuna ili mrava?

Ove me reči postideše. U stvari, postah, posle njih, beskrajno tužan. One su me podsetile na duga noćna podučavanja dobrog Dihrana s Kufe. Zgrabi me misao: poželeo sam (više nego što sam bio ubeđen) da svi ovi, naoko gosti oko mene, nisu to što jesu, već moji sa Kufe - samo su izmenili izgled. Da, to su oni - svi moji sa Kufe! No, nešto je istog trena buknuo u meni. Ne, oni su daleko, daleko preko sinjeg mora u prošlosti, a ti si odmakao na pučini, i sam si, i moraš da plivaš - moraš! Moraš da dokučiš, da dopreš do tog ostrva u daljini (ono je još uvek za tebe malo kao zrno gorušičino) i da saznaš šta ima na njemu.

Podigao sam lice i pogledao okolo. Bio sam sam u svom Bunaru. Ovoga puta - bio je to opet onaj stari dobri moj Bunar. Nisu me iznenadila širom otvorena vrata, ugašeno ognjište, jasnoća i blještavost rano jesenje svetlosti - reklo bi se, bila je sjajna kao čelik. Jedino, možda, pitanje koliko sam probdeo sa njima: dan i noć, ili jednu nedelju, možda dve?

Ustao sam i lagano izašao napolje. Tamo me je čekalo iznenađenje. Nedaleko od moje krovinjare, na prvom blagom obronku sedelo je mladano čobanče, držeći dvojnice u rukama. O tome sam već zapisao: niko nikada (sem retkih putnika namernika i sa stražarskih kontumaka) nije bio u mojoj blizini. I gle! sada ovo čobanče. Brže - bolje pohitah k njemu i, kako mu se približavah,

videh da je to čobanica. Devojčica, tek devojčurak; vrti onu frulicu u rukama i, bogami, mene ne primećuje ili izgleda da me ne primećuje. Kada joj priđoh, pitanje samo izlete iz mene:

- Kako se zoveš? - Srbica - odgovori ona, kristalno jasnim glasom. Njeni su sigurno siromašni, pomislih, videvši njena tri jagnjeta u paši.

- Muči te frulica? - pitam je, tek da započnem razgovor s ljudskim stvorom u ovoj planinskoj pustoši.

- Da. Nekada sam znala, al' sam zaboravila. - Glas joj je zvonak; smeši se, ali me i dalje ne gleda.

- Polako, mlada si, naučićeš. Ima vremena - odgovaram, tešeći je.

- Nisam. Meni je hiljadu godina - odgovori, i pogleda me plavim očima. Stresoh se - topla jeza prostruja kroza me. Možda sam prečuo njen odgovor, pomislih, i potražih očima ono što čuva. Ona tri jagnjeta.

- Čiji su janjci, mala? - upitah je, tek da me napetost mine, i da ne mislim na dubok plavi izvor u njenim očima.

- Onoga ko ih prebroji.

Ovo mi se sviđa; ispade mi kao čikalica. Podigoh kažiprst, a na usnama mi zaigra reč tri. Ali, gle čuda, čitavo stado jagnjadi iskrсну po padini oko nas!? Tresao sam se, ali to ne beše od straha; bilo je u mojoj jezi nečeg neobjašnjivo umilnog.

- Gde su tvoje kuće? - zamucah.

- Svuda gde ti oko domaša. Od Soluna pa do Korduna, a na jugu sve do sinjeg mora.

- O!, pa ja nikada nisam čuo za tako golemu kuću! - uzviknuh u čudu.

- Kako bi znao za moju kuću, kad ne znaš ono što ti je zapisano a što je tvoje. Pre nego što si izašao da me vidiš - pomišljao si da li ljudima da saopštiš istinu o velikoj gladi na Volujak planini, u onim vremenima kad rat bude sedam pa još dvadeset godina. Malodušnost te zahvatila, i pokolebao si se, al ti se srce ispuni pakošću i strahom pa si pomislio da bi bilo dobro napraviti kuću s tajnim trapovima i u njih sakriti žito za godine gladi i rata. Zar je ta tvoja kuća s dvostrukim zidovima jedino što si naučio od onoga što imaš zabeleženo u svojoj Dvostrukoj Kući Života!? Ličiš na onoga koji je znao i krio, iz vremena kad su ljudi sa zvezdama na čelima dobili rat, a on imao sina jedinca, pa kad je došlo da se ratuje u velikoj ravnici on tek onda pošalje jedinca, kad tamo - a ono sina mu jedinca tresnu oganj posred čela! Ne zaboravi: ko bude znao a krio samo za sebe - teško njemu!

Stvarno, razmišljao sam o tome, o toj kući s tajnim trapovima za žito. Ako će sto dukata koštati glava mazge biće to strašna glad. Ali, istinu govoreći, odmah me je napustila: šta bi drugi rekli? Siguran sam, rekli bi: pusti to, to su samo priče. Godinama, desetinama godina i stotinama, uvek postoje strašne opomene: glad, kuga i rat, oganj i mač. Ko zna kad će to biti? Kao što rekoh i napisah: napustila me brzo takva pomisao, mada sam tada samome sebi ličio na Karakona, mog negdašnjeg demona sumnjala.

Ona kao da je prozrela ovu moju misao:

O tome ćeš saznati kad iznad tebe stanu i poviču: 'Ustanite mrtvi, našim mukama je kraj! Ustanite da vidite ovu širom širinu živih! Sve je opet jedno! 'E, tad ću i ja naučiti u frulu kao nekad.

Bio sam obliven znojem. Onda mi puče pred očima; setio sam se! i lupih se šakom po čelu. Moj Spis! I moj Bunar! Postali su Dvostruka Kuća Života! Postao sam potpun, saznao sam ono što će biti!

Stajao sam i dalje klečavih kolena, zagledan u nju, dok mi je po licu pljuštao znoj. Potom sam postao svestan sunčevog zalaska, umorno je zalazilo za brda. Naglo je postajalo hladnije, počeo je da duva vetar. Isprva je bio slab, ali je naprečac postajao sve jači i jači.

- A sad moram da krenem - rekla je, i ustala. Kakva je to lepota bila! Ta devojka zlatnih kosa do peta! Sva u belini, s pojasom optočenim srebrnim pucadima, neopisivo lepog hoda. Imala je vence čudesnog cveća izvezanog po rukavima odeće. I, kunem vam se - za njom su pošla samo tri jagnjeta? U čudu sam gledao unaokolo (bio sam još uvek slep kod očiju), od onolikog stada za njom su pošla samo tri jagnjeta!?

Padala je noć. Sjurih se prema Bunaru. Unutra, drhtavim znojnim prstima udarah kremenom o kremen. Uspeh nekako da zapalim vatru. Plamen zahvati suvot, koja je pucketajući brzo nestajala, kao da samu sebe guta.

Zatim, zapalih lojanicu i bojažljivo počeh da listam Spis s povezom od ovčije kože. Ako pogrešim, pomislih, Spis će se pretvoriti u zmiju. I onda sam gotov u ovoj pustinji. Nema mi spasa! Sav pretrnuh od straha.

Ipak, listao sam i uporno listao listine moga Spisa. Sve ono što sam ovih dana i noći preživeo bilo je tu upisano; stajalo je tu ubeleženo kao rukom Gospodnjom. Sve od Ganbije pa do Požeške doline. Ali, bilo je još toga, osećao sam. Iza svake listine dolazila je sledeća. I ta sledeća je ispisana! Tako sam, listajući strane, pročitao o svemu onome što sam doživeo do tada.

Onda su konačno, pod slabom svetlošću lojanice, pred mojim očima zadrhtala Slova Budućnosti - moje, svačije!

Bilo je to kao izlazak iz nepregledne tame u bljesak i silinu svetlosti, na bezmernu pučinu svih mora koje ljudski um može da zamisli, kao susret sa

večnošću! Gubio sam dah, grudi kao da su mi bile okovane mengelima, dok su me zasipali redovi ispisanog.

Bili su obeleženi brojem dvadeset i pet, i bili su naslovljeni: 25. ljudska krv u Trećem Eonu.[19]

Kako se ispuni tri hiljadita po vzdizanju Gospodnjem - tako se napuni svet opaćinama, i lašcima, i sektašima; opijumčarima, i kurvarima - a poslednja belosvetska ludaja, kao žaba Jovanova, načini od sebe važnost i svakoj na usnama poganim beše gnusna reč: "Gospod je izmišljotina!" E, u ta vremena, ko nikad do tada, svet će živeti pod zaštitom dva kiklopa, gorih i većih no što je bio onaj jelinski; pod njihovom zaštitom, sve napola, biće i kraljevi i carevi, svakolike vojvode zemaljske i još svakolika blaga zemaljska. Biće sve strašnijih bolesti, i nereda po gradovima, a najgori bez duše odlučivaće da li će se umirati od gladi. I niko neće znati (iako je mudro Jovanovo Otkrovenje ispisano) da se to svetska bludnica ogleda i njen lik je onaj drugi džin; i sedi ona na zveri sa deset rogova, koja se još nazivlje Stara zmija ili đavo.

I još dublje, vremenitije, za stotinu godina u trećem eonu, one dve zverine naume da satru duh Gospodnji. A to će biti kad na nebesima zasija bradata zvezda (i niko neće iza nje sem odabranih videti anđela koji kažnjava). Tada će Frangistanom[20] silni gradovi po jačini biti na glasu, a frangistanski savet naroda sedeće kod Ženevljanskog jezera. Toliko će biti trvenja i ratova da će granice Frangistana izgledati kao nikad do tada. Naići će vremena prvih, potonjih kraljeva.

2.

Jao, jao meni, evo ga ide! Kudravi crnac pravo iz onog grada kog su, nekada davno, Jelini preorali na obalama tuniškog mora! Gle! a kurve, lupeži i sodomiti varaće, tvrdeći kako su najjači i glavni! Jaoh! Jaoh, kad li pre, kad su do skora čalme' čalmi krv prolivale? Kad li pre, o Gospode, ponovo u Španiji? Jaoh meni, a teško onima koji to dožive - neće se znati cena žita, a kora maslinova guliće se u Sevilji! Teško meni, lada do lade, gle, pred starom francuskom lukom, po kojoj čuvena koračnica dobi ime! Al' zar nikog nema opet da je zapeva, kad pre opuste celi francuski jug?

Šta to bi s vama Poljacima! Zar vi koji od Vijene teraste negda Turke sad staviste crvene čalme! A vi Ugri zar je to vera? kad nema Rima nesta i nje?

3.

Vremena strašna - mlečne kiše, dvoglava deca na telu jednome i čudo od ribe - i sred tog doba Libijac, crni momak iz Freza, s čalmom površ čela!

Kakvog li čuda, o Bože, zar taj gladni narod što podsmehu služi Ti uze nanovo za bič i kandžiju drskom čoveku u majmunskoj veri!

O, nebeska vodolijo! Prevertljiva li si i nezadovoljna! Satansko si ti čedo nema šta - jer da nije tako zar bi se kovrdžavo i crno momče rodilo na početku tvoje ere!

I, gle, dok se ovo piše - momčini je dvae'st i pet, a glava mu negde u Fezuu, nad bornom veštinom zagledana, koju mu srce krvnički srče!

Pred Rimom začas, kako ga one knjige uče, na pragu svoje četr'este stiže! A Talijskoj zemlji lanac pakla stiže; glad, ogranj i kopito tuđe!

O, jadni Rime - prodaju ti zelenbaći zidine! I otac tvoj sedi (stari lažac oduvek) preko kardinalskih leševa rupu u tvom zidu traži! A nigde jedarca ni sunca da grane!

O, Rime - tvom pastiru ostaje samo mračni lagun! Al' ne tamo, tamo da ne ide! Jer, evo ih, sa svih strana gaze, kroz prokletu vodoliju, vaga, blizanci i Muhamedov mač gladni!

Sicilije nigde, a nad Maltom mrak! Ne smej se ovom čedo pakla, iza sedam mora, i tebe čeka pun mesec i kuga, prevrat i tvrda glad!

Znam dobro tvoj grad gde počast ima zeleni sat i gde je pakleni pečat lomio iz cirkusa izvesni La Vaj! U gradu tom, nad drhtavom zemaljskom niti, sotonske sinagoge majstor!

Tu znaj, bolje neće biti neg u Rimu - samo ti uživaj u crnoj misi bankarskom ološu na čast, al' znaj smehu tvom doći će skori kraj!

Kad nebom ožeže munja; pa kiša, pa val, i s treskom zemlja i sva tvar k'o vazduh postanu tad! Kad se tlo otvori pod tobom o, grade sodomski, pitaću te: ko je Zemlje stvarni gospodar!? (Gospode, daj, pod tvojim okriljem da bude tada moj prah!)

Gledaj u tu silnu vodu, propasti znak, kako ta ženturina tone s lučom u val! I seti se kako si bio mlak pre toliko vekova kad je stari pupak sveta tonuo pod Agarenski val!

Sad si i ti već bivši pupak sveta, a staro ti gnezdo pod vodom je celo - i o njemu, kao o onom atolu starom iz jelinskih knjiga, pisaće mnogi da je negda bilo!

Al' Gospod, u svemu što prebiva ničim ne omeđen, što sve zna i ume i svog vremena svevideće Oko - crnom petku na mesečevom srpu staće za vrat!

Poslaće, Gospod, dvojicu, i s njima islamski kraj! Crvenobradi Aerobarb i još jedan, borbom stečene krune, car - spasiće celu Frangistan!
4.

Pandehaljev Zapis[21] "Ali ću ti kazati što je napisano u Knjizi istinitoj. Nema nikoga da junački radi sa mnom u tom osim Mihaila kneza vašega." (Knjiga proroka Danila, gl. 9, 21.)

Otkriću ti - jer si se otkrio: Ja sam Panjdeha, ja sam Pandža, ja sam Pandeha i Panda, ali ja sam Pandehalj; tako sam se oslobodio svoje poslednje smrtne ljuštore: svog imena, te sam sad Sve u Jednom! Tako je moj lik (i moj život) skriven za svako prosto oko. Ostao sam za neprosvetljene potpuno nepoznat. Za sve one koje je đavolja vladavina opljuvala te misle da je ljudski rod, rod od divljih zvjerova! Moje obličje stalo je u promisao Gospodnju: ja sam onaj koji se seća svega, onaj koji zna sve!

Neka se prevrnu Knjige starostavne: biće nađen i viđen, duše mi, u svojoj mladosti u Otoci kod Crnog Jezera ispod Durmitora. Ja i moja dva brata, divovi od ljudi, kako varujemo i bacamo žrebija. Onda ja razbih vražiju trojicu, s moja dva brata, i povratih se krsnoj Trojici koja leži u Svemu. Tako je bilo, tako će ostati.

Ja videh onu noć (trista noći i dana pre nego što je ta prokleta noć pala nad Kalipoljsko Polje), kada je Sulejman, uz dopuštenje promisla Gospodnjeg, zaskočio more i doveo strašnu agarensku palicu, kao kaznu, među rod hrišćanski! I bejah tada slep u očnjem vidu, al' imadoh duhovni vid. I čuh gde mi tri sina oštire mačeve svoje i odmah znadoh, te ih upitah: šta rade? A oni mi reknu:

- Nekakva rđa, što se zove Turci, udarila preko mora, pa idemo da je podavimo. - Nato im ja izreknem o onome kako Misirska baba preskače trap. A oni zatraže od mene da im reknem još o tome, te im uzvratih:

- Pritegnite se vi za ođe, jer će ti Turci leći po svim ovim stranama. - A oni odgovore:

- Pa da skupljamo vojsku?

- Skupljajte, al' će ih nadbiti tek šest koljena iza vas.

- Onda da skupljamo prosa i da napunimo š njime pećine oko Otoke. Valja nama hljeba jesti, nama i sinovima sinova našijeh.

- Evala, da prosom ispunite sve pećine od Skadra do Ugara, neće zavrediti za vas i sinove vaših sinova, i sinove od vaših sinova sinove pa njihovijeh sinova sinove, jer će prokleta agarenska palica kažnjavati sve do cesara. Kao što vam rekoh, dok ne izađe šest koljena.

- E, ako je tako, onda da odmaramo u hladu ukraj Crnog Jezera! - povikaše moja tri sina, divovi kao i njihovi stričevi, te legoše s travkama u zubima u duboki hlad pored jezera. Tako je i ostalo s njima: ja sam život na zemlji napustio, a oni su vazdan ostali u hladu jezerskom, jednako se smejući od čega je odjekivao Durmitor.

Ne bejahu moji sinovi gadovi i odrodi kao što behu oni skotovi koji kamenovahu svoje proroke. Tako se proču da znam sve do Onogošta i dalje u Romeje; a neko zapisa na zečetini sve što znam. Ko zapisa, i koliko puta, to ne

znam. Znam da znam o tri vremena koja dolaze (posle ovog u kome sam sada), i o onim vremenima koja su bila pre mojih kostiju i mesa mojega.

Evo toga znanja o vremenima. Pazi na koji način prihvataš ovo znanje: jedan koračak (pusta želja da se sve dogodi u ljudskom rodu za tvog života) odvešće te na stranputicu i poginućeš kao zver gorska!

E, da počnem od one Kalipoljske noći; onako kako je počela kazna Gospodnja. Smejahu se jadima našim oni koji su prvi počeli sa izopačenjem i novačanjem vere. I tako posta sve opakiji onaj podsmeš papaka. Al' nije li rečeno: Rini prvi Rim potonji? Padoše poslednja vremena: i uze grozni Agaren Konstantin grad, i uze sve, kao strašni Jovanov skakavac, te dođe val paklenski sve do pod sam Ćesargrad! I nema spasa za pravoslavne, eda se nisu inoverci iskazali kao pomoć sinovima Agarinim? Eda li nisu bili na strani sinova tame? Eda li nisu unijatali? Jal ćeš na kolac, jel ćeš staru veru ostaviti? Eda li se može namesto Sunca noć izabrati? I bi' što bi'.

A ovako stoji o Novom Carigradu: i neće to biti samo stari nad. Ko veruje poverovaće! Evo Onog koje prevladao zemlju u sebi, i svu truležnost tela svojega, i ima Oko, iz duboke smrti prolaznog, koje vidi kako Mihailo uzima na prepad Carigrad! Eda li će biti sveta nad njima da seiri kad ih raseli arapsko pleme; biće to sinovi sinova onih koji su ovde zarili: jaoh, gladi na zapadu, i kuge, i nigde žive duše sve gore do visokih franačkih planina! Gospode, Ti znaš dobro kakvi su vukovi iz crvene pustinje! Ti si ih pustio da budu bič i kazna! Crnoglavi krvopilac, kudrave kose, Rim kad iseli; jao meni, Rime, ko li će te naseliti!? Pa kad stanu gladni gladnog jesti, i niko se neće libiti i svako će priznati: "Jeo sam mesa čovečijeg!" Pa kad alžirski gusari popale grčka ostrvlja, i Maltu, i svu Dalmaciju! I ko će spasiti Taliju mučeništva? Jer oni koji treba da je spasu baciće se na nj kao krvožderi! A šta ćeš učiniti ti zapadni čoveče što držiš o sebi kao o bogu?

I da ti rečem o onome koji je mogao Taliju da spase muka a nije jer je seme sotonino. A kad se u njojzi pojavi, povikaće za nj: "Evo, ide, dolazi nam spasitelj nas! Svečasni i premili, prehalni! Onaj koji donosi mir Taliji!" A neće znati, kukala im mater, da je došao arapsko pleme da izgori pa da njome ovlada! I prituljeno je čekala, ta zmija, da se izmrcvare svi oko talije: i Ismail, i pape, i jači gradovi njeni, Goti i Franci, Orao i Kokot - da bi on došao kao vuk u jagnjećoj kozi i da bi narod, sit krvi, rata i ognja, zavapio: "O, blažen si ti koji dolaziš daleko preko mora, jer nam donosiš mir!" Teško onima koji u Crvenobradom prepoznaju zmiju, sina sataninog! A biće znalaca Satanailovog među samcima manastirskim i zvezdočalcima koji će znati! I mučite tišinom o zmiji braćo nerođena! Budite veliki kao isihasti, braćo moja koja će te pasti u ovaj život! Pišite mučalnički o dubokoj noći Talijskoj, a u srcima svojim ričite kao lavovi i neka vas slova opominju, kao što kedrovi Livanski bacaju senku: "Evo zapade greha tvojega! Evo dela tvojega zbog okretanja glave od Carigrada! I delo tvoje zove se: smrt, oganj, glad i čuma: četiri su to jahača Jovanova! I uz njih još lažni mesija; onaj za kog stoji u Knjigama starostavnim kao o sinu đavoljem!" I pričuvajte, samci, Knjige svete jer će doći vreme kad će goniti skotovi Knjige koje imaju oči i Duh sveti! I svi će verovati tom trećem

sinu sataninom jer će ovaj biti pritvoren u žudnji za mirom Talijskim, a kako je zgrazio polumesec - to će mu svi verovati! I u prvom vratiće On moć Hristovoj crkvi na zapadu, ali za malo, pa će se okrenuti od nje jer je porod aspidin. Jao, onim vremenima, i u njima Hristoljubcima, jer će car nad carevima zemaljskim u Španiji podići hram idolski; sebi i sinovima svojim! Posvuda će nicati kumiri, i crkvu će pljuvati skotološci i jeretici, i goniće poštenog pastira, i svakoj vrlini će se smejati poslednji u rodu ljudskom, i kriće se deca Gospodnja po pećinama kao u prvim vremenima Ribe! Biće to vreme velikih raskola, laži i obećanja gladnima kao zelene trave! A to će biti vreme kad je pečat nad bezdanom razlomljen i aždaha slobodna po svetu! O, bezumnika, dušu ne mogu ispustiti dok se ne iskaje za groznu opačinu, dizanje hrama, sebi posvećenu!

Što li grakćeš crna, zloslutna ptico trećinu celoga dana na kamenoj kuli grada? Al' nikoga nema da zver razume, a zveri će govoriti ljudima: šta da rade u strašnoj suši kad proključa grčko more; pa će opominjati o najezdi Ismailita! U Španiji biće petka, turskog sveca, ko na gori lista; pa će iz nje udariti na Tudehe, lutorane i papke, i na celi zapad. I koju ćeš vojnu zapade isturiti bojak da bije s ljutim Muhamedom? Da li nećeš sodomite, jal kurvu, jal opijumčara? Gole će ti deve izlaziti pred mačeve krvničkomu rodu, a majke će sinove kriti pod suknjama. Rime, i svima bankarskim gradovima - teško vašemu sjaju! Krvlju ćete zalivati vaše opačine, a dim i lelek vaš stizaće do neba; i neće biti opa da opoje, ni grobara da sahrani, niti druga da ožali, a zveri zemaljske i ptice nebeske ješće mesa čovečijeg pa će rikati i graktati kad im ono ogadi! I naših gora list, čiji pradedovi dođoše na pečalenje i u Nemčiji ostadoše, daće svežu krv nemačkome srcu, biće to naše seme s novom, lutoranskom verom. Krv će prolivati za slobodu Nemčije dok se iz nje ne izgoni arapsko pleme.

U Poloniji svoj, zemlji Lehiji kako je još nazivlju pravoslavni, i u Ugarskoj svoj crveni turban biće na ceni. A u Francuskoj istaći će se ratom hrabri i vrli muž; sjajan i uzorit čovek, kraljevskoga roda. Evo onoga kome, po časti, car nad carevima, od preko mora, nije ni do kolena! Al' prokleta pozornico! U tvojoj igri senki i lutaka samo jedan može biti miljenik dame u crnom koja vlada nad tobom! Tako i vrli spasitelj Francuske od ismailitske noći, taj mira miriše, tvoritelj obnovljenog spomena časti - mnogostradalni ispade u mračnoj lionskoj luci: noću, u šetnji, izbodoše ga zaverenici, u večnom im mraku duše završile.

Zato sozercavaj Mihailo, care pravoslavni! Dobro znaj s kim imaš posla. Od guje samo gujinski porod imaćeš pred sobom! Poreci me sveta kruno pravoslavna ako nisam u pravu! Ako ne vidiš - onda ćeš čuti - ako ne čuješ - onda ćeš saznati: u proklesoj Galiji jednog sveblaženog i časnog kralja koji steče ime na muškom maču, ubi okot zmijinji, rođeni brat, vukući mu telo po blatu! Čuvaj spomen na tog sveblaženog kralja, a ošini trostrukom kandžijom te svinje u kojima prebiva legion demona! I neka ne zadrhti desnica tvoja!

O, Bože! gadne li i glupe zverladi te - kad bude Lion, tu galsku luku, uhvatila strava pred navalom bezbrojnog naroda iz daljina: hoće li biti mudra čoveka koji ce povikati: "Dolaze u Lion da nas sravne! Jer se u toj luci prosula krv pravednika!" Biće to strašan dan za Galiju: da baciš iglu neće pasti na zemlju

od šlemova na ljudskim glavama! A iz daleka kad pogledaš - biće kao da su se izlila sva mora ovoga sveta!

I, gle, šta se pod kapom nebeskom sve rađa!? O, Gospode, užasa! Nakaze dve dvostrukih glava! U Ravenu Talijsku i među lukave Mletke stiže ogromna krava! Teško Rimljankama koje se u Rimu nađu tada, a blago onim ženama koje iz njega umaknu tada! Neman je rođena iz grozne krave i opet je na zapadu užas i zemljin stres! Kraj se približava satrapijama koje drže do lažnog mira, i ljudskog glasa, a u potaji banke i nož. Na nebesima buktu zvezda repata: vidi joj se bradata glava - za jedne strašan je znak, za druge (marvu i slepaće) samo puko bapsko verovanje! O, Gospode! greši li moja duša, zapada li mi um u mrak - kad bi moglo, Gospode, da nevini ne izginu na klanicama sveta! Svi oni koji veruju u Tvoja znamenja! Da ih obiđe grozna smrt, kao što je čuma u misirskom ropstvu zaobišla domove naroda Tvog. Samo oni koji se smeju Tebi i znacima Tvojim; čudima i opomenama oni da budu hrana mačevima, i ognju, i kuga da im se useli u domove njihove i da im se zatre trag! Zar strašno dete neće biti opomena!? Dete-zmija s dva zuba u glavi; bez ruku biće i ješće strašno, a rođen biće u punoj trudnoći, i najaviće grozno derište arapski val!

Evo me, kako se u skazu vraćam, kao jelen po gorju za stadom svojim; o caru nad carevima zemaljskim je skaz ovaj.

Jaoh, strašni Rime kako se ponavljaš sudbinom svojom: čangrizavom gordošću starca il' Božjom promisli svejedno, zar kraj tvoj mora da bude takav?

I pade bludnica u duboko more te se pogasi njeno! I izađe brodovlje cara njenog (od preko debelog mora). A carev doglasnik, njemu bi iza leda, prestolje da uzme. A to bejaše onaj car što će dići kumiraj svoj u Španiji!

Tudeh, Nemčije sve, i Španci bi savez da naprave ratni - al' to će kumirskome caru bosti oči. I sav će se osvajač pretvoriti u rog na onoj zveri s deset rogova. Pa će biti, voljom Gospodnjom, rog koji je dobio oko! I skoćiće na Franačku svu i na Špance. Te će biti ljudskog poklanja kao nikad do tada! O, svete, i kada pobedi franačku trojansku krv, ići će diljem po zapadu i nikoga neće biti da ga spreči. A u Španiji poklaće vojsku do dva brata! Evo ga gde jureći pravi veliki ratni savez protiv Galije i Talijske - s ostrvlja dalekog dovlači trupe!

U ta vremena retki će nadci retke Knjige otvarati i videće da: mnogi hule na ono što ne znadu, a veruju u ono što je raspadljivo i hrana je crvima; i videće da su mnogi bukači i vikači, na usnama im je gordost, a za dobitak gledaju ko je ko; i videće da je taština rulje veća nego što je vasceli svet; i videće osvajača sveta kako uzima krunu carsku, krunišući se i pritvorno žudeći za mirom talijskim; i videće (oni koji znadu da gledaju) kako se car udvara rulji, kao u ložnici inočama svojim: Uz golemo trublje, roglje i talambase gleda on s visine paradu roblja kojeg odrobljava. Svo je roblje s gadnim žigovima na čelima svojim. Plače li rulja, plače i car, smeje li se rulja, smeje se i car. I videće istoga (retki koji znaju), kome je zver dala krunu, kao cara koji bi da oženi viđenu Nemicu i da time postane evropski sjedinitelj! Jedan nemački

obučar[22] sve ovo vide, al' su njegove skrite Knjige u noći crnoj razuma divljeg! Zar još ne bejaše Danilo iz Vitavare judejske, sin Savaonov, prorekao Navukodonosoru, caru vavilonskome, o onom strasnom kipu s golenima i stopalima od pleve i blata? I zar sve nije išlo nagore idući naniže od zlatne glave kipa, koja beše slika moći vavilonskoga cara? O kakvom to novom jedinstvu sveta, u ponoći ovoj, titraju redovi? Car Sunca, onaj kog nazivahu zvezdočatci, hram Suncu treba da digne u Španiji; onda kad nogom svojom stupi na špansko tle i kad nazad, preko mora, baci muslimanske horde. Skaska o Novom Carigradu

Duša moja, kao najtužniji golub, u gvozdenom kavezu je jer će te biti i mučiti grade moj na Bosforu jošte vek i pola! Jaoh, meni, Konstantinopolje! Još će se memla na tvome sjaju držati kao guba na gubavome! A štale će ostati u tvojim crkvama - i biće mraka u tebi Ismailitskog i Agarjanskog i Persijskog; i bićeš uz pomoć papskih opačina i smrdljive Zmije vremena i pola kad se Misir digne protiv krštenih ljudi i Persije. Okrenuće Gospod lice svoje od tebe grade romejski jer svrzimantije tvoje, i raspopi, i kurvari, i novaci tvoji spram vere pravoslavne, i blagoutrobenija trbušina tvojih - sve to ispuni domove Njegove u tebi te posta kao Agaren i gore! I najposle će Gospod na te pustiti crvene vukove, s crvenim čalmama iz crvene pustinje i mnogi od njih biće s runom jagnječim! Pustiće Gospod bankarsku ološ da iskiva sektaše da te prekrile i razbiju, kao vrč koji ne služi ničemu - i tebe i vasceli grčki svet! E, ne bi li se povratio tek da se ispuni Njegovo! Gospod će desnicom Svojom podići more; kad mora bude više dva će se mora sklopiti nad Grčkom! A onda će, preko zemlje koja bude virila iz vode, preko nje tutnjati arapsko kopito! Jer ćeš opet poverovati u čudesa gordih ostrvljana, a Njega ostaviti jer si beda duhovna, jer nećeš Duha živoga već uginulu žabu, jer su od tebe napravili misirskog majmuna pa ti se čini da je sve lakše! Toliko ne znaš, o svete pravoslavni! da će se Gospod ražgnjaviti na te i pustiće tri sablje na rod ljudski, a to će biti u ona doba: kad pravednik rekne: "Ima vruga!" - a oni mu odreknu i reknu kako je sumativšav. Đavo će, nevidljiv u svome zlu, naučiti ljude, a oni će se gorditi da nauče množinu čuda s kojima će se bolje i lakše ubijati; a u pomoć tijekom nedelima doći će kuga, kolera i druge boleščine, e ne bi li dovršile nedovršeno! Shvatićeš kasno da Đavo je lukavac stari: sve će učiniti da se Gospoda odrekne ljudskog roda - al' će na te stići pomori, pokolji i gladi!

Kad se ispuni drugi vrhar godina, po roždeniju Gospodnjem, što će reći dve hiljadite, tu ubližu negde oko nje, na zemlji će zavladati carstvo đavola, kome će Gospod dati upravu nad svetom. Svi će i od svačega će se praviti oružje; svi će o miru govoriti a mira nigde biti neće! Onda će desna noga sotonina izaći iz namanastira i množina doma Gospodnjih će opusteti i čeda Njegova otići će pod zemlju. Tada će Zmiji i njezinijem šegrtima pokasti Đavo šta je novo učenje i to kako bezbožnik spravlja pakao na zemlji. Za ovim će i drugi - dva će sina satanina izroditi takva čudesa da će biti groblja ljudskoga gde god pogled baciš!

I šta još o toj pustinji da reknem, Gospode? Vijajte peščane oluje: kog vaši vetrovi zakače meso će mu od kostiju odvajati; nit u poljima ploda nit u rekama voda! Da obrnem Gromovnik, pa Lunovnik, pa Koledar, da krenem po

Zodijaku (smem, ne smem po toj knjizi gatarskoj!) - hoće I biti Tvoje svetlosti za čeda Tvoja napaćena, za Srblje, o Gospode nad vojskama!? Zar samo stoji izgon i tama u Volhovniku; a u Roždaniku zar se samo rađaju žabe-krastače, i nišči, i kukuvije, i mali, i hromi, i grbavi? I kad li će to sokolov ptić, iz onogoške Veruše, zaskočiti obraćenike, unijate i gamad po Rasciji, Zeti i Travuniji, po zemlji Tvrtkovojoj i svuda gde nas ima?

Hoće li se roditi, i kada, u domu neznatnom, a iz satrulog panja od lože kneževske -jedan koji će biti prav, vešt u vojkovanju, i koji će sve o dušmaninu znati?

Ostaje mi samo Vračebnik (Bože prosti one koji su ga pisali i spasi ih ognjevitog mora!), Spis iz Knjige starostavne[23] kojoj je suđeno, iz ruke u ruku, na sedamnaest sveštenečkih kolena, i sedam gonjenja, i dva ognja od letećijeh lađa, a od ruke dušmanske nema im broja, i 'iljade 'iljada skotološkog i majmunskog prezrenja i, najposle, da preživi devet svetlih, čistoobraznih vzdizanja!

Drhti glasu moj dok govoriš sinu mome koji ovo zapisuje: jer je moje breme golemo - Zapisu moj koji se nazivljaš Pandehaljev! Knjigo moja dušespasna, zečetinom obvijena, daru moj belom Vilendaru[24] nasred Gore Svete - hoćeš I bela ikad ikom oči otvoriti? Il ćeš bela u svom jadu sagoreti? Al mi nećeš propanuti! Velika je sila Gospodnja! Najpre će ti prepis bosančicom jazijom biti sačinjen; pa od svakog zla skrivena, pod pragove od kuća metana - e da bi se sačuvala za one koji dolaze!

Telesno sam, na zemlji, po sred srede četiri stote u drugoj hiljadi godina po Hristu[25]. I piši, nemam još mnogo zemaljskog vremena piši desna ruko sina mojega! Ne drhti, ne posustaj, nek te ne ometa nevid moj; ne govori sine moj kako je prošao još jedan dan i jedna noć i kako trne plamen lojanice - jer je odmoran duh moj, a golema želja za ovim je skazom! Žuri zato škripavo pero u desnici sina moga jer su sabrani svi moji zemljani dani do svog pošljetka, i malo ih je! I znaj - nema lošijeg vremena od onog koji dolazi. Niti je jedan dan, niti noć, niti događaj kraj vremena, jer kraj vremena gde je? Ko to zna? Jedino, s mirom u duši, valja čekati drugi dolazak Gospodnji!

A kad padne Agarenska noć nad Srbljima (na jugu, sve do mora, tušta i tma Arapa!), ondakar će se u znamenje gledati i svaki znamen biće znak, ali čega? I snađi se? Kome je kakvo značenje? I piši sine Pandehaljev: Da se zna, da se zna - šta da se zna? Kakav je znak pre nego što po ovim stranama legne krvavi nemački mač i pre nego što ozvere unijati? Kakav je? A oni kad minu (videće se da su pod znakom krivog krsta bili). Pa kad inoplemenik zavlada, lukav kao sam đavo, kad podoji zelenim mlekem sluginog sluge slugu: pa se najede gladni sluga, ništak u veri, duha mračnoga, te stane vikati: Blizanci! Blizanci! Bratstvenici naši! A Srbljima ti bratstvenici skidaju meso s kostiju! A sluge, za to, dobre pare dobijaju! Kad se brat brata odrekne, a otac sinu stane nogom za vrat i kum kuma na sud izvede! Kad je kod Turčina Srbija bila veća (Srpstanom je nazivljahu), u to doba biće Beogradski pašaluk! E, kakav će biti znak za ta vremena? Perper će se praviti od 'artije i biće ga više nego zdrave

vode i skoro da ništa neće vredeti; gladi će biti a drugi će hleb Gospodnji bacati, žitom će, besramnici, stoku raniti, al će njine, za to, žnjeti gladne godine i tako će im biti vraćeno po delima njihovijem! U ta vremena, kada se osili divalj narod i bude sve gore i gore - zaratiće preko našijeh glava Moskalj s Talijom; u gvozdijenijem lađama nad Požeškim poljem, padaće iz nji' ljudi sagoreli i mali k'o deca, biće ljudskog mrca sagorelog s nebesa tusta i tma! I počće, po boju tjih vazdušnijeh lađa, sila Kruševca - al će počtet u mraku! Teško sinovima onijeh koji su zadojeni zelenom mržnjom iz zelenoga mleka: pravu stranu prepoznati neće - niti glasa svoga iz davnine te će stati pred izliveno more! I pucaće na to strasno izliveno more! O, ludaja, Gospode nad vojskama, da I mogu more upucati? I zdrobiće ih to more u kome neće prepoznati glas svojih predaka i preci će u huku val mora preko nj! A retki, koji ga prepoznadu i izbegnu po pećinama, otvoriće Knjige starostavne i videće da je upisana reč mudrog do dvesta godina pre tog rata: "Idem kume, niđe sela nema, samo kamen i zelena trava," I zaplakaće pretužnih srdaca, i poželeće smrti jer će očima svojim gledati: kako ženskinje juri po gori i tu i tamo grli sagorele panjeve i viče: "Moj je!", a ono panj - u ta strasna vremena biće četrdeset devet ženskinja na muško čeljade! A one koje đavo odbi od reči proroka biće hrana pticama nebeskim, i zverima gorskim, i crvima, i mravima po urvinama i zvekarama pustoši zemaljske; pozobljaće ih dani strave do njihovog pošljetka, a kada bude vzdizanije iz mrtvijeh mnogi od njih će ustati crni kao zemlja i najcrnja noć, a drugi sivi kao najsvilje magle. Oni crni - to su plamenjači koji se za života i u svoj smrtni čas dobrovoljno predadoše ognju, odbivši Krst i večnu Pamjat, a oni sivi kojih je bezbroj, kao peska pustinjskog, to su svi oni koji za života svog behu mlaki u veri, članovi Laodikijske crkve na zemlji! Eto ti, pa izabiraj!

A i ono s Kruševcom: počće kao jedno u tami, a biće na kraju sasvim deseto! Blago onome ko nazre, pod velom vremena, promisao Gospodnju! Svako će propištati kao ljuta guja pod kamenom i biće na mukama kao živ brav na ražnju, i govoriće: "Jaoh, meni, živim pod dvostrukom kapom! Crvena mi je čalma za vratom! Otvori se grobe mili da legnem kraj praha svojih!" Samo će retki videti, oni koji znaju da gledaju, da se to Pravoslavlje ujedinjuje, te će se zdušno moliti sili Gospodnjoj: "A sad, Savaote, pošlji ismailitske legione na one koji se drže majmunskog porekla i na njihovu čizmu, e da bi se On pojavio u srpskome rodu!" Pa, kad se mnogim slepaćima oči otvore, videće: Kako Jagnje skida kožu vuka u kog je bilo prerušeno! Kruševcu, blago sjaju tvome, lepi li te dani očekuju!

I biće što će biti, kao što je bilo ono koje je moralo biti! Da mi je samo da vidim lice onog koji će tvrditi da je od majmuna - zna li on šta će biti stotinama godina posle njegovog majmunskog života? A mudar mu je govorio: "O, Misirski majmune! Zar nije davno rečeno o Misirskoj babi. Toliko će ih biti u Rimu crnih kao crni mravi i bićeš od njih crn grade sunčani da ćeš se u svom jadu zabaviti; utuliće duh živih, a horde će lomačama osvetljivati Italiju, od mora pa do mora s obe strane čizme! Pa će preko Talije dalje - sve idući na sever - a ono što preživi sjediniće se ne bi li dalo otpor Arapu! Biće to vreme mača i jarosti, ognja i kuge; od bola će propištati čeda u majkama! Uslišiće Gospod molbe nerođenih[26] i zgromiće, Gospod, desnicom Svojom seme

aspidino - pa će ga baciti u duboke dubine pustinja odakle je izašlo! I biće pogruženih s nadom na usnama i oni će zavapiti: "Ne zamerite vi koji dolazite iza nas, od naših belih pčela biće pčele, jer se jedva održasmo kakav nam je bio jaram gospodara našijeh!" Pavle će se javiti, onaj prvi bio je iz Tarza, a ovaj će biti sa zapadnih strana - na Istoku, s ikone, svetli se njegov lik!

Uzvisićeš se uzvišeniče u najcrnja vremena, u one dane kad svi ljubevići postanu svi mrzevići! Šesnaesticom na samome kraju brojaće ta godina kad stupiš jakom nogom na prestolje, a broj pedeset i sedam biće na kraju one godina kad prestolje i svu vlast napustiš ti! Lažni crnorizac, za koga radi? taj podmukli kučkin sin, u rukavu crne rize prerušen skot krije bodež! Vidim: u onaj prokleti smrtni čas kad car iz hrama Gospodnjeg ishodi - na nj s bodežom sručiće se on! O, care! Četrdeset godina kad se navrši slavne tvoje vladavine, Pobedniče ismailitskih hordi i legionar!, gde god se nađeš, nek te drži oprez pri svakom izlaženju iz doma Gospodnjeg! Vaj! ako ovaj glas, duboko vo vremenija onih koji, kao more, tek će da doteku - znaj, laskavce i svu trbatu uš podalje od sebe drži i znaj, čuvaj se razuma hudog vere!

Za četrdeset godina tvoje vladavine brojaće sva Istorija tvoja znamenje: sav Romejski istok (gde je turčija nekada bila) gle, ponovo u znaku Krsta! Blago onome, u te dane, jer će slušati i gledati izabranika Gospodnjeg!

Pre nego što do slave dođeš, ratne te bure čeka val: Prvo ćeš logoriti u Solunu u kome će velika radost da zavlada, jer ćeš pod njim tući svoju odsudnu zapadnu bitku! Pred ogromnom srećom patnju narod solunski zaboravlja - nikome neće padati na pamet zemljine kore tresak, niti pak ono kad gore dođu tamo gde je nekad bila voda, a dno vodeno postane ćuvik! Terajuć Misirca, Jedrene će gladi dopadnuti. "Evo" - povikaće mnogi, "koji je Carigrad uzeo na prepad i od njega napravio svačiju i ničiju varoš!" - A Meka postaje prestonica Ismailova - i sve dok ne bude tako svetski se mir utvrditi neće. Pre nego žar bitke sa zapadnih premesti se strana, pomazanik Gospodnji, onaj koji jedini je poslušnik, kako veli Danilo, slavnog puta svog života u Bitiniji[27] prvi će ispit imati. U dalekim, vrelim vetrom sprženim predelima, kao u paklu gde kozji rog samo se vidi, tamo gde reka Araks[28] teče s Ismailom krvav desiće se boj. Oko Carigrada kad njegove vojske naprave zaokruženje - Perint[29] i Trapezunt[30] biće strašna mesta krvavoga boja!

U nekoliko dobijenih bojeva, oko Carigrada, bela vojska Istoka polagaće pravo da ude u njega. Kako je Ismail teran iz Evrope, za njim u poteru daće se tudeški car. Tušta i tma je tudeškog oružja leglo oko Carigrada. Okolna brda biće pritisnuta vazдушnim lađama i krilatim topovima. Sila od usidrenog oružja preti da opali na presvetu Sofiju, jer je lutoransko oružje dahom sataninim zadojeno! Kad svu tu silu Turčin vide - ruku mira ponudiće istočnome jarostivom caru: pa će sačiniti ugovor da zajedno udare na Tudeha! Tako i bi - ispašće spas za Carigrad. I svak pošten u srcu svome, a slab u veri, uskliknuće: "Osana!"

Već stotinama godina ovaj ulazak hristijana u Carigrad leži zapisan, a mi prebedni nismo verovali' - pak će uzeti svetogorske listine, vo vremenija onoga,[31] i čitati rađajući kao sove od stida:

"...I Jastreb istočniji nadača sve. Pak kad se on pojavi i dođe da uzme carstvo, potrčaše ostali narodi te uzeše listine starostavne i upitahu popove: gde je naslednik?" I glas im dođe da je u Vinogradu. Čuvši to, ostala carstva pođoše k njemu i upitaše ga:

"Povježd nam ime tvoje kako zoveš se?"

Naslednik carstva im odgovori: "Az jesm ubogi, ubožajiš Jovan. Nekogda beh gosudar i priđoh da bljudu Vinograd!"

Gospode! kakva li će poklanja i topovskog mesa biti kod carske Vijene i bosanske Banja Luke; ništa manja od one kod Carigrada! Na putu od Vijene do Konstantingrada ratni požar vodi preko Hercegovine i Maćedonije; i ugledaće Ovče polje strašnu zmiju kad nalegne na nj! I kraj Jedrenu stići će - kostur čovečiji, kleptavih i gladnih udova biće jedini drug! Na "Ćemovsko polje vojske kad zakrve biće to nazvano bitkom za Eždarska vrata[32] i tom bitkom biće rešena Srbaljska tajna! U tom strašnom boju (koji će rešavati sudbinu mnogih) krvavi potoci orgati će kamenje konju do sedla a jahaču do bedra. Potučeni Tudeh, i svi Lutorani, uzmaći će pred belim perjanicama ka Onogoštu,[33] te će se tu razdvojiti na dvoje. Na Crkvine, mesto u Gackom, proliće se tolika ljudska krv od koje će krvavi potoci snositi šljemove i kabanice u Rasćeliću - a eno je sad gde teče bistra i brza, između Gacka i Nevesinja, i ne do ti Bog da živiš u ta vremena kad bude krvava konjica do sapi! Bela vojska, ispod Istoka, s perjanicama za kapama i pred njom car Mihailo iskrcaće se na Metkoviće pa će odatle poći uz Hercegovinu. Pomazaniče Gospodnji! Znaj, Popovo polje biće mesto boja! Lutoranska vojska dočekaće te između dve gvozdene guje! I videćeš svojim očima: krvavi će potoci provreti niz Popovo! Neka duh tvoj zna za to mesto, jer rat dobija onaj ko zna tačni raspored snaga, onaj kome ova veština nije strana! Evo, na planinu Volujak stiže stara druga rata i krvštine: glad joj je ime; sva je odrpana, kleptavih udova ljudima stari je znak.

A kad na carigradski presto sedne car belih ljudi i kad se njegova reč sasluša u celom svetu eto i mira vascelom ljudskom rodu, blagodeti i veselja. I od tog doba prestaće ratovi! Sve ono što čovek samo poželeti može od Boga zavladaće u obnovljenoj Dušaniji, kao i u preporođenoj Turćiji! Blago tebi Carigrade, Konstantinov grade! Kakva li te lepota čeka! Blago onim nogama koje budu hodile po tebi, i onim očima koje budu gledale sjaj tvojih kubeta, i uhu koje će slušati zvona svete Sofije! Drhtaće zemlja Devojke zbog tvoga Orla - jer kozji loj u tebi mračna će biti senka svih dana prošlih!

I lako ti je sad narode u obnovljenoj Dušaniji živeti i u vremenima kada se združiš narodi u Carigradu svačijem a ničijem; i lasno ti je sada vikati: "Ustanite mrtvi da vidite kako je lep ovaj život!"

Al u ona vremena kad se istrebi narod iz gora i sela; kada nesta vode i kada se opasne boleščine nastaniše na dnu rečnih korita. U ona doba kad se đavo useli u čoveka i ovaj digne ruku na sebe tako što pojede komad mesa živinskog il plod voćkin. E, u ta doba kad opijumčarski perčin zavlada, za žuto dugme će se ubijati misleći da je dukat, a dukata neće biti ni za leka, samo para bela ko krljušt riblja; i gaziće se nogama takva para, a ljude će biti stid da je podignu sa zemlje. Pozivaće živi mrtve da s njima zbore, pa i to neće vredeti jer će ohladiti i zalediti duša čovečija za Bogom. Ublizu toga - nad svetom pada tama tri dana i tri noći. A kada se razdani Srbija će biti manja nego što je ikada bila - i ješće se mesa srpskoga na sve strane jer će mu cena biti nikakva, a brat će brata samo da ima. Udariće takva mrzija u narodu da će od stida ljudskoga zemlja roptati! I da mrtvi ustanu mislili bi da su živi gomila ludih koja do pola dana očajava i ništa nema, a od pola dana peva i slavi čovečije rasulo!

Dojadiće Gospodu molitve sveca srbaljskog, po kome su oni prozvani Savljani; i namestiće Gospod strašne bojeve i krvoliptanja kod Ćesar-grada i Carigrada. I staviće desnica Njegova da bitka za Ežder bude ključ Srbaljskog opstanka i da se to rodi iz krvi ljudske na Ćemovskom polju! Kad padne Ćesar-grad ode Srbalj po poslednju kuću koja je njegova! Videće Srbo ko mu je prijatelj kad mu vojske legnu mesecima u Višegradu i okolo Drine, pa ni tamo pa ni vamo, pa će se, iz toga, uveriti sve Pravoslavno što je promisao Gospodnja. I povikaće mnogi: "Gle!, pre Eždera, i stajanja Višegradskog, rat počešće bogomrsci, a završi se svetlim carevima!"

Utom će se otkriti tajna Kruševca! A kako se zida glavni grad? I na kakvim se rekama postavlja? Da li su glavni putevi preko njega? I je li on prečica k svojim karaulama? A kad Kruševac bude glavni, Trakija i Nemčija biće blizu!

Lep li si Kruševcu i kad nisi prestonica! Ne plač kad ti bude najteže - već kalemi vinovu lozicu svako bure na trista godina! Ne zaboravi ružine kaleme da se kite svati i svečari kad zasije Sunce nama jarko!

U zle dane: iz doma nezatnog, poreklom od starine od onih iz kurvarske i rasipne lože - pred njega kad stane odrpan čudak, ko frulaš s Goča, treba da zna da je to Gospod prvo našo slepca pa mu posle dao za sveca. I kad taj, odrpani s Goča, na svojoj fruli završi:

"Šta čekaš sad, kad vodiš vojnu naroda svog, na zmijinji zub dva put stavljenog!? Zar ne vidiš da si živ klan nedoklan; živ dran neodran; živ pečen nedopečen!"

Po golom drinskom brdu, okolo Višegrada, kad bude danima curila kiša - na njegov usklik pred jeznim piskom frule i glasa tog, pogleda iz ogromnih plavih vodnjikavih zenica s crvenim podlivima beonjača kao u kože nestaće odrpanog s Goča kao da je sen!

U tu noć, kraj vatri legionara svog, pričaće o tom s frulom, španj što je il pola ženskog; među prostom vojskom tražeći sebi tumača za reči Gočkog frulaša.

Odgovor daće mu jedan iz brdskih kuća, u blizini vojenog položaja njegovog - od dobrih ljudi, ostali Muhamedanac veštinom drevnom (onom koju znadoh s braćom mojom) bacanjem žrebija; jak će to biti protivnik džinova[34] i samo mu slepac neće verovati. Teško nauku njegovom kad mu okovanim umom zakovitla bura: da se zna, a šta da se zna; Neba bejaše, a zemlje ne bejaše, puta bejaše, a sela ne bejaše. Tvrd grad i bez zidina, ukopaj se i čekaj! Nad glavom dušmanina kad se zbije tresak bićeš na valu plemena svog!

I sve ako ti pogodi, taj Turčin što turski ne zna da zbori, hoćeš li poverovati? Te s mirom pustiti prozorljivce i bogoljubce? Il ćeš njima puniti tamnice? Samo da znaš - ima jedan Nazerećenin koji o tebi vodi računa, kod Njega u Njegovoj tamnici svaki je zločinac sa Starom Zmijom, na hiljadu godina! Al' mudrosti makar malo imaj: zar nisi porekla takvog zahvaljujući veri pradedova?

Gospodaru Kruševca! Slično ovom saznanju očekujete znaj kad ti dobri Muhamedanac otkrije veo tajne sa života tvog! Dvojicu u sebi moraš da spojiš: jednog cara u opancima, niz Lim što se spuštao do onih strana, davno pre života pradedova tvojih, i drugog što je mitom oslobađo Otačestvo svoje! Oprez nek te krasi i tanan glas, u ljutoj borbi žustrina medveda i lisičja krasota - ujedinjenje pravoslavnog tvog života je znak, a u čaju od gorskog bilja leži tvoj spas!

U napasti očnoj, u njenoj tmuni i mraku, svoj jadovni Zapis izgovorih sinu svojem; a ovaj ispisa Knjigu moju, pod krovom moje kuće ukraj Crnog Jezera, u Otoci - leta 1350- tog po Hristu, meseca Ilinštaka u njegov sedmi dan.

Nek se zna - da će glupost uvek govoriti: to je staro doba, a ovo je novo. Al' to će biti laž u neznanju! Jer celomudreni znaju: da nema staroga i novoga, i da sve hodi prema pošljetku na Trokrsnoj Planini, koju još nazivlju Trojičinom ili Atosom - gde će Gospod spasiti poslednje hrišćane.

A ja, pred Bogom ubogi Pandehalj i rab Njegov, iznova bi pristao na svoj pečalni život - hiljadu godina po padu Konstantinopolja da se opet stvorim; jal kao pero u pisarevoj ruci i da kapljem srcem svojim i jednako da pišem. Da pišem.

I neka me neko (onaj ko ovo pročita) pomene u molitvama svojim. On mene, a drugi će njega.

Zduhe Svetla i Zduhe Tame

S treskom se vrata otvoriše na mome Bunaru. Pogledah, a ono: nasred neba bejaše užareni mesec, oblaci se valjahu preko njega, a modra nebesa, tamna kao čivit, izbijahu tu i tamo ispod tmastih valova oblačine. Potom mi se ukaza prilika na pragu krovinjare; beše strašna u svom izgledu, no nešto me snažno održa u uverenju kako njena blizina nosi toplinu i da je moja Tajna, u prisustvu tog bića, pred razrešenjem. Bio je ogrnut belom janjetinom sjajnom i

blještavom kao da je od srebra; sjaktavom kao da je bila zasuta prahom božjim sa zvezda, i beše duge bele kose do pojasa, i zenice mu behu bele kao mleko - i ja shvatih da je ova prilika slepa, a potom ugledah u njegovoj šaci pisarski kalem, te pomislih: Ovo je zasigurno Pandehalj, a drugi ko bi?

- Niđe nećeš hodit, a hodićeš. Ništa nećeš videt, a videćeš - reče mi taj, za kog bejah siguran da je Pandehalj.

- Kako? - promucah.

- Ti si i ključ i katanac! Otključaj!

I stvarno, šta to čitah do malopre svojim očima? I bi još preda mnom što ne pročitah (ili ne stigoh ili ne vidoh?), ali redovi tog ispisa titrahu i behu nekako magleni pred mojim pogledom.

- Zašto mi se ne da da vidim!? - uzviknuh bolno.

- Videćeš i to. Dok ne otključaš samo si primišlju u dva vremena. Kol'ko imaš ključa tol'ko ćeš steći vremena. Onome ko svoje nebo nosi na tri prsta on i otključava ovakve Tajne - kaza mi starac svetlog lika.

U tom ti se času, onaj starac pomeri s vrata i tri nakaze uletoše unutra. Behu veličine, ne veće od mačaka i imahu ljudske glave i po jednu ruku čovečiju; i svo troje behu hromi, u jednog drvena noga po kojoj plazahu crvi golemi, gliste i svakojaka lepljiva gamad, i nakaze imahu mala crna krilca sparušena kao da su ošurena i puna gnoja, a behu psoglavi, ali i mačijih glava i ptičijih, i ispuštahu iz usnih šupljina krike slične ljudskim glasovima, ali je to isto tako naličilo na pištanje i šištanje gmazova, štekantju lisice i kričanju ptica. Obletahu oko me i ja očas bih u goloj vodi, dok jedna od nakaza ne dograbi dlakavom šapom i sasušenom ljudskom rukom, ne većom od dečije, moju bošču sa stola i izvadi ogledalo koje dobih još na Kufi. Zatim čuh glas starca svetloga lika:

- Ne boj se, sine. To su anđeli srpskog zla. Ali u večnosti vrgnuti pod Savinu palicu. I koji su kao ljudi, kao vukovi i kao ptice. Al' su ovi najgori i najcrnji, zato su tak'i. Zduhe zla i mraka, glasnici Ada, ćopavog boga koji se sveti Srbima zato što ih je Sava priveo Hristu. U ovaj čas ja ih vodim, pošto si na srpskoj zemlji ukraj reke koja se zove Drina, izvadiše tvoje romejsko ogledalo da vidiš ono što se nazivlje dobom oko druge vrhar[35] godine po rođenju Gospodnjem!

To izrekavši: nestade onoga starca, svetlog lika, za kog držah da je Pandehalj, ali isto tako i onih strašnih nakaza. Ja se nadnesoh nad staklenom površinom ogledala - al' u njemu ne beše lika moga!

Videh nešto kao svetlu kutiju u kojoj je trepereo prizor ispunjen ljudima i predelima i u mah se setih sokoćala.

"Povodanj velika pa krv, sve će se ovo zbiti do konca ovoga leta" - kaza nekakva starina iz ogledala, okružena ovcama, negde u nekoj planini. Potom ugledah (u onoj svetloj kutiji) čoveka zavaljenog u stolicu, među množinom crnogaćih ljudi u velikoj dvorani, dok je napolju svitalo. Čovek koji je sedeo zavaljen u stolici upadao je u oči jer je vrteo lančić u jednoj ruci i bilo je očigledno, mada mnogi to nisu primećivali, da je tim gestom pretio i ucenjivao drugog čoveka koji je bio izdignut iza anvona ili govornice. Zagledavši se malo bolje videh da je to razgovor gluvih i da tu niko nikoga ne sluša; ljudi behu umorni i pospani, a san su razbijali tako što su listali bele listine pred sobom. Onda pogledah bolje onog s lančićem te spazih da taj čovek ima dopola ljudsku glavu a od pola zmijsku i kako se oblizuje tankim račvastim jezikom, dok mu na licu lebdi isceren gadan osmeh; bilo je nečega na tom njegovom licu što me je neodoljivo podsećalo na Gonzaga, tog poslanika pakla kod nas u Kufi. Potom je odnekud (a da niko od one množine ljudi nije ni primetio) iskrsnula devojka sva od kamena, oko čela krunata i s upaljenim lučem u ruci. Prišavši onom čoveku-zmiji ote mu lančić iz ruke, rekavši:

"Kod nas svaki šegrt zna, da kad jedna karika popusti za to je kriv slab, a slab je otkriven" - reče, pa izađe iz one dvorane ne dodirnuvši veliki crveni sag. A onaj stade da se smanjuje u stolici kao da se topio u njoj, sve crnji i manji.

"Teofile!" - dopre mi glas do uha. "Ovaj će dobiti rakonju!" Učini mi se da je to glas iz dubokih daljina Šaena Der Hrand, ali je to isto tako mogao biti i eho glasova Sava i Đermaka, Miloša i Mitra ili glas Pandehaljev?

Romejsko ogledalo stamni se kao noć, ali je glas dopirao iz njega:

"Pustinožitelj i kao zatvorenik sam, mučilo u Srbiji mučilnici jer, ko god stigne u njoj se pita: tati i lupeži; hajduci i kesaroši za vid njezin šetaju po njezinijem vinogradima i beru ih ko stigne, i otimlje je kom se ushte, i niko nikom ne polaže računa za ta dela ruku svojih i to poganstvo tako traje godinama! I nema ko nije nasrnuo na dobra njena kao pacov na lešinu! Vidim ga, lažan mu mir na usnama, niko je i ništa od nikoga i ničega. Upriličio se kao beli golub mira, a zmija je opaka, od rase je banatskog prevrtača i nema Agara i Tatara koji bi se nosio s njime u otimlju tuđeg! Sedi u prečanskom bircuzu, žestoko piće s Ostrvlja curi mu niz nos, jednu od tri Srbije pravi, tri masne i lojave karte iz rukava vadi dok mu mađarski cigani na ogromno, svinjsko uvo sviraju tri puta bi srpska creva da obmota oko motovila za svoja tri Tamna Vilajeta; za Ugre i Papke, i za sluge njegove da što više bude mesta! Al' će šljamura pijanu prvo familija ispljuvati pa narod, jer su sveti izmolili Gospoda i Gospod je poslao srpskog lavića na nj da ga izjede, al' sve lagano savijaće se kao trsika i ondakar će umirati lagašno!"

I opet zasija ogledalo preda mnom i ja videh kako množina naroda iznosi kovčeg a kovčeg blješti kao biser; i sav taj narod s tijem kovčegom ide u

ophod oko razrušene crkve s đekojim zidom, i zdekojom ikonom, i zdekojim likom svetitelja iskopanih očiju, unakaženog lika - al' se iz te razrušene crkve čuje silan bruj nebeske muzike toliko divotne i moćne da su to mogli biti samo glasovi anđela: Ovo su poklana srpska novorođenčad iznad jama od krvavih Papkara!" - čuh glas odnekud. Potom ugledah kako sjakti sjajem iz one ruševne crkve; i gde koji od onog naroda prilazi onome ruševnom zidu i pruža ruke grejući se, jer rekao bih po onoj tami i vetru i noći okolo onoga naroda da je studen i dažd, te da je ledena pustoš pritisla onaj rod: "A ovo je krv nerođenih, iskopanih kamama iz utroba srpskih majki i vapi pred Gospodom za svoj rasuti rod i traži opomenu za zle koji ih prebrojavaju čineći ruglo od njihove žrtve! Sad greje ta nerođena krv svoj samotan i opkoljen narod, u ime Svete Trojice, a kad se izlije pred prestolje Gospodnje zatrubice četvrti anđeo!" - dopade onaj isti glas do mene. I ukaza mi se jama u nepreglednoj kamenoj pustoši; i iz te jame izbi stub svetlosti bele kao mleko i ukaza se lik žene sjajan kao sunce, a odnekud dotrčaše deca, i pokloni se ona nejač divnom liku ženinom. Ne potraja dugo taj divotni prizor, za dekik il' dva, iz one kamene pustoši izroniše nekakve mračne kukuvije, i nakupi ih se množina tamnih senki koje otvoriše trgovine oko one jame: od cekina tri, od dinara sto; kese im s talirima vidim, al' im lica ne sagledah: "A ovo su jamari, i kurvini kesaroši, čeda aspidina koja ne spoznaše Majku sve poklane dece! I sada trgovinu prave oko nje!"

Potom nesta prizora iz onog kamenjara i utihnu onaj glas - a ja, u svom romejskom ogledalu s Kufe, nanovo ugledah prizor oko one mučene crkvene rujine, a onaj glas me i ovog puta ne ostavi na miru i čuh gde mi reče: "Razrušena crkva, to je pobijeni i poklani narod od dušmana čije poglavice nose toga čiji vrhovi prkose nebesima kao čeljust zmijinja i na njima stoji broj a taj broj je broj Velike Zveri i jeste šestotina šezdeset i šest! [36] A kovčeg sija kao biser jer je u njemu netruležno telo svetiteljevo koje, dok bi na zemlji, izdrža svojom vrlinom nalet vražijeg Agara i ode u Večnost!"

Na moju polzu ushte Sila i ja u ovom prizoru Blagoloznog i Blagopodatljivog videh dela smutnoeg i nestroenijeg vremena: U noći mračnoj, rastrojstva punoj, pojac je crveni pop, sred pustog sela zdravicu drži Srbiji što nikad nije bila manja! A sve pisa nezatni dijak Teofil kraj drhtavog voštanog plama. Odavno zemljom ne hode Stric i Sinovac, a od drugog Strica sinovac, što Krstiteljevo ime nosi, jedini nad kad u Srbiji duhovna vlada glad! On, lika svetlog, s monaštvom koliko prstiju pet i s narodom u Srbiji večni dom monahu Tadiji gradi!

"A sad ćeš videt kako se prizivlje Ismailit i daj sveti Bože, da budu na zemlji, tu gde si ti sada, zajedan ljudski život i dva, daj Bože!"

Prepoznadoh glas, al' mu lika ne videh u mom ogledalu - bio je to Pandehaljev glas. I, stvarno, ugledah manastir visoko u planini, visoko gore nebu pod oblacima beše njegovo kube i potom se pojaviše aramejska slova na vratima njegove priprate, i ja pročitah: "Ovo je Ostroški manastir čudotvorca Vasilija. Jeo je u istini kao Jovan u pustinji. Sveti za života, živ i u smrti telesnoj!" Utom se stazom ka manastiru pojaviše mračne spodobije. Nemahu lica do grdnh

rana do rane, a kroz rane behu im provučeni tanki metalni špicevi!? A zenice njihove behu sjajne od zla pune besa vražijeg i ispuštahu glasove huka kao da su sam đavo iz misirskih pustinja! Pa ušavš u manastirsku portu naopako svezaše ovna i uhvatiše se u kolo oko mučene životinje, pa je najposle stadoše buraziti dugim noževima dok je nesrećna marva roptala krvlju, a ispod njihovijeh zelenih anterija proviriše čupavi volujski repovi a oni jednako hukaše i arlaukaše. I u tom se stamni; i nastala takva tmica svuda oko belog manastira i udari takav dažd od koga se navuče golema i grdna oblačina. Potom ona tmica, kao da dobi noge, kao da je živa voda stade da nasrće na manastir, al' se belina manastira ne da! I tako jedan čas i dva, i više - onda izbi krv iz zemlje oko manastirskog praga i krete u manastir! Al' s vrata manastirskih udari plav oganj kao nebesa te sažeže onu krv! I ja videh: nekakvu silnu brdesiju, sve planinu do planine, i reke nekolicke, i nebesa - i sve to bi zeleno kao jed, i još zelenije! A u daljini, na tim silnijem zelenijem rubovima videh tuštu i tmu crnijeh čalmi; izranjahu i izranjahu i nemade kraja ni početka!

"Doći će do pod sami Ostrog, ali Ostrog neće pasti." - Kad pogledah, a tamo, iz romejskog ogledala gledaju u mene Sev i Đermak i još jedan beo kao ovca i ja shvatih: behu to Miloš i Mitar i sa njima Pandehalj.

"Evo nas" - prozbori Miloš. "Mi znamo sva vremena srbaljska. Doći će opet, a ti gledaj kad ti je dato! U njemu ćeš sagledati najgore bez kog nema najboljeg!" to izrekavši, nesta sve trojice.

Stresoh se od umora. Vatra na ognjištu buše utrnula. Ustadoh te raspretoh žar navukavši cepilo na nj. Iz pepela izvadih nekoliko pečenih krompira. Ostalo mi je još koliko u šaku. Čudo nema nikog da naiđe s kontumaka? pomislih. Ostao sam bez hrane, a Seva i Đermaka nema da dođu po mene? Toliki dani i nedelje u samoći, krajnje je vreme da se neko, bilo ko, pojavi ovde, kod mene u Bunaru. Od telesnog umora dolazi snoviđenje - mene senke samo posećuju u ovoj pustoši, pomislih i pogled mi pade na drvenu rezu koja je mirovala položena u zaklopu vrata. I, u tom trenu začuh kako neko udari snažno s druge strane.

- Ko je? - viknuh, i istog momenta shvatih da sam grdno pogrešio. Nikom se ne odazivaj, dok mu telo ne vidiš, znala je često da ponavlja Sirarpa Melikijan, noću posle harise kada su se, najčešće, događala tiha tajanstvena lupkanja u zidovima naše kuće na Kufi. Sve je govorilo, u meni, da nipošto ne otvaram vrata, ali me je nekakva čudna i bezrazložna ljubopitljivost prosto vukla ka njima. Zaklop škripnu, reza se podiže i ja se nađoh na pragu svog Bunara.

Napolju beše osvetak, ali je to isto mogao biti i suton; beše studeno i magla se cedila u pramenju niz crne i gole grane obližnje bukve. Unaokolo po retkom, pocrnalom žbunju beznadno su visili satruli ostaci lišća prekriveni belinominja. Bilo je mračno, ali ne toliko da ne primetih nešto što za mojih retkih izlazaka nikada do tada nisam video u blizini svoje krovinjare. U onoj pomrčini nazreh nekakve zidanice!? Zakoračih korak dva i pažljivo se zagledah: nije bilo

sumnje, dobro sam video, bile su to zidanice ne veće od ove moje čatmare!? Međutim, istog trena bio sam svestan da samo vidim krovove tih potleuša; privikavši oko na slabu vidljivost, ugledah okolo tih čatmara zidove od naređanog kamena!? Odakle ovde ove kuće ograđene zidovima, tolike dane i mesece sam ovde i nikada ih nisam video? Još uvek nisam verovao svojim očima - krenuo sam u pravcu tih visokih kamenih ograda. Stao sam kao ukopan posle nekoliko koraka. Tanki minaret, kao rog, štrčao je u tamno bezvidelno nebo! Obuzela me je beskrajna tuga i samoća - nemoguće! pomislih da me je neko, zajedno s mojim Bunarom, preneo negde na istok, u neku mračnu i tamnu ismailitsku provinciju, u nekakav agarenski Tamni Vilajet? Taj koji je to učinio (a da ja nisam primetio) mora da je moćan, toliko moćan kao sam đavo! Taj me nije pitao da li pristajem, niti sam pak osetio da sam preseljen pod senku minareta!? Bio sam osuđen da posmatram mračni rog kao čudo izniklo za jednu noć pred svojim očima! Ipak, bunio se razum u meni, mora da su vlasnici ovih krovinjara ovaj pusti kraj naselili, a da ja to nisam primetio? Ali, kako? Kada? U koje doba? Izvor je tu u blizini i ja, idući po vodi, morao bih spaziti ovaj prizor koji sada gledam i u koji nikako da poverujem! Utom se pomeriše nekakve prilike u dnu onih kamenih ograda? Upreh pogledom i spazih nekoliko sitnih dečijih glavica koje su me posmatrale (barem mi se u prvi mah tako činilo) radoznalo. Spazih da su im sitna izgadnela tela bila ogrnuta dronjcima, a lica bleđa i prljava. Deca su čučala u gomili drhteći od studa. Od iznenađenja nisam mogao da se pomerim s mesta; gledali smo se tako ćuteći - ja i ta deca. To je trajalo sve do onog momenta kada osetih njihovo prisustvo svuda oko sebe - izlazili su čučajući iza onog retkog žbunja, usjaktalih sitnih zenica kao u glodara; bio je to sjaj zenica pun mržnje i straha kao u gladne, ranjene zveri. Od te siline koja je izbijala iz njihovih malih, sitnih očiju - ustuknuh u strahu. Išli su lagano prema meni ispomažući se rukama, nekolicina ih se pridizala; bilo ih je bosih dok su im dronjci lepršali oko mršavih i malih tela. Brzo se okretoh i žurno krenuh nazad k Bunaru. Osećao sam: ako mi prepreče put - gotov sam! Na pragu Bunara odahnuh punim plućima, osećao sam zadovoljstvo uspevši da umaknem tim malim, gadnim stvorenjima. Osvrnuh se iza sebe u mrak: ništa nisam video!? Kakav đavolji privid, prošaptah sebi u bradu, mora da je Karakon tu negde, u blizini! Ali, tog istog trena sasvim jasno zazvoni Šaenov glas u mojim ušima: "Zar se Spis ostavlja sam!" Ščepa me očaj, izašavši zaboravio sam da zatvorim vrata! Kroz odškrinuta vrata nazirao se slab odsjaj s ognjišta, gurnuh ih i uđoh unutra. Kakvo olakšanje! Spis je ležao na stolu netaknut, tamo gde sam ga i ostavio; lojanica je čkiljila slabom svetlošću, a u staklu romejskog ogledala videla se prašnjava, puna paučine tavanica mog Bunara, moga mesta za Rađanje u Dan. Nije li vreme da legnem? pomislih setivši se prizora kojeg sam doživeo izašavši napolje. No, tog trenutka začuh udarac o vrata. Pretrnuh. Potom se, jedan za drugim, udarci umnožiše sručivši se o njih!

- Kamenuju kuću. Tako počinju sva svoja zla.

Hladan znoj mi kliznu niz kičmu. Još neko je bio pored mene u Bunaru, neko kog nisam primetio ušavši unutra? Lagano, ovlaš, pogledah preko ramena. U samom uglu, u tamnoj senci ognjišta, sedela je žena mladih godina. Bila je šćućurena s bradom na kolenima i rukama kojim je obgrlila noge!? Halmerija!

htedoh da viknem od sreće, no, istog trena postadoh svestan da to nije Halmerija-riba, već žena koju sam negde video? Srbica!? Pa to je ona čobanica koju pređe videh s ona tri jagnjeta koja se, u prebrojavanju, umnožavaju i ima ih kao stado!? Samo, šta je to s njom, razmišljah tresući se od iznenađenja. Ona njezina nekadašnja lepa bela haljina u kojoj sam je video, sada je bila razdrta, a venčići cveća pokidani, po lepim belim rukama videli su se, krvlju podliveni, tragovi uboja, a kosa joj beše sva u neredu, potkraćena i ne onako duga, sjajna i lepa kao nekada!

- Srbije - jedva izustih - ti li si?

- Da - kaza jedva čujno, zenica pretužnih i plavih kao nebesa iznad Kufe, a dubokih kao mora kojima sam doplovio dovde. Zbog onog tračka tuge koju spazih u njenom smešku zahvati me huk besa, stala je da kulja nekakva sila, s krvlju, odozdo, kao iz zemlje, prema mozgu - sav sam goreo; glas mi se gubio još u grlu, bes me je zaslepeo, vid mi je zasula koprena od koje sam se preznojavao, mucao sam reči čiji smisao ni sam nisam shvatao!

- Polako, Teofilo, polako. Zmije su to i vrani gavrani. Krv i zemlja. Prvo isturaju decu. Treba videti da li tu ludost s decom rade što ne znaju, usled gladi i nemaštine, il što misle da će ih to najmanje stajati? A ti ne diraj u dečiju krv! Ko u to dirne gubi pravo na postojanje! Deca su kao anđeli! - reče Srbica, s onim pretužnim smeškom na usnama. Nisam mogao da izdržim taj njen smešak; nisam mogao da ga gledam.

- Ko? Ko su oni? - prokrkljalo je iz moga grla pitanje.

- Divlji, nepoznat narod. Pokušali su da me napastvuju. Kuća u kojoj živim okružena je smradom njihovih ruku koji se diže do nebesa - kaza zvonkim glasom, ali joj je i dalje iz zenica izbijala tuga. Okretao sam se izbezumljeno oko sebe, tražeći nešto, komad drveta, bilo šta s čime bih izašao pred tu gamad.

- Ne! - uzviknu ona. - Mene će spasti onaj koji tek treba da dođe! Kamen na kamenu od njih neće ostati a oni koji ostanu, u ona doba, klaće nevin porod, onoga naroda zbog grehova predaka njegovih, za ove opačine divljeg naroda u kojima ih bodre da mi zlo čine i na dušu staju. E, onda posle Talijskih ratova i za obale Jadrana, posle pomračenja od silnog muslimanskog brodovlja kad se opet bude videla plavet morska - e, tada ću ti biti najlepša, onda kad se budem ogledala na Otrantskoj kapiji! Pitaću ih tada, ako ih bude bilo, behu li romejske vere kad bi Raban[37] od semana Krojinog i njegova Pilota[38] oba? Ko bi ono između Drača i Valone, je li to beše Karlo Topija? e i za njegovu crkvu koju podiže za prah svoj Sin Din, što se zove, pa ako joj temelja ne bude sabiću ih žive na sedam kolena pod zemlju da ih nađu! Za Danj i Sat tvrde oko Skadra Arbanasa Ko je Zakarije i za znak na njegovom grobu da mi ga pokažu, jer je bio Nazarećaninov, išten fe i plak,[39] pa ako ga ne poznadu sažešću im Malesiju lojavu da sagori do temelja: jer su zaboravili Androniku, Ljubu Đorđa Kastriota i njegova sina Dona, i Niketu Topiju i svoje pređe Himare i njihov Znak, koji je tu bio pre Mehmeda Osvajača! Za Ivana Kastriota, unuka bojara

Branila od Janjine, i za njegove povelje Hilandaru i za to ću ih priupitati, pa ako li ih ne poznadu neka se živi zakopaju u one crkvine što su od crkava napravili, neka živi uđu u one gomile gde je prah i kost hrišćanska i koje im sada čobani raskopavaju! Za Berat u kome je negda bilo svetilo zografsko, pa za Minin Kostur i za beli Skadar na Bojani ko li ga zida i čiji je bio glavni grad - a zbog njega ću zaratiti! Kad im je krv svetinja, a stalno je nevinu prosiplju; pitaću ih čija nana crnu vunu prede? A to će biti onda kad se izlije Pravoslavno more! Oganj, od kog će spavati vojske, kad na Tuzi spustim, pitaću ih za dom Š Mili[40] između Tuzi i Dečića, gde mu se trag ne zna, a groblja lepo uređena u kom papak za leš svoj brine, zbog toga ću sve do Fisona da grejem i žežem! Zar Ona, na čiji pomen Imena, drhte legionari zla i tresu se Ad - da u pustom mestu, "Ćaf Kiša što se zove na putu za Hote, pusta i puna zverova da bude!?"

Zar za koze i čobane Špija Kraljić[41] da vam služi kao zaklon od dažda i studija? Ah, Hoti, Hoti[42] -premeriću vas žarnijem verigama, a duše vam neće videti Š Milijevog kantara, sedamdeset i sedam dana pustiću oganj sve od reke Maće, podno Lješa, pa sve na sever do Onogošta, goreće cela Malesija a Tuzima će biti ponajžešće kad ognjem stupim na Čemovsko polje; sedamdeset i sedam dana biće više mrca nego stenja i kamenja, jer ste Hoti, na tom mestu, sedamdeset i sedmi narod po redu, a kad kaznih onaj stari narod, koji bi pre vas i koji me drži, a što ne bi vas? Kad vam pustim, iz pustinja, Ismaila crnog lika usred dana kao usred noći; u gladni dan kad vam dođe, dan dug kao gladna godina, crni Ismail iz Misira kad vam reče da ne stoji u vas dobro učenje lažnoga proroka - u taj dan, jezika ognjenog, jedina hrana biće ljudsko meso; pola vas na ražanj, a na pola pod ismailsko oružje kao askeri u poklanje po talijskim gradovima - sve do u onaj dan kad ćeš i ti biti hrana mačevima alemandijskim i galskim; i onoj crvenoj bradi iz zemlje preko mora i s Ostrvlja znanog! Ah! ah! Musakije moje! I Kastrioti, i Dukađinci, i Topije! Čeda moja pravoslavna domove mi dizahu, a Hoti ih ne sačuvahu! Oni čija je desnica vazda muževna bila, a oko orlovo, pa Agar nikako da zaskoči preko mora; ah, vi koji ste saborni na krv i jezik a ne u pravoslavnom i romejskom arnautluku, vi koji ste zaboravili barjak moj kojeg su nosili Leka i Pavle Dukađinci, već ste postali obraćenici, kao sva ona gamad od Balšića i Crnojevića, koje sveta potraga onog sa Cetinja ne izbi. I za to ću doći kao kazna Božja, privući ću vam se kao lupež da vas priupitam gde je moja pravoslavna Škumba i celi Elbasan? Doći ću kao strašni bič vaše nove vere (teško onome koji ne bude hteo iz čašće Mrzosti moje!), a vi to nećete ni primetiti, prićete mi - i bićete pojedeni! A ono što ostane baciće Pravoslavno more u duboko sinje more, ispod vas, da bude hrana ribama i svakojakijem akrepima u dubinama vodenim!

Bio sam van sebe od bola, dok je ona to pričala glasom strašne i potmule opomene - što me je nekako, u isto vreme s plašnjom, smirivalo i gonilo da podignem lice svoje k njoj. Ali, kakvo me je samo, strašno i lepo u isto vreme, iznenađenje očekivalo u prizoru koji se ukaza preda mnom!? Svog opasanog ognjem ugledah mladića! Sam beše sjajan kao vatra okružen vatrom - a sjaj njegov beše vatra njegovih modrih i zelenih haljina! A onaj drugi jezik plameni leteše oko njega sličan velikom sjajnome pojasu, koji se zamotava i odmotava oko tela njegovog. Leteše taj jezik plameni oko njega ništa ne upalivši po

mojoj čatmari i dođe mi do lica i ja osetih milje i radost bezmernu i - tu se zaplakah. Poskočiv sa stolice od radosti tresao sam se kao prut.

- Tvoje Rođenje u Dan, gde je? - zapita me ona sila, za koju držah da se izlučila iz Srbice. - Da li zaboravljaš - nastavi - zbog čega si ovde? Prelest gladi te je uplašio te si izašao, postaješ isti kao mnogi koji zbog utrobe svoje zaboravljaju ko su? A oni, napolju u tami, nadiru i otimlju od moje sirotice koja je sama u svetu. Ali se gorko varaju, blago onima koji su sami mene radi i od kojih su digli ruke knezovi ovoga sveta, jer je štit i uzdanica nevoljnih i samih Gospod sve do pošljetka!

Otrih suze s lica, sedajući lagano na stolicu. Od ovih reči gubio sam snagu; obarale su me, bile su sama istina i više od nje.

- Dato ti je, ali ti to vidiš kao obično ogledalo, a to je izvor tvoje vere. Duša Istočna crkve! Krv svetih! Onaj ko savlada njene dubine taj zna, on je spašen! Sam postaje ključ za Patnju kroz sva vremena koja tek čekaju ljudski rod!

Trgoh se, u uglu pored ognjišta - kakva svetlost!? Sad je to bila nesaglediva belina devojkine!? I beše belo jagnje u njenim krilima, da ne može biti belje, i ono držaše ribu među svojim prednjim nogama! Setih se solunskog krčmara i njegove ribe, jela njegovog posle korenja, kada mi je gladnom dao - i zaplakah od nekog neobjašnjivog bola.

- Ova hrana je tebi potrebna - kaza mi ona presvetla devojka za koju bih ubeđen da je Srbica - od koje kad uzmeš nikada nećeš biti gladan, jer tvoja glad nije telesna, a ova hrana je takva da se ne troši i sama je kao Večnost! Evo hrane za tebe jer je tvoje putovanje po silnijem vodama, na jedrenjaku bez senke, bilo putovanje do vere, a ona se nalazi u mestu koje se nazivlje Rađanje u Dan. A kad se najedeš bićeš ključ i njime otključaj i steći ćeš Dan!

I ona devojka, koja se zvala Srbica, stavi preda me onu ribu, a riba beše u sudu i sud beše toliko sjajan da moja krovinjara zasija silinom blistavog dana! Štrpnuh malo te hrane i osetih silinu bezmernog ushićenja; al' u isti čas i stid ogroman i težak kao zemlja: setio sam se svih svojih gladi, svih bednih i bezrazložnih zavisti i sumnja, svih strahova, bednih i nikakvih želja zbog kojih sam se uvijao kao crv! Bilo me je sramota pred Srbicom i ja oborih glavu; a pogled mi odluta na Spis koji ležaše otvoren kraj onoga suda s ribom. I gle! redovi u Spisu behu toliko jasni, a slova im blistava i sjajna kao da su sunčeva srčca; i videh još u njemu, ali ona behu kao vodeni žigovi, ljubičaste konture novih slova koja kao da su izbijala na stranicama Spisa, za koje sam bio ubeđen da su prazne!? Kao da mi je neko ugurao misao u lobanju: mora da je ispisivač ovih ljubičastih redova Hormuzd Risam, pisar i znalac tajnog ljubičastog divita. Tragove ovome treba pojačati. A ono prelepo stvorenje divotne beline, primakavši se mome ramenu, dahom utuli slabi plamičak lojanice koja je dogorevala, rekavši mi:

- Kada se rađa Sunce, lampe se gase.

Prilježno pristupih pisanju: i zaškripa mi perce na kalemu po ljubičastim linijama Hormuzda Risama, znalca tajnog pisma za ona vremena kad svako bude vladao pismenima, a pismeni budu retki kao zrno bisera - o tome razmišljah i o Suncu i lampi, negde sam o tome čuo, neko je pričao: gde li to beše? Na kom romejskom tlu? A kad htjedoh da upitam devojkicu za ljubičastu tajnu Spisa, skrivenu vodenim žigom, nje više ne beše u mome Bunaru. Odmah primetih da je ogledalo nestalo bez traga sa stola. I ja pomislih: san, privid i opsena - sve to odbacuje probuđeni čovek kao suvišnu i staru odeću sa sebe. I upisah još i ovo:

Gle! noćas il' u zoru, u nekoji dan i čas dode mi Sila svetla kao angel i reče mi, i pokaza mi - neka je zbog toga blažen čas mog saznanja ko zna kada, u mestu ko zna kom.

Ljudska krv u Trećem Eonu (II)

Kako sam stavljao vrh pera na površinu Spisa izvirala je tanušna ljubičasta linija i - ja pisah i pisah, sve jednako idući perom za tim tragom, pitavši se: ko li posiplje taj trag? Čije li je to delo kojemu slova utvrđujem da budu vidljiva ljudskome oku? Ko je on - znam li ja bedan i propadljiv? Kakvom li je to silom utvrđen kad li preko jednog jedinog, slabašnog traga, vremena tolika prevrće? Kad od danas već pravi sutra

I odvede me taj trag tanušne ljubičaste svetlosti, ispred mog pera, u one dane, duboko napred u vremena, u prostranstva ina za koja tek da sam čuo (mnogi mi behu neznana, tajnovita i neverovatna; kao ona prostranstva u kojima življaše ljudi sa znacima na čelima, koji verovaše u svoj razum crvljiv i propadljiv jer i sami behu propadljivi ili, pak, carevi u onim prostorima u kojima zidahu svoje mnogobožacke piramide ili prostori u kojima će sodomiti živeti kao muž i žena ili prostori ispunjeni opačinama Žene koja, kao u Jovanovom Otkrivenju, prizivlje narode na silne gadosti!), i pročitavši videh careve svetske (koji do tada nikada ne behu, ali koji kao da behu), i njihove narode i vojske, i gradove njihove silne kako se dižu i padaju u prah kao da nikada nisu ni bili, koje prekriljuju vode nadošlih mora i pale oni s čalmama i gvozdanim vilicama; videh gladi i silne pomore, ogromnu vodu videh danima što će liti jer četrdeset leta nije pala ni kap! I, ispisujući za tragom, videh: gde jedni drugima vraćaju zagađene reke menjajući njihove tokove i, gde zbog silne suše, ispresecaše zemljin šar kanalima kao da su u Misiru a ne u Evropi! Videh kako nestaju silne šume; kako sravnjuju gore i bregove ne bi li došli do zdravih njiva, a plodovi zemaljski bivaju sve ređi i crnji jer ih ljudi zasipaju opakim prahom od čega sve što rodi biva otrovno, a onaj ko se najede takvoga ploda umire u strašnim mukama - i u jednom retku, dok čitah i pisah, iskoči glas te zavika kao gladan i žedan u pustinji: "Post! Onaj ko ga drži biće spašen!" - I videh one koji jedu retke planinske trave kao meso, izbegav iz gradova od gnusnih starkelja kojih je po gradovima evropskim kao žutih mrava i na dan hoda se ide e, ne bi li se videlo zdravo dete! Jer su svi veliki gradovi u smradu i nova kuga besni u njima, a sa ogromnih zidanica udaraju odžaci u nebesa i tako prkose Bogu živome u sva vremena do pošljetka! evala! i On njima uzvrća: prepušta ih njihovome zmijskom razumu znanja i vaskolike hude vere pa kad hoćeš, eto ti ga na i nek ti bude po meri čovekovojoj! smeju se angeli Gospodnji i svetli

obleću miran narod po planinama, koji ne drži do politike, niti ima kesaroša bankarskih, niti obrtnika i prodavaca, trgovaca i prevaranata ili, pak, znanja ljudskog od kog bi se, najposle, stradavalo! A zduhe tame, koji jesu đavoli, obletahu duše onih gadnih starkelja po gradovima zemaljskim, te ovi, iz nekakvih svetlih kutija, žvalaviše o sreći ljudskoga roda, kome treba da bude bolje a s njima behu zli i mrki naučenjaci koji razna čuda pred narodom izvodiše jer, kako je rečeno, to im je dano preko velike Stare Zmije, koja je sam đavo! Dok je tekao taj svetski život pod knezovima - po vascelim gradovima rađahu se deca sa zmijskim i žabljim glavama i beše sijamskih blizanaca, u dve glave samo jedno oko, a u rodilištu Saske, tamo gde su rudari crveni u licu i u kosi, novorođenče jedno zakmeča do pola svinjče a od pola čovek! I videh gde svi viču: "Čistog vazduha! Vazduha!" - a niko ništa ne čini da tako bude, već sve veće opačine čine nad gorama i vodama! I najposle (videh) ljudski rod toliki se izopači: uze rod ljudski na zapadnim stranama Pavla Novoga, rođenog negde na jugu Galije, i ubi ga, zajedno padoše otac i sin ispred pećine gde se behu sklonili od potera besnih. Ni to zlodelnicima ne bi dosta, već zađoše po planinama te stadoše da ubijaju onaj mirni narod, koji ne hte da bude njihovo roblje po onijem zidanicama s golemim čunkovima za bednu platu. Na to se ražgnjevi Gospod nad vojskama i posla daždove pa vreli vetar i opet daždove sa studom - i bi usred leta sneg! Tako zavlada strašna glad - "Gde ste sada, vi koji sve znate da znanjem vašim spasete rod!?", vikahu pravednici po ulicama tih gradova u vreme strašne gladi, a besni poslahu na nj oboružane čelikom i ognjem i ubijahu nevine u Hristu, i bi progona na hrišćane kao nekad u starih Jelina i po Rimu! Bež'te! Bež'te, hrišćani u mračne dubine dubokih podruma ogromnih zidanica! po grobištima i po grobnicama, s mrtvom koskom delite dan i noć! a vi, koji ste tajni hrišćani, čuvajte se i najrođenijih da vas ne prokažu zlijem i smradnim i svinjskim besovima, jer su zli dusi naselili sve živo po smrdljivim gradovima sveta! U ta vremena biće u bankarskih knezova velika moć a oni će imati obrazinu od meda i mleka a ispod nje biće to guja opaka: jednom rukom potpisivaće smrtne presude nevinih, a drugom će na obrt da suče svoj račvasti jezik! Biće bolje - jadni narode, dok te reči zboriš - ono je sve oko tebe gore, svakim danom udisaćeš smrt; ko li cara u Galiji, i širom Flandrije, pomene živom će mu vaditi oči i peći jezik vrelim gvožđem, čin taj radiće oni koji sebe nazivlju slobodarima gamad li jedna da je nema veće, opšte pravo njihovo postaje sve veće i veće! Dok u gradskim većima (okrugli stolovi opakih čičusa!) budu vodili, u Švajcarskoj Cipeli i širom Evrope, glavnu reč: nestaće države, vera u Hrista pašće u senku vražije katedrale; a gradska opština biće gvozdena, jedina vlast ko nekada u Jelina, u njoj blud će biti vrlina dok će krasota ljudsku na obešenjačku penjati klupu! U ta vremena: progovoriće zveri i živina glasom čovečijim, biće to Znak velike Opomene, al će besni ognjenu kokoš proglasiti za boga, znak kokoši na vrh tog kumirskog doma postaviće! Sve će besni uraditi: vešce i veštice će prizvati ne bi li gladno vreme oterali s praga, al će komad hleba izaći na cesarski dukat a pogača na deset! U Mlecima, kao nekada, dužd i veće gladnih staraca nov, a tajni, zakon će da izglasa: za najmanji prekršaj (a i onaj kad otimača u pljački uhvate) smrt će osuđenom ognjem u čelo, telo se mrtvo ne zakopava već noću, po mraku i gladi, sudije ga tajno dele u prvoj prostoriji, do stratišta kletog, pir i gozbu prave za sebe i

povlašćene slobodare stare, a po koji komad pečenoga ljudskog mesa, sa stola pašće, goloj kurvi i pederu mladom!

Dokle će takvi dani teći? Glad je sve žešća po gradovima frangistanskim, galskim i papskim; u Rim samo što nije banuo, predvođen Ismailom, Arnaut ljuti. Gle, iz zemlje daleke, od preko tri sinja mora, kosjanjćim gradu jednom francuskom pomoć u hrani stiže: k'o onaj Jelin, nekada pred Trojom, u drvenom konju: druzi s Ostrvlja u burad, s duplim dnom, a odozgo hranom i vinom jedna mala četa je skrta - grad francuski mirno spava i ne sumnja u luku što bakljom sija, al' ko je to stalno kvario da bi na kraju popravljao? u noći skrta četa kolje stražu grada i nova sila sred osvojenog grada: Nova vremena, novi ratovi, a pomori stari; zar od stare gladi veća i nova može da postane glad?

Godine lete: od starih naroda Frangistana tri moćne zemlje su nestale, dok u Taliji svaki grad sanja slavu i moć veću od samog Rima; staru slavu u nova doba stiže Venecija trgovinom! Al' samo za čas, šta je godina koliko vek ljudski za večnost? pa ćeš ogoliti i obositi Talijo, u zlu ćeš se svome zabaviti, čekaj samo da dođe do paklene bitke nad Požeškim poljem, pilot mrtav ko plamteća baklja kad stane da pada; za duše mrtve, veliko pravoslavno kremansko srce, davno je već molitvu izgovorilo Trojici Svetoj i...

Mlečanin Gonzago! Sad mi je jasna njegova želja da poseduje ovaj Spis! Ali, šta bi on s njime (pod uslovom da se Spis, u njegovim rukama, ne bi pretvorio u zmiju), šta bi izmenio? Kao i čovek, tako i narodi poseduju sudbinu; da li se njoj može izbeći? Slobodu stičemo od Gospoda rođenjem i u svim vremenima ljudske istorije, koji su ubeleženi do posljетка, opredeljujemo se za dobro il' zlo? U ljudskoj slobodi čovek izabira, il' odbacuje svoj Spis! Šta bi Gonzago, sin ada, sa Spisom iz Kremne, osim da bude nemi posmatrač onoga što će biti?

moja suva kost će od suvu kost da klepne u večnom stanu od ilovače jer, večnu Istinu i mrtav ću znati: pred Gospodom izađe Vavilon i On Ga zgazi petom kao škorpiju strovalivši ga u more; il' mu šalje kopile generalsko, od majke negda carske inoče, lepe žene za zabavu poreklom iz crne Afrike al' iz zemlje preko mora - nosi li kudravi crnjo teret kopilanstva, dokaz hoće li svojoj askerskoj veštini ili je jedan gnusni krvopilac? Vuče li ga Duša ovog sveta na koncu ko lutka, samo on to ne zna? Seli Rim crnokosi vojnik i svoje dovodi u sunčan rimski stan! Na vodi Tibru vide se nova lica i starih četvrti sjaj, kakav tužan gordima Bog daje kraj. Tek sada vidim da će na svakom kantarju Kremanski opanak biti najjači! Rim prije - Rim pošlje! Atos il' bezverski logos? Zna se, diko, ko je jači!

2. Bitke za Balkan

I videh i pročitah, iz Spisa izbi ljubičasti trag: sa Srbijom stvar je ista, od Hrista odstupiv, s bankarom i njegovim kapitalom pod skutima mašta, ako već

nije potur, jal bezbožnik, rad bi Švabu da služi za lov - jedan ud (ceo srpski sever) samo što ne proda Ugru kuljavi čova za turu pića - na jugu pak, gde je sveta srpska zemlja, sa Šare dahće ker i gvozden sindžir arnautski spreman: tu Srbalj, što tako se samo kaže, za komad zemlje i kuću od zove milijarde dobija love! Na tuđem jeziku ugovor za prodanu dedovinu skiva, svoj već i ne zna, nije ga ni briga! ruševna, oko njega, crkva je njegova, a papak, i crna legija sva, zadovoljno ruke trlja već misli, i tvrdi, da zna: srpska su creva sva prodana! Jedna pak, debela prečanska svinja, samozvani sudac u sudu hajdučkom, od Boga kao da bolje istoriju zna, grokće na sav glas: nikada neće srpska biti Vojvodina! Al' promis'o Gospodnja, Bogu i retkima u veri znana, u okršaj srpskog lavića, s huljama mračnim i lupežima, sprema: problem rimskoj kuriji biće veliki kad se istina o mrtvoj deci iz drugog rata konačno pred sudom sveta zatraži! (Ah, ah, Gospode! Ne zaboravi Srbe u Srbiji, od Soluna do Korduna, koji drže Trojicu Svetu! Zbog njih da lavića okrilatiš - s Krstom pod čalmom najteže je biti k'o onaj Sokolović, s porte, što spase Pečku Patrijaršiju!) Lavić kad okrilati i dobije krila videće da oro arnautski gavran je strvinar suri - odmah leka treba da nađe tog krpelja opasne boljke (od opijuma puna mu je lopovska kesa) sa tela srpskog treba da skine: lajmnsku bolest i lopove skupa u oganj treba da vrgne! Od Srba srp iskovati mora lako, u tri dela, tri jake vojske (srpska oficirska čast) za ono doba kad Istru Ismail sprži tog istog osvajača treba mleti sred hercegovačkog kazana! Politika dobija mene, kurva svetska prevrće međe, Srbu, Rusu i Prusu rat ne gine; narod je večan i vera u Hrista, deca mala (u ta doba) neka u krstastim gorama budu skrta, a hrana (pre tog rata) po pećinama nek bude skrivana!

A ti, kod Višegradskog i srpskog fronta! kad dođe to strašno ratno vreme; pitaj se: Šta to mrski zapadni čova? i zbog čega reži sva bezbožnička škola? Odbrusi gadovima: Propuštam! Sklanjam se s Drinskoga fronta, niti ću ići u Crmnicu na Boline! Hoću pomoć u svemu da se srpskom rodu da inače, s Ismailom nema srpskog okršaja jer, prošla su ta vremena kad je Srbalj gino za vašu stvar! Znaj, oni bi da na Drini rampa pada! U prvom trenu, ako od njih pomoći nema, narod s četama u gore krstaste i zbegove spremaj jer - njima se i onako već zlo sprema: krivonogi Hungar i Poljak, što veći je Papa od Rima, čalmu na glavu svoju stavlja u Islam skoro sav de preći! Dok ljuti i crni Arapin sav zapad, do Ostrvlja, pali; nek i oni vide malo - barem dok im ne stigne car kao Sunce iz mnogobožakoga hrama i onaj s crvenom bradom - šta znači kopito dina i meseca znak! Finansi! Dosta smo vaša bili brana! Priča o raju k'o ima para od đavola kušnja iz pustinje stara - gde je moj narod (pitanje je pravo) i gde je njegova, za žrtvu, plata!? Jedan pašaluk, kao za turskog zemana, vaši su nam, na Balkanu, ljubimci napravili - pa evo (tako im reci tada ti!) neka vas, kod Višegrada i na Bolini, Arnaut i obraćenik brani!

Srbo, vojničino jaka, ti iz ive od satrulog kneževskog panja - ova knjiga (žuta i stara, a možda i gnana) kad se nađe u tvojim rukama, primi je k srcu (pa i onda ako bude puna promašaja jer, samo Gospod zna koliko Srbiju čeka ratova do kraja ljudskog vremena?), jer pero što je pisa gonjeno beše bolom i patnjom svoga roda a oči desnice, što percem pisa, gledahu Srbiju što nikad ne beše manja! Zna on njenu vrednost pravu: zrnce, tek dva, da osoli Domentijana i Teodosija!

Velikih, svetskih poklanja dani se bliže - ni daleko ni blizu biće tek tamo posle dvehiljadite.

I pusti Gospod nad vojskama, nad svim vidivim i nevidivim, skakavce Jovanove iz pustinje: s gvozdanim vilicama i gvozdanim krilima i vatrom od rilica i glavama od tuča da kolju, dave i žare vaskoliki svet i da budu Njegova plata za sva sagrešenija ovoga sveta! A skakavac drugi ona gamad prava, vreli će ga vetar iz Afrike naduvat u severnu Taliju, gde on padne uhvatiće sve ljude strava - odatle, vetrom, zeleno more, pre islamskog lava, na jug Francuske pada; tamo će stoku i ljude pasti kad ne bude ni jedne liske ni zelene travke nit u gori grane! Od dva zelena mora koje će pre u Frangistan stići? o tome piše u Jovanovom Otkrovenju.

Biće to strašan lav, Arslanom će ga muhamedanci zvati, sa svojim ismailitskim hordama nagruće iz pustinja svih; s istoka od Haldeje, iz misirskih i sirijskih, pa sve odonud od Antiohijskog mora! Biće on veliki znalac vražjeg mora (a to su događaji svetskih politika) i biću strašni znači na nebesima pre nego se pojavi taj muslimanski car: "tri dana i tri noći bez sunca Gospodnjeg čovek će biti, pa na nebesima dva sunca jedno do drugog, iz mora na obalu talijsku strašna neman će stići u vreme gladi - biće to riba sa ljudskom glavom! Šta će pre, a šta će posle?, teško je to reći, Bog sveti zna! Kad dode vreme tačno muslimanskih upada, jedini Arslan imaće znak za to: srpska nesloga krasice Jevropu svu, kralji i cari kao vuci gladni otimaće se o talijsko tlo - sve što je, kroz vremena dotadanja, jezuitska kurija stekla ognjem i mačem krvavo će (u vreme Arslana) platiti za to. Danima liće kiša; puna mora, s druge strane čizme i oba Jadrana, muslimanskog brodovlja i od toga prizora jevropske luke užas hvata, gvozdeni oganj lizaće zemlju: Španiju, Galiju i Alemandiju stupa muslimanska noga! Ko je taj prokleti Arslan, pitaće se mnogi? Po Hadžiri, vele knjige indijele stare, biće to, negda oko samog kraja 19. veka muslimanskog kalendara - onog veka, Otkrovenje kaže, u kom se jevropski čovek pokloni đavolu!

U ta doba, kad nagrne voda i muslimanski brod do broda - šta čeka Srblije? Da l će biti nevidljivim lancem okovan, misleći da je slobodan? Da l će ga voditi oni koji mu od zakona teške sindžire kuju i, kao platu, od srpskog dušmana jagnjetinu na ražnju obrću i u svome mrtvom bratu, pijanim očima, traže izdajnicu? Jal će, možda, držeći kafansku pevaljku za onu stvar, dok drugom rukom iz alova arnauckog loče splaćinu - o slobodi, u senci kaptola, svojoj braći da zbori?

Srbliju, znaj! ovde je svakoj priči kraj - sloboda i slava tvoja doće kad Ežder[43] padne i Turska stupi u rat! Do tada je lukavo i mudro Ture uglavnom ćutalo (do pred sami Treći rat), ko da više, mereć kantarom, bilo je njegovo geslo. Gvozdnom Prusu, bez jedne ruke, mrdo je i nije uš'o u rat - u drugom je, kad je đavolji krivi krst iz švapske vodio rat, mudro prespav'o. Za Treći ga

strasni Arslan neće pitati - sve muslimane goniće u borbeni stroj, tako će osiono Ture, zbog zemlje trakijske, krenuti u novi balkanski boj.

Srbiji odahnite, bez obzira koliko po vas zla bila vremena: ulazak Turske u rat za vas će biti povoljan znak! U gore krstate poteci; u planine se sklanjaj - kum kumu veli: "Idem, kume, ni'de sela nema!" Počeće tamo pod Rumijom, na obalama Skadarskog jezera i u Malisoru! Za nešto il posle, gvozdene 'tice Moskalja snažnog odleteše, preko Požeškog polja, na Rim!

Vrhove Prokletija, zajedno s Plavom, hej Srbo!, čvrsto drži! Rumiju, pobrđe sve do Rabana, na Paštrovića pripazi međe jer i s mora Mujo može da udari! Pripazi, mrtve straže nek straže, bitka za Ežder kreće; pitanje tvoje hude sudbine u još lošiji čas razrešenju svom primiće se, zato veseo i hrabar budi, iako je oko tebe sve sami zao glas: preko Tresibabe horde islama nadiru; od Alpa do Jadrana sve gori, a ko još ima s vojskom snage taj je blizi Travuniji i Crnoj Gori!

Od reke Vojuše, vode po imenu Vojislava Zetskog, il sa zapadnih obala Jadrana, Agaren je strašan skakač iz visa po mrkloj noći ili po danu iz čeličnih ptica po zemljinom šaru sleće gde god stigne - čas je na Fisonu čas je sred germanskih brda Nemcima za vratom! Ovi od Vojuše, idući sve Valonskom dolinom i uz arnautsko more svojom strašnom pustinjском nogom skakavac stupa; s njima tajna skakavca biva otkrivena: na leđima mala im se gvozdена krila brzo vrte u krug, po dvesta lakata s brda na brdo sleću eto ih za jedan dekik na 'riščanski kućni prag! Karteč je njihov žestok po šesnaest đuladi odjednom baci, a ostrogušu strašnu ta vojna neman nosi: kundaka nema, niti vrata, niti bilo kog drvenog dela, niti joj se pak oroza vidi niti nišana, jedino iz nje oganj dugi splazi kao vatrena guja! Al' i Srbo, nečег malo goreg a nečег i boljeg, ovakvog istog oružja ima - o svakome boju ovog strašnog opšteg rata samo sveti Gospod zna!

Ka Lješu i Skadru, Ulcinju i Baru muslimansko se more izliva. Srblju, iz luka svojih nikako im u susret bojevni ne kreći, jer to nikako valjati neće! Kad klin u Mirditima nisi napravio na vreme: ispod Skadra do Lješa, Bojanom i Drinom, s Mirditskih brda i s Kunele - danima si ih držati mog'o, pod ognjem, na tuđem terenu, dok bi Ismail iza leda imao more. S visova si ih mog'o danima u morskoj ravni tući; umesto toga pustio si ih da ti priđu, s Arnautom prevrtljivim savez si sklopio, tad kušaj pelen i žuč: ovaj će ih propustiti s druge strane Skadra, uz Drim s one strane, na pola toka uske reke Cjevne i niz nju izbiće Ismail ljuti te pasti to silno peščano more u redu, s ognjem do ognja u ruci, u ravan Tuzi, na mesto koje se zove Ćemovsko polje! Uh, ala ćeš goreti sva Malesijo!

Onogoštu, časni srpski grade!, svi Vasojevići, i vi iz Pipera i Kuča - kad se čalma sruči na Ćemovsko polje, sklonite nejač što dalje od grada; visoko u lance, bežite u brda i pećine! Tako mi Boga živoga, ovo neka vam bude poslednja opomena: dalje, što dalje od Onogošta, Gornjepoljskog Vira i Moštanice - posle Ćemovskog i Bolina to će biti mesta besnih okršaja, strašne gladi i muke tvrde! Arab, muhamedanac crni, svu će proždreti svinjsku mast, a

ondakar zbog goleme gladi: biće lov na ljude! Srbliji, pamтите!, svuda u beg, decu sklanjajte! Al' nikako, nipošto pravoslavni!, da se neko od vas sa zbegom na vrh Durmitora nađe! Lov iznad Crnog jezera svakog će snaći, lovljen će biti ko se tada tamo pred vucima, s čalmom, nađe! Nikako u planinu Vojnik, ni u Volujak! Niti na Belasici da se nađe! Ah, Gospode! Koliko dece! Gospode, Čitav roj! Za duše njihove, o Bože sveti!, hiljadu oka voska i hiljade brašna dao bih! Neka sam proklet na večnost ako bih pogled'o, tada, tovar blaga! Ah, vi narode na Volujaku, ako je to neka uteha, u ta vremena groznog zbegovanja, u pećini jednoj načete tovar žita i tovar blaga, na blago se niko okrenuti neće, grabiće se oko tovara s prosom! I, za malo, biće te siti, a potom će vas vuci s čalmom stići! I svi će te biti pojedeni! Gospode, kakav to - u zbegu narod nesrećni - vodi šljam bezverski!? Kroz tamu onog vremena koje tek treba da dode, nazirem: iz bezbožničke je škole taj ćelavi učo il' je to crveni pop neke nove vere? Taj koji im vodi zbeg, sija mu se ćela, gadnoga je mladeža pod aljinom, k'o slepi miš mu je na leđima ocrtan, al' ima još belega odavde mu ih ne vidim! Možda je Potur? Neće l' on (il' njegovi) dojaviti gde sa zbegom, k'o u roju, ima ljudskog mesa? Gospode, silo nemerljiva! Tebi hvala, i svima Svetima - ko se nađe u planini Sitnici, i Dedu, i Kukunu, i Sominu - gle, čuda! Taj će biti spašen!

Pesak je ispod trave Ćemovskoga polja, krvlju će se ispuniti onih što su preko Himare,[44] primorjem došli i onih što ih ispod Podgorice čekahu u rovu - od panute krvi orgaće krvavi potoci kamenje u Skadar i sve do mora. Suvot pod čizmom ovčijom Muslimanu biće velika prednost jer će kiša liti danima; u Crmnici, na Bolinama, do boja će Srbliji doći, a steći će pobeđu i ropstvo u vodi! Ni makac iz silnoga blata: Morača, Zeta, Crnojevića Rjeka i Skadarsko jezero - sve se to vodeno diglo kao da je smak sveta! U Grudama, i kod Hota, Plavnica malo mesto tako se zove, dalje Srbo od nje, samo joj ime kaže, strašna je voda koja će biti tog ratnog proleća. Na pravdi Boga, a zbog te silne vode od koje ne možeš braći na Ćemovskom u pomoć, bićeš Srbo izdajnikom prozvan. Zar da te izdajnikom prozovu oni koji su ojkali zeleni kadar, lažnog kralja i mrtvu kost iz Duklje da je s Karantana? Na Bolinama si dobio, Srbo, zato sad hitaj obronkom Lovćena, levom obalom Zete, ka Onogoštu potkovicu da postaviš, iz njegove kotline iziđi i pre njih na visove oko ovoga grada moraš stići, nemoj da te u Zetskoj dolini Muja zaokruži! Odmah po ovome boju na Ćemovsku brda Piperska i Belopavlića, a dobrim delom Lješansku i Katunsku nahiju, proždraće plameno more i poslednja travka biće crna; u silnom ognju jednako pucketa suva grana i ljudska kost. Posle bitke na Ćemovskom polju izaće na Cetinje strašna i smradna vojska, vonj na loj i ždraka osećaće se sve do mora; na nogama će imati čizmu od ovčije kože gvožđem potkovanu i stajaće gore ravnih četrdeset sahata, jal dana, jal nedelja? I poće posljen da više nikad ne dođe do skončanja, kao što nije dolazilo od sozdanija ovoga Božjeg sveta. Koliko će ova vojska biti pogana u to vreme kazaće izvori, mnogi će vodom utihnuti kao kad na mešinu udariš čep!

Savaote, šta li je to!? Prelazi li ognjeno more, iz mora preko Lovćena, i pada li sve do Čeva? Dim i oganj ništa se ne vidi! Razdvaja li se to Ismail na dvoje? Ode li to Moračom, jedan deo šejtanske horde, na Kolašin? Od Kolašina pa sve do Sandžaka pusto je sve da ne može biti pustošnije: zbog gladi lika se guli

ispod kore; u Kolašin povratice se osvajač gnusni odbijen s visova Tare - Agaren ljuti ješće tuđe i svoje još tople i pale u boju! Dve čalme, u dve zastave i boje, poklaće se u Kolašinu oko zobnice s prosom! Poklanje među njima biće žestoko ah, Srbiju, da si nešto s vojskom bliži sav bi Alah završio u Kolašinu!

Kod Onogošta kako će teći bitka? Idući Rastovcu, ni blizu ni daleko sa severa i sa zapada oko Onogošta potkovicu treba napraviti. Srbiju, izaberite kod Vira Gornjepoljskog dobre zasede i na visove ognjene topove izvuc'te, jer će tu do najkrvavijeg boja sa štitom u Hercegovini doći! Odbačen nazad štit će biti; pa će odatle na zapad ka Moštanici ostupati i tu će se s vama u krvave kosti pohvatati pa ćeš ga Srbo i odatle gnati, a potom će ismailiti, mračna šiitska sekta, uz Rudine pusto opustelo pod gorom Nenadom dočekati Srbije. O, da li će biti mudrih među voždima srpske vojske da, dok još traje na Moštanici boj, noću tajno nešto Srba ukopaju podno Nenada!? Kad stane da prašti krečnjak ljuti pod gvozdanim kolima Agarena dimom i ognjem da ih sruče sa krševitog stenja - tad će ćelavi Mujo bežati ka Drveniku i Trebinju! E, da li će biti nekog da joj i taj put zatvori ka Trebinju? Da li će se neko, Bože, naći da na starim kartama pročita taj ostup njihov ka Trebinju? Oj, vrhovi Pustog Lisca, blago onom ko te bude držao on je Gornje poljski krvavi kazan dobio i sjaj njegovog oružja zaseniće svet! Potučeni neprijatelj na Viru Gornje poljskom ostupaće uz Dugu ka Gackom - na Crkvinama, u Gackom, ljuto će zavojštiti sa Srbijima da će krvavi potoci snositi konje i mrtve jahače u Raščelicu koja, evo sada, jedva da je potok i jedva curi vodom kroz Gatačko polje.

Duboko je, duboko - da li se vidi dobro? Tolika poklanja, noć od dima i baruta; okolo svuda, tamo gde je nekada bila palata il odmornica kakvog bezbožničkog boljara, međ brdima samo ogoretina viri k'o gluva i tavana pećina zjapi i retki iksan, dok kraj nje prolazi, krsteći se obilazi to mesto otimačinom sazdana, muslimanskim kresivom sravnjeno, sad tužno i nemo zbori kako vreme zemaljskoj hajdučiji prolazi. Besni besne pritišću, živih duša svuda po svetu sve je manje, kršteni po Jevropi nikako u red bojni da stanu, golemih muka dopašće zemlja s ostrvlja dalekih, jer je Nemač sve jači! Ismail se širi svuda po svetu, njegov gvozdin jaram će da žari, a olovnu palicu njegovu cela će Jevropa popasti. Da li zbog verske nesloge il' zbog gladi?, možda opijum više neće tako lako stizati (a to je u prvome naletu snažilo islamske horde!) iz Afiun Karakisara, Kutahije i Konije? Islamom će se po bojištima veliki strah da širi - Moskov neshvatljivo oružje sprema: biljmezi njegovi đulad kad opale dim se diže do nebesa, tad u magli nepreglednoj san zavlada nad svakom živom dušom! Turčin bi, s Moskovom, tajno ugovor da sklopi iza leda crvenoj, pustinjskoj čalmi - čudom Gospodnjim, Nemčija se sva iz praha diže, Germani nanovo postaju snažni jer ih balkanska krv hrani. Nekada davno Srbiji s poturima skupa, Turci i Arnauti za korom crnog hleba došli su sve do Majne; potomci tih koji u Frangistanu ostaše hrabri ratnici postaše, čelika i ognja arapskog se ne boje, goniće, ta nova nemačka snaga, s krvave Odre i Majne kuljavog Arapa horde, al' će svoju nutrinu mladu ostavit podno Konstantinopolja kad sestru cara pravoslavni oženi veliki vezir sa Porte i Turska, sem Anadolije, Hrista primi: Kapadokija, Kilikija i Cezareja cela koja su

sve nekada bile Romeja. Krilati topovi kad podno Carigradu legnu u ognju - luteran će shvatiti brzo, u strašnom poklanju ljudi, da oltar istočnih crkava gleda na istok. Car pravoslavnih, okrunjen novom lepotom, sešće na carigradski presto i vladace do godine one što će se (na svome kraju) čitati kao pedeset i sedma!

Kako je do toga došlo da beli car međ pravoslavne dođe? Dugo je svoju plamenu reč i oružje slala slovenska bezbožnička škola prostoru Islama od mora do mora, sve od Inda do Sredozemlja - sve tako, do onih godina kad su stale o vlast crljeni da se kolju: žutoliki na bele, a ovi pak na kosooke i žute, pa svi skupa, ponekad, na one tamnoga lika iz Tundre obrva spojenih! Svetog Vladimira Nevskog, Palamu il' Kapadokijske Svete Oce ko pomene, ma ijednom rečju, odmah omastit će omču il' će mu glava biti na kocu. Al' ni hor anđela Gospodnjih ne leti skrštenih ruku, Sveti Arhandeli napajaju mirom svetu Rusku zemlju - sve će biti bliži i bliži toj pijanoj, jednoj i amalskoj izbi; taman kad očajnik pomisli: Gospode, sve je izgubljeno, tad spašeno sve će biti! Dečak jedan, plavih kosa kao raž, s komadom tvrdog hleba u promrzloj šaci, zagledan mutnim okom u moskovsku zimnju noć, kraj svog oca na samrtnom odru, obvičen prnjom dečarac bleđi. Žižak brhće, u šaci mu zadnji komad hleba, u hladnoj izbi ni jedne iverke nema. Gde ću sada?, pita se dečak koji sanja školu vojne veštine da upiše; izuzetnog je znanja, ali šta mu to vredi: samo kao oficir sve imaš, al' sve je nasledno - polkovnik može biti samo polkovnikov sin! A on je, taj gladni i smrzli dečak, starog pijanca i bednog radnika sin. Dok otac, krompirušom jetre rasute, u samrtnom hropcu malščika svoga preklinje i moli: "Sine, moj sine, sveću mi za pokoj duše pripali! Majčicu Svetu ispod uzglavlja iznesi!" - Dečak, zbog kog je otac svoju veru u Hrista krio, s gnevom pakla u gladnim zenicama svojim komad hleba u mračni ćošak baca; i drobi tek parče voštanice za smrtni čas ko zna od kada čuvane, potom pod noge baca malu i svetu ikonicu Majke Kazanjske - i urla, al' još uvek ne vidi, na mrtvog oca kao gladna zver. Očas, za tren, u oca njegova dubokih dubina mirni i strašni sjaj cakli se u zenicama, tek kao bljesak s dalekih zvezda sjaj. Trza se pred tim prizorom gladni dečak, kao da neko drugi leži tu pred njim?, kako samo moj mrtav otac gleda?, možda je živ?, pitao se dečak. Stade da traži ikonu koju je s besom pod noge bacio, al' ikone nigde!? Sat i dva, te cele bogovetne noći, sve do hladnoga jutra - nigde je naći neće, kao da je u zemlju propala, ta Bogorodica Kazanjska! Gde li se samo dela? - pitaće se dečak u čudu. I da li može tek tako da nestane komad obojenog drveta? pitaće se on, koji nije znao da je tom potragom već obeležen, al' je bilo vreme u kom je znao kepulje špicobrade triipo lakta listina naizust! Da sabere, pomnoži i deli, bez divita i hartije, moći će taj dečak brojeva veliki niz da svlada žmurečki! Ujutro k'o sibirsko iz izbe izlazi, u dom svoj, u radničko naselje nikada se više povratiti neće; u potragu za voljenom školom daće se, gladan danima po Moskvi posrtaće, ali se u svoju izbu nikad vratiti neće. San da savlada askerskim zanatom Jurij Asprahin ispuniće brzo. Sa Asprahinom kad bude drugov'o po boljarskim palatama Podmoskovlja; njih dvojica smerni kao golubovi a lukavi k'o zmijske sred tako mladih a već starih hulja. Božja pravda i tu je stigla: Gore visoko, iznad glave njih dvojice, tri luča da upališ čoveka nećeš naći, od Jude Juda, zar nešto drugo može da bude?, sve su to sinovi koji ruskog čoveka kvare: droga, pare i karijera porađaju samo kurve i opijumčare!

Dok iznad glava njihovih bude treštala muzika u ludom narkomanskom huku i ljudskog žamora jeka - Mihajlo, duboko dole, biće beli monah! Kraj tajnog oltara, na dnu jedne boljarske palate, čate Sveto slovo i molitve duge, tek što to nisu, dva generala, dva tajna monaha i u Hristu brata. Jednoga, za časak, u molitvi dugoj, sen mrtvog oca iz izbe će gledat, al'o, Gospode!, kakva je to izba koja sjakti k'o oganj sunčani sred Božjeg neba!? Upre pogled bolje u dno male skrite kapelice, onaj nekadašnji iz izbe dečak, u tom časku vide da je tek sada našao ono što je nekad, kraj mrtvog oca, tražio! Na ikoni Svetoj, i u liku Lazara Srpskoga, ukaza se njemu Majčica Kazanjska! Majka Božja, najsjajnijeg sjaja, od drveta mala Sveta ikonica Kazanjska ga Majka gleda sa oltara: "Budi" - progovori, sjajnija od sunca, "onaj što će Tajnu otkriti kod Rusa!" a kad to izreče nesta onog sjaja, pojavi se u vrhu oltara ona mala, iz hladne izbe, Sveta ikonica!? Ogromni Asprahin, koji je ovu reč svetu čuo, na kolena svoja se sruči pred Mihajlom: "Baćuška! Na tebe je Sila izlila znak, vreme je da uspraviš ruskoga čoveka!"

I, gle Božjega čuda! S tatarskijem znakom sred bledoga čela; jagnje jedno navuklo je kožu vuka: Mihajlo, Asprahin sa još deset druga! Treći! Treći Rim, a to niko ne zna! Pijana tatarska čizma, krivonogi Mongol, papučoljubac Ukrajinac pounijaćeni: svi od kože vuka misle da je njihov saplemenik ljuti kurjak! I oni sa leva i oni s desna - Hristos Gospod je iznad ovog metežnoga sveta; baš onako kako reče, pre dvesta dvadeset i šest leta, Sveti Tadija monah u Srbalja!

Od tada za Rusiju novo vreme stupa, a stari sjaj iznova se vraća! Vaj, sa Atosa još je živo!, hućaće grobari njegovi sa hudih zapadnijeh strana - kad nanovo ugledaju njegov Romejski sjaj. Jovana Kronštatskog učiče slobodno Vizantija sva i ostatak krštenoga sveta! Zazvoniće zvona na vasceloj Istočnoj crkvi, hor anđela zabrujaće glasom: Iz ničega Istočnjak se vzdigao!

Ko će biti Asprahin? O tome tek treba da sazna cela Vasseljena - komandor biće on svih ruskih letećijeh lađa u boju zasvetli Carigrad! Belorus biće svojim rođenjem, taj rođeni što tek treba voljom Gospodnjom da se pojavi -jak kao Samson, ogroman k'o kuća, maljav će biti od glave do peta kao da je sibirski mečka, a oni će, koji budu osetili njegovoga ognja, nazvati ga: Asprahin Mečka. U ono, tek kod vidaca, sazrelo vreme: kada sretne Mićka baćušku, u razredu starijem vojne škole biće. Rašće kao sedmo, a prvo muško, dete u domu Asprahinovih, generalske kuće još tamo od šestog kolena bezbožničke slave. Otac Asprahinov biće general, član saveta koji prima na školovanje oficire mlade. Šta stvarno oseća i radi i šta je u duši Jurij Asprahina to niko znati neće, čak ni otac ni mati, sve dok za to ne dode pravo vreme. Mlade, buduće svoje drug'e, Jurij će upisati k'o od šale na stari krvavi zanat preko zakletve i džeferdara, poznatog kao ruski rulet! U palatu Asprahinovih ko sme da posumnja javno?, da ima odaju tajnu, kao katakombu u starih Latina, gde se pred malim, blještavim oltarom, ispod jednog kandilceta zlatnog, molitva Hristu po svu noć čita? Za takvim delom tajnim, a Bogougodnim staće Asprahin da žudi kad se zareda ustupak za ustupkom Rimu da se izdašno nudi - a Rim će, za uzvrat, po Rusiji da unijati. Provera Asprahinova, tih golobradih dečaka, pred Božjim oltarom biće strašna i teška: sveden biće svaki kandidat

dole i kad oltar ugleda biće mu rečeno: da ništa nema od njegove vojne škole! Uslugu jedinu Asprahin će da nudi: s džeferdarom, olovom u čelo barem u nečemu da bude oficirski čin! Onaj ko ovo odbije, u nadi očajnoj da će nekako uspeti (izdajom ovoga što je video) sa upisom, staće pogledom grozničavim vrata da traži, al' se kod Mečke jedino izdajom smrt upisuje glatko!, i toga trena: Asprahin će hitro i lako kičmu da mu slomi! Ako li, pak, kandidat džeferdar bledom čelu prinese bliže i da opali ne bi li se spas'o zemaljskih muka "Stoj," promumlaće Asprahin, zgrabivši ga rukom, "baćuška, mili, ti si Hrista Spasitelja veran vojnik!" - Tako će se (il' nekako na sličan način) i s Mihajlom zbiti! Ali šta smo mi, samo senka senke, odraz jedan mali - kažu vrle indijele stare: ovo će se zbiti kad islam navali! Ti koji ćeš tek da dođeš, zajedno s Mihajlom (možda ćeš nositi baš takvo ime Jurij Asprahin?), znaj: moraćeš raditi tako u vremenu kad dan ne zna šta smišlja noć. Ova te knjiga izdati neće: za ovakvu priču vele da je luda u Hristu; kad ti budeš u ovome životu u kom sam ja sada - Ruža iz Kremne biće odavno svela, prastarih njenih latica mrtvi sjaj - al' ako budeš znao da je pomirišeš: Kruševac srpski (jedan gradac čio), prestolje sred Balkana steći će svetski glas!

Šta se beli podno Metkovića? Jal je galeb, jal je jedro belo? Da je galeb davno bi leteo? jer je more svuda zatrovano. Da je jedro primaklo se ne bi jer su Jadran zaposeli vuci! Nit je galeb, niti jedro belo - već je vojska bela sa Istoka i pred njome vojvoda Mihajlo; na njemu je belo odelo, a na glavi sjajna perjanica: svako pero ljutu tajnu nosi od Araksa[45] i kod Carigrada pa sve tamo do Larise grada - odakle je care gnao Turke, ljute Turke i crne štite - pa je care zatvorio Otrant[46]. Sad će Alah dopanuti muka; creva će mu care povezati kod Bileća a u 'Ercegovini. Pređe nešto, nego na Bileće, biće Nevesinje: poklanja će biti tol'ko grdnog da će snosit' konje i junake u tri mutne i krvave Save - i celoj će zemlji granut sunce, celoj zemlji i 'Ercegovini; takav bojak a velika slava, nema više Turak u Savijana! Sem u Bosni dobrih starih ljudi, sedih brada velikih mudraca! Mudre Kife biće svima znane, sede glave a velike slave: Kifino će selo proslaviti: Jevropi će tajnu mudrosti dati; to će biti pre il' posle Kruševca - hvala caru na Popovom Polju što je silom, gvoždem i čelikom, udario međ' dvema gujama silnu vojsku od Ćesara-grada! Banja Luko i ti si krvava, kao tamo što je kod Ćesara, Ćesar-grada i kod Carigrada! To su tajne iz carevih pera, iz njegove zlačan-perjanice; svaka tajna tovar blaga vredi - al' će čaru biti najmilija ona tajna na Otrant-kapiji: Car prizivlja Vladu Ukrajinca: Čedo moje, poslanice Vlado, imam muku već nedeljku dana; nedelj' dana i nedeljak noći - ne mogu ti, bolan, na počinak. Preko dana mene more glasi; strašni glasi 'vako lepog mora, a noću je vilje i kovilje meni mornom spopadaju oči: Jedne su ti u kolu viore i pevaju pravoslavne pesme i ne zna se koj' je od koje lepša. U drugom su tužni vilenjaci, kolo viju al' glasa nemaju i nogama udaraju strašno, ja to shvatam da im je teško al' im ništa pomoći ne mogu. Treće kolo guje i akrepi, u snu ih je strašno pogledati, sazđani su od paklene mržnje hoće mene živa progutati. A kad Vlado, beli danak svane, kad svi slave lepu Igumencu, Igumencu na Krfskom zalivu na me' skoče glasovi iz mora; divni glasi, Bože me oprost, k'o da stižu iz Danilovska ili tamo iz Kijevske lavre!

Plače Vlado, suza suzu stiže, 'vako njemu mlađan odgovara: Care svetli, naša uzdanico, veličkog sam znanja sakupio; veliko je al' je propadljivo, već ti traži sa Dona tog starca, sedog starca Ilju generala. Njegovo je znanje u zaumlju; divno znanje u Trojici Svetoj! Bog mu dao, a on je sačuv'o: u pustinji vodu nalazio, Persiju je triput pokrstio; noću ide a vidi k'o danju, mis'o čita k'o da je živ čovek, u Misiru spasavao Kopte i na Strumi sam je pobedio silnu vojsku do dva turska cara! On će tebi protumačit snove i izlečit tvoju besanicu, bićeš vedar kao da si dete! Kada Ilju caru privedoše; u Ilje je brada do kolena svaka vlas joj teška litra srebra. Stari Ilja saslušao cara, mrsi bradu 'vako progovara: Svetli care, ovako je bilo: Ima tamo do dvesta godina u tom moru, u plavoj grobnici, tu su silni popanuli Srblji i sada te voda blagosilja, plavo more i njihove duše, kao što su nekad Nikolaja, car Nikolu na sred morske pusti'. Mole tebe da im vratiš more, njihovo je od Zadra do Skadra, more vratiš a Srbe im spasiš! Vile, care, sve lepše od lepše, to su duše pravoslavne dece poklane su i pobijene, o njima se nije smelo zborit - videvš' tebe od radosti lete pa te zovu na grobove njine; kosti su im ispunili jame pa kad dođeš d' izdaš liturđiju - svetu službu na hiljade jama! A za drugo vele da je mrtvo - ne mogu ga glasno zapevati, nevidljivim lancem okovani, Svetom Savi i svima Svetima jer im dušman masnu omču steže kao Tatar po krštenom svetu, zato su ti care, vilenjaci - zato im je i mrtvo i gluvo! Treće ti je kolo zlikovačko; igraju ga mlađani Pijevci, iz vražjeg grada Vatikana, sve zlikovac do zlikovca surog, jamari su to i obraćenici! Al' će im glava završiti, u planini, u lagunu crnom, mračnoj rupi pod Molblan-planinom. I njima će dohakati Turci! To je tvoja, svetli care, tajna - baš na mestu kraj Otran'skih vrata!

Pusti suzu prvi međ Rusima, pod bradom mu zaigrao dušnik, udari se šakom po kolenu, pak povika care i' sveg glasa: Ah, moj brate, Ilja generale, šta čekamo na Otrant kapiji, podignimo jedra i brodovlje pa mi 'aj'mo Srbima u pomoć!

Kako reče - carsku slavu steče!

Tad mu veli Ilja generale: Slušaj vamo, svetli gospodaru, tam' će Švabo Turku pripomoći, ti ne odbi ruku jednu snažnu, ruku snažnu 'Vrancuskoga cara! Lako ćeš ga, bolan, prepoznati, u njega je skroz crvena brada, riđa brada sija kao sunce, ona ti je dobrim nadahnuta - Srbima će nahraniti narod, a u Stocu stanu stanovati: u Metković brodovljem će doći, baš će biti gde i ti sad ideš!

Ovakvijem zborom zborovaše do dve zduhe[47] od trista godina, na vrh gore, u planin' Siljnicu, ukraj grada beloga Bileća!

Prva zduha, Stanj Šćekić iz Lušca - pišti bolan, silna mu je muka: Niđe niko ništa ne vetuje; niti u Boga nit u đavola! Od banaka sočiniše crkve pa se mole Zlatnome teletu! A vera im u buđelar stala! Bojana će poteći krvava; ćupriju će začepiti mrci, silni mrci konji i junaci, leš do leša nikako u more! To će zbiti pod Čemovskim poljem! A kome ću, crnak, ovo reći?, kome reći, kome na san doći?, postala su deca dimopije, počela su deca da rađaju, a krmače telad

prase: pola prase a pola je tele! U Srbalja nema poglavice, veru gazi ko im i de stigne!

Odgovara Stanju druga zduha stara, zduha stara Lješo od Krajine: muč, ne luduj, stari pobratime, slava naša utihnuti neće! Kako ćemo bolan nagovoriti ovu čeljad pod našijem nogom, kako ćemo bolan opametiti da nikuda i niđe ne idu, s ovog mesta, iz gore Siljnice, da krepiti od žega nećedu, vode ima u svakoj pećini, svakoj drugoj ako ne i prvoj, potrebno je samo da kopaju, okopaju i do vode dođu! Ako l' pođe nji' trin'estoro, svi od žeđe na hladni studenac, u Čepel'cu a u Bileću - nji' će jadne Turci rastrzati, to će biti, Rusi neće stići, a kad stignu, izbeći će Turci ka Koritu - tu će svetlo zasijati oružje i do boja strašnoga će doći: ništa nema bez bele konjice; kod Crkvice, i kod male crkve, Turadiji udariće s leđa, vamo s leđa a tamo sa boka! Cele zbeg'e spašće ruska vojska, cele zbegove u planin' Sominu! Blago nom ko ovo preživi - devetom će ostati Srbinu!

Poslednje Slovo Pisarevo[48]

Ovde (izađe zadnji ljubičasti redak pred moj im očima) završiće se vreme na Romejskom satu - ko ima veru poverovaće u njega, a ko je nema: zemlja u zemlju ide! I - tihnu ljubičasti Izvor pred mojim očima. Dobio sam ključ, pomislih kako sam saznao budućnost! Bilo je to sve o ljudskoj krvi u Trećem Eonu. Zaklopih Spis s povezom od ovčije kože.

Na ognjištu je tinjala vatra, ali je meni bilo toplo. Osetio sam nenadnu sreću i poželeh da je s nekim podelim. Otvorih lagano teška vrata, šarke zaškripaše. Napolju, ispred moje krovinjare, pogledah u nebeski svod. Bila je jesenja noć i ogromni rojevi zvezda, činilo mi se, samo mene posmatrahu. Nisko, i tako blizu zemlje sijao je mesec. Sve oko mene sijalo je glatkom, blistavom svetlošću; sve se kupalo u njoj. Topli val ushićenja stezao mi je grudi, a misao: kako su sve ovo znali Kumbaradži, Rozefira, Farhi, Bazoli i Pandehalj - natera mi suze na oči. Bože, pomislih, pa oni su sve spoznali! Bili su Sve u Jednom! Oni su pobedili patnju! Da sam ih, kojim slučajem, video na smrtnom odru, video bih kako umire smrt! Želja, neutoljiva kao najžešća strast, zahvatila me je do kostiju: poželeo sam da se nađem na Čemovskom polju! Ali, zašto - pitah se u isto vreme. Tako, da sednem, odgovarao sam samome sebi u ovoj zvezdanoj noći, i da posmatram ono što sam spoznao u Romejskom satu, ali glas koji dopre odnekud, trže me iz misli:

- Srce bi se tvoje iskidalo gledajući toliku ljudsku krv.

Okrenuh se. Iza mene je stajao Mitar Tarabić. Imao je neugasiv sjaj u zenicama; pod svetlošću zvezda i meseca uočavao sam svaku crtu njegovog lica, kao da je imao samo to: lice i oči.

- Ubila bi te ta silna ljudska patnja - nastavi on. I, šta bi s tim budućim videlom? Sve je u tebi. Ti veruješ, ti znaš, a to je dovoljno. Kao što si ti saznao, tako treba i drugi da spoznaju. Tek onda nema smrti. Žalac njen bio bi pobeđen. Ako blagost Hristova nije bila dovoljna, onda ne bi ni to. Rekli bi: gatalica, snovidak; svet i onako tumara do Kraja Vremena. - A nad Požeškim

poljem? To sam video - promucah. - To si video saznavajući, a video si jer si obožen - to izreče, pa ga nestade.

Naslonih čelo na dovratak. Patnja mora da ima smisla, pomislih, inače bi bilo strašno. Zaista, zapitah se, zašto bi trebalo da budem na Bolinama il' na Čemovskom polju? Nenadano osetih tugu koja je nadimala na me' odnekud: bilo mi je žao Merkadića; svih onih Merkadića koje će samleti smrtna patnja, svih onih za koje je smrt kraj svega! Mogao sam biti, ovoga trenutka, najbesmislenija žrtva, najjadnije topovsko meso nekog đavolskog rata; isto tako, taš ovoga trena, mogao sam umreti - ali, ostao bih čovek koji je prevladao patnju, onaj koji zna šta će biti, neko čija žrtva ne bi bila zaludna! Stekao sam ključ kojim ću uvek moći da otključam smisao svake tajne! Samo, to? Da, to je bilo dovoljno.

Ko progovori protiv ove Ruže neka za večnost ode u mrak, a dok ga ljudsko oko gleda neka se polako topi sve dok ne dođe tanak kao suvarak! I neka mu se otvore rane na leđima od ležanja, jer su to rane zavisti i mržnje. Neke mu bude kao Ariju đakonu Aleksandrijske crkve pre hiljadu i šest stotina godina u Konstantinopolju gde je došao da širi jeres protiv nepopravljivih Nikejaca, neka zajedno s njegovim crevima izađe, kao i tom prokletom jeretiku, sve iz njegove utrobe i ode u zemlju u koju veruje!

To ispisah ja, Mesrop Teofilo Kumbaradži čovek kome je otkrivena tajna u Srcu Ruže iz Kremne - i koji to ispisa za riznicu u svom mračnom Haldejskom Bunaru, tankim perom u pomrčini i samoći, desnicom siroticom, svojom srećnom rukom!

I da se zna, nek se zna, priča ova beše o jednoj Ruži koja je ispunila Sve!

I više ničega nema.

Napomene (fusnote)

1. Nalazim za shodno (ja, Pisar i sređivač Ruže koju nađoh u kačaru Tarabića kuća a u Kremni) da objasnim budućem čitaocu nekolike činjenice koje bi mu pomogle da se snađe u ovoj priči o Sidoncu: Merop Hrand je iz Kufe, grčke veroispovesti. Kufu bi valjalo tražiti, na starim kartama sveta, negde u oblasti Jelinskih arhipelaga, a što ne znači da ona ne bi mogla biti bilo gde u prostorima Ekumenije.

2. Njegov život počinje onog trenutka kad mu je rečeno da mora spoznati svoje novo Ime koje glasi Teofilo Kumbaradži. A muka njegovog uma onda kad saznaje da je ovo njegov ped život. Za četiri života nema svedoka osim Spisa povezanog ovčijom kožom. Čitaoca ne bi trebalo da zbuni Mesropov strah i znanje koji se pojavljuju na mnogim mestima ove priče, jer strah dolazi usled znanja da je tamni oganj ispisao ono što beli oganj nije zadržao za sebe - i da mnoga vremena tek treba da dodu.

Pisar povesti o Kremanskoj Ruži, u valjevskom vilajetu, desnicom i perom, godina 1977-1982, i bez straha od smrti.

3. Božanstvo iz drevnog mesopotamskog mita o postanku zemlje.

4. Gnoza-života

5. Sokoćala: podrazumeva svet mašina i tehnoloških izuma u viziji Miloša Tarabića iz Kremne.

6. Turski (u slengu) - muški pol. organ

7. Podrugljiv naziv kojim su nazivani nizami iz Persije, šiiti, od strane Portinih činovnika u Carigradu.

8. Špan. „Velika Nizina“

9. Tajni svitci, Talmud (6/b Šabat)

10. Latin. staro ime Dubrovnika

11. Ital. Sveta-Marija od Zemlje Vaseljenske

12. Ežder, tur., Skadar

13. Čemovsko Polje - peskovita ravnica između Podgorice i Tuzi do same arbanaške granice

14. Dekik, tur., minut

15. Protestanti i rimokatolici

16. Tur., lutajući prorok, učitelj sv. tekstova

17. Ar., skriven čovek, koji se u nekom mestu neznan zadržava

18. (pers.) Kafanska igračica

19. Astrološki - hiljadu godina

20. Tur., Evropa

21. Pisar povesti o Kremanskoj Ruži: Izronilo je iz tame vremena ovo - Pandehovo proročeskoe skazanie

22. Jakov Beme (pr. prepis., "K. Ruže")

23. U toj starostavnoj Knjizi, pisanoj perom neumitnih vrača (i postavljanja slova sa prstima koji kao da su imali oči) vo vrijeme proroka: Ilije i Isaije, i Danila, sama samcata sebe prepisa vo vrijeme ercega Stepana u gradu Foči - govori šta će biti od sozdanija do skončanija sveta. I veli da je to Knjiga mnogogrešnog prezvitera, jeretika i bogumila, nazvavšeg pop Dragolj.

24. Hilandar na Atosu

25. U davna vremena ispod Durmitora življaše vojvodska porodica po imenu Pandže. U Drobnojcima vele da su Pandže gatale po starostavnim knjigama i znale šta će se dogoditi. Ako je zasigurno, kopito anadolskog askera prvi put dodirnulo do Evrope, jedne noći kod Kalipolja, 1352., možemo pretpostaviti da je Pandehalj (ako je bio od tih Pandža) gledao očima te dane pod tim suncem.

26. "Videh Misirsku babu gde preskoči trap! Al' će se vino umnožiti, trap će se razvaliti! I u njemu će se udaviti veliki Ždrebac!" (iz ovog starog srpskog rukopisa, 17. vek, jasno se vidi predskazanje najezde i propasti arapskog islama koji će biti poreklom iz Misira, to jest, Egipta).

27. Vizantijska pokrajina u Maloj Aziji, na obalama Crnog mora. Danas deo Turske.

28. Reka u Maloj Aziji, izvire u Turskoj.

29. Vizantijski grad u Trakiji, nedaleko od današnjeg Carigrada.

30. Trapezunt - grad i luka na Turskoj obali.

31. Vidi, da bude tvojoj duši lakše: Proroštvo despota Stefana Lazarevića, „Starine" 1872. g. str. 81. (prim. prired. „K. Ruže")

32. Bitka za Skadar

33. Nikšić

34. Po Kuranu: zli dusi

35. Vrh godina: hiljadu godina

36.

V I C

A R I V S F I L I I

D E I"

5 1 100

0 0 1 5 0 0 1 50 1 1

500 01=666

" ...Ko ima um neka izračuni broj zvjeri: jer je broj čovjekov i broj njezin šest stotina i šezdeset i šest." (Otkrov. Jovan. g. 13/18); - primedba: priređivača Kremanske Ruže.

37. Star. sloven. Albanija

38. Oblasti na putu između Prizrena i Skadra

39. Alban. Hrišćanin, pravoslavne veroispovesti

40. Alban. Sv. Arhangel Mihail

41. Alban. kuća kraljičina; kapela Bogorodičina, prim. prired.

42. Albanski fis u Malesiji

43. Ovaj povratak priče na događaj oko Skadra, kao mestu krvave vojne, (osim svoje presudnosti kao istorijski događaj) - posledica je Kumbaradžijevog spoljašnjeg sagledavanja stvari. Ispostavilo se da, kao i u životu, i njegov Haldejski Bunar može da bude (što je često i biva) Soba ogledala u kojoj se sve umnožavalo, ali i gubilo. Lutajući kroz Spis s ljubičastom vrpcom, i u potrazi za svojim Drugim Imenom - stekao je dubinu u budućnosti vremena, a time i unutrašnju visinu i, time se jednostavno, sve stopilo s Večnošću! (primed. priređivača „Kremanske Ruže”).

44. U Albaniji: sedište Himara oko i u zaleđu Valone, oblast.

45. Reka u Aziji, izvire u Turskoj

46. Moreuz: između Jadranskog i Sredozemnog mora

47. Zduhe, zduhači, vetrogonje: mitska bića, ptičijeg oblića, ispunjena ljudskim strastima i vrlinama. Svaki rod, pleme ili kraj imaju svoje - Zduhe. Teško onome kraju čije zduhe podlegnu u borbi s drugim zduhama! Takvom kraju strada letina i sav usev, a nisu retke ni velike nepogode s paklenijem daždovima! Ima i živih ljudi-zduha, duše im u snu izlaze iz tela i vijaju, a za dne mogu glagoljati sutrašnjicu. (priređivač "K. Ruže")

48. Zadobivši ključ, pravoj priči nikada kraja! "Umesto Poslednjeg Slova Pisarevog" ("Kremanska Ruža", 1982.), je naslov koji je jasno govorio da Kremanska Tajna (tada) nije bila otključana za vasceli svet. „Kaza o Zlatnom

Ključu" uveliko sve menja. (primed. priređivača „Kremanske Ruže", dopunjenog izd.)

Beleška o piscu:

Slaven Radovanović je rođen u Valjevu 1947. godine.

Prozu objavljuje od 1971. u književnim listovima i časopisima.

Dosad je objavio knjigu pripovedaka "Letopis Tešnjarski", "Prosveta", Beograd, (1975.).

"Kremanska Ruža", "Milić Rakić", Valjevo, (I. izd. 1982.)

"Kolubara na Nebu" SKZ, Beograd, (1983.).

Uvršćen je u Knjigu pripovedaka mladih jugoslovenskih pisaca (lektira za osnovnu školu).

Živi u Valjevu kao profesionalni pisac.